

Vsebina 2. zvezka :

1. Gorázd: Zadnja večerja. Balada. 65
2. Dr. Fr. Detela: Veliki grof. Zgodovinski roman. (Dalje). 66
3. J. Trdina: Bajke in povesti o Gorjancih. 22. Pod hruško. 81
4. J. Trdina: Vinska modrost II. Poglavlje. Uganke. 85
5. Ivan Šubic: Nekoliko črtic o krvi naši. (Konec). 86
6. I. Trinko: Pesmi beneškega Slovencea 91
7. A. Funtek: Po zimi. Pešem. 91
8. Fr. Wiesthaler: Slavni Slovenci. I. Dr. Jakob Zupan. . 92
9. Alfonz Pirec: „Jour-fixe“. 98
10. A. Fekonja: Uplemenitev Teharčanov in njihova plemensčina. 104
11. Janko Kersnik: Agitator. Roman. (Dalje). 107
12. Ivan Franke: Umetniške starine na Gorenjskem. (Dalje) . 113
13. Književna poročila:
 - II. Dr. K. Štrekelj: Slovenska slovnica za srednje sole. 115
14. Slovenski glasnik: Nove knjige slovenske. — Karol Ru-
dež. † — Pogled na cerkveno književnost slovensko
leta 1884. (Dalje.) — Književno naznanilo. — Gra-
matičké základy jazyka slovinského. — Književnost
hrvaška — Novi grobovi. — Popravek.
15. Janko Kalan: Šah. 128

Listnica. G. J. St. n. D. „Pogovor“ o dr. Juniji prejel, a žal, prepozno za ta list. Prihodnjič! — G. dru. Sivorju v K. Gosp. doktor, spišite vendar tolmač o svoji kanibalski povesti „Cmokavzar in Ušperna“. Silno je potreben! Saj vidite, da niti g. dr. Junius, ki je brez dvojbe domá v vseh filozofičnih sistemih, ne vé, kaj je satira, kaj parodija — pa da bi to vedeli „Slovenčevi“ uredniki? — G. přéf. P. N. n. D. Kar si preveč poslal naročnine lani in letos (1 gld. 48 kr.), oddal sem „Narodnemu Domu“. — G. M. Mulej, gimn. prof. v N. Uralsku: Oddali smo „Narodnemu Domu“ preveč poslanih 4 gld. 48 kr. — Naročnik št. 956 v G. Vaš list je bil lani ves plačan; poslana 2 gld. smo zatorej zapisali na račun letošnjega leta. — G. J. Š. v Kaiserslauternu: Lista niste prejeli o pravem času, ker je bil zmotno premalo frankiran; oprostite! Na poslanih črticah o W. lepa hvala! — Ksaverij: Ni mogoče! Več prilično v pismu. — Vojnimir: „Tožba“ ni napačna, a vendar bolje, da je ne natisnemo. Kadar se izurite v pesništvu, hvaležni nam bodete za to. „V lesu“ ima tehniške napake. — Savinjski: Poslanih pesmij ne moremo porabiti. Z narodnim blagom je „Zvon“ dobro založen, a nima kje ž njim na dan. — J. K. v U. O priliki pismeno. — Zobor: Jedno o priliki.

Ljubljanski

ZVON

Leposloven in znanstven list.

Leto V.

V Ljubljani, 1. februvarija 1885.

Štev. 2.

Zadnja večerja.

Noč nad celjski grad že pôzna pada;
Kdo na tihem jaše mi iz grada?

Varno stopa po stezici vranec,
Brême svoje nêse v dôl niz klanec.
Prismeji se ščip izza oblaka, —
Lehko vidiš ga sedaj junaka.
Halja rjava krije redovnika,
Redovnika, živega svetnika!
Glej v obraz mu, glej tá lica véla:
Od solzâ so pač mu obledéla;
Té oči, kot da so brez življenja:
Tó prihaja, brate, od trpljenja!

Hitro stopa vranec v mesečini,
Redovnika nêse po dolini.

„Brže stopaj, kónjič vranogrivi,
Brže stopaj, kónjič iskroživí!
Glej, tam selo znano je pred nama,
Pohodila često sva je sâma.
Dobro znana ti je hiša mala, —
Kraj vasí tam bova spet obstala:
Tebi ovsâ za večerjo dajo,
A najboljše meni, kar imajo!
Torej spéjva . . .!“

„Postój, pater Ureh, preslavni Celján,
Svetník po deželah devétih!
Pri kraljih, cesarjih svetâ si poznan,
Še bolj pa pri naših — deklétih.

„Dekleta slovénka cvetó nam na čast,
Lepóta njih v pésmih slaví se;
Káj čuda, če v sladko lepóte si past
Ujél pač napôsled še Ti se!

„„A dèkle iz nas in pobožni mož, Ti—
Križ vélik, glej, nista jednaka;
Mladénke so naše rude eče krví,
Po Têbi se modra pretaka!

„„A ker si mogočen, lehko narediš,
Da sitna izgine razlika,
Lehko si za ženo potém izvoliš,
Če ktera dev naših Te mika.

„„E, hodi kar z nami k posvetu takój,
Da moški se pogovorimo,
Pogodbo podpišeš nam sám še nocój —
Poprêj Te domóv ne pustimo!““

Sliši Ureh govor starejšine,
Dobro sliši — nič na to ne zine.
V grlu nékaj sâpo mu zapira,
Plah nekako se okrog ozira:
Móž stotina straži ga vaščánov,
Móž stotina hrabrih Teharjánov!
S konja stopi Ureh mi počasi,
Nič ne reče — malo odkašljá si.
V sredo méd-se viteški vzezó ga,
Pa k županu na posvét vedó ga.

Starejšine vsi se pokloné mu,
Dolgo pismo dá župan v roké mu.
Čita pismo rjavi menih celjski:
Káj li sklenil modri zbor je seljski?

„Jaz, grof Ureh, grof in knez Celjánov,
Vseh Celjánov in okoličánov;
Knez Slovencev in gospod Hrvátov,
Nam sosédov, naših ljubih brátov;

Desna roka kralja, gospodarja,
 In pobrátim turskega cesárja:
 Teharjáne poplemenitújem,
 V plémski stan vse častni povišujem —
 Ali kakor se po naše reče —
 Modra krí po žilah naj jim teče!
 V grbu dvoje zvezd jim svéti jasnih
 Za spoménik nje očij prekrasnih,
 Zvezd srebernih dvoje v grbu svéti
 Za spoménik lépi Margareti,

Ki je kriva, da vam plémstvo dá se
 Za sedaj in za vse večne čase.“

Gleda Ureh starejšine srénjske . . .
 Ej, prejáke so pesti slovénске!
 Tiho séde, s čela pot obriše,
 S svojo róko pismo jim podpiše,
 Podpisavši — jo domóv popiše.

Teharjánje pa, junaki zviti,
 Dan denašnji še so plemeniti.

Gorázd.

Véliki grof.

Zgodovinski roman.

Spisal Dr. Fr. Detela.

(Dalje.)

Vitez Vit Lazar pa je jezdil s kakimi šestdesetimi kónjiki, obo-
 roženimi s sulicami, meči in nekoliko z nerodnimi težkimi puš-
 kami. Na desni mu je jezdil poveljnik te čete, grofov „general“
 Jan Vitovec. Brez vsega lepotičja je bila oprava čokatega moža; preprosta
 železna kapa z močnim grebenom mu je krila glavo in del širocega obraza,
 iz katerega je bliskalo pod štrlečimi rujavimi obrvmi dvoje majhnih sivih
 očij. Visok je bil poleg njega videti njegov poročnik, Vit Lazar, in
 svetel njegov oklop in bliščeča čelada z dolgim vihrajóčim čopom je temnil
 popolnoma neznatno vnanjost Vitovčevó.

„Oh, če bi bil grof že tu z vojaki,“ dejal je po dolgem molku
 Vit Lazar, „potem bi pač izmed teh štiri sto kónjikov, ali koliko se
 jih že bliža, malo se vrnilo; a do cesarja ne bi prišel nobeden.“

„Vsi bi prišli,“ odgovoril je Vitovec, „ker bi šli čez Koroško, a
 ne tod. Da je grof z doma, to jim je tako dobro znano kakor nama.“

„Ali ne bomo pognali kónj?“ meni čez nekaj časa zopet Lazar.

„Ne; trdo jih bomo še rabili. Poročilo smo vzprejeli nenadoma
 in pozno, in delj ne gremo kakor do Žalca.“

Po cesti sem pa je pridrla tropa ljudij in živine, ki je bežala pred
 sovražniki.

„Cesto zastavite!“ vpil je Vitovec svojim jezdecem; „ljudje in ži-
 vina, vse nazaj, od koder so prišli!“

Lazar pa je pogledal svojega poveljnika, češ, kaj to pomeni. Ko pa so konjiki z nekoliko trdom in mnogim kričanjem in pretenjem obrnili zbegano ljudstvo in gnali je nazaj proti Žalcu, razlagal je Vitovec svoj namen, ljudi prisiliti, da bodo sami branili svoje imetje.

„Za svoje življenje se kmet ne bori,“ dejal je, „za živino pa, in če bo tem našim prijateljem v širokih klobukih in kosmatih kapah šlo za krave in vole, bili se bodo kakor besi.“

Med krikom in vikom je bila prišla karavana v trg, kjer je bila zmeš-
njava do vrha prikipela. Vitovec je izdrl dolgi meč in razdelil s svojim žrebcom vpijočo in jokajočo gnečo. Oster njegov glas je prevpil hrup in vrišč in vsa množica je poslušala zapovedujoče besede. Ko se je napravil mir in red, ukazal je najprvej cesto onostran trga zapreti. S hlodi, koli, težkimi vozovi in drugim poljskim orodjem je bil kmalu zastavljen vhod. Kar je bilo posode, morali so jo prebivalci napolniti z vodo, nastaviti se po slamnatih strehah, da pogasé ogenj, kjer bi se pokazal, in pripravljeno biti s kamenjem in cepci in vilami na napad. Najčvrstejše pa, ki so nosili tudi meče; odbral je Vitovec za podpore svojim vojakom. Ti so bili razsedli konje, razpostavili majhno število pušek, nasuli smodnika na zapalne luknje in s tlečimi luntami pričakovali sovražnika, ki se je bližal. Prah se je vzdigoval po cesti in peket konjskih kopit in žvenket orožja se je čul vedno glasneje. Tu in tam se je zabliskalo iz črne megle; a predno se je krdelo toliko približalo, da bi bil mogel Vitovec z vspehom streljati, ustavili so se kónjiki. Z dvema tróbcema je prijezdil vitez proti zagraji in dal znamenje, da hoče govoriti. Vse je umolknilo, vitez pa je terjal v imeni cesarjevem prosto pot in prijazen vzprejem.

„Kako se imenuje vaš cesar?“ oglasil se Vitovec izza vozá.

„Friderik IV., po božji milosti maziljeni vladár svetega rimskega cesarstva.“

„Naš cesar po božji milosti se imenuje grof Ureh,“ odvrne Vitovec, „in če ne prihajate v tega imeni, ne pojedete skozi Žalec.“

Jezdecí so se bili vrnili in polovica sovražnikov je stopila s konj in peš napadla Vitovčevo trdnjavo. Grozno so zagrmel puške, ko so se bili približali na kacih petdeset korakov, in najmenj polovica bi jih bila morala pasti, da je bil učinek jednak ropotu. Toda tedanje puške napravljale so več strahu kakor škode, in ko se je dim razkadil, ležala sta dva sovražnika, nekaj pa je bilo ranjenih. Drugi pa so počeli lezti čez ograjo in trd boj se je vnel ob vozeh. Vpitje in kletev mešala se je z otlimi udarci na čelade in oklope, iz zadnjih vrst pa je letelo kamenje in pušice na bojevnike. Jeden del sovražnikov je izkušal ob straneh prodreti v trg ali pa zapaliti lesene hiše. Pušice, ovite z osmo-

ljenim in gorečim tuljem, užgale so tu in tam kako streho, toda prave Vitovčeve so se izkazale dobro in vsak plamen je bil hitro pogasjen. Med bojem je izginil kmetom bojni strah in videvši, da sovražniki nič ne opravijo, postajali so drzoviti in marsikacega jezdeca je le hiter konj rešil iz njih rok. Že so sovražniki omagovali, ko zadene Vitovca pušica v rame, da mu omahne desnica z mečem.

„Gospod Lazar, nadaljujte Vi, jaz imam za danes dosti,“ dejal je in stopil iz vrste. Lazar pa je branil vhod sovražnikom, ki so z veseljem krikom pozdravili odstop Vitovčev. A kmalu so uvideli, da ima namestnik tudi težko roko in da ne opravijo ničesa. Popustivši mrtve in težko ranjene, zasedejo konje in obrnejo se v stran čez polje. Lazar je bil na to že pripravljen in s spočitimi svojimi konji je došel kmalu spehanega sovražnika, ki se je med vednim bojem počasi pomikal dalje in zastonj branil, da ne bi bil Lazar zdaj tu zdaj tam od glavne čete odrezal kakega oddelka in ga razkropil ali ujel. Pozno v noč je trajala gonja in izmed ponosnega krdela, ki je zapustilo deželo kranjsko, prestopilo jih je malo severno mejo grofije celjske. Da ne bi bil sovražnik kake posamezne kočee požgal, to se ni dalo ubraniti; a oropati in požgati ni mogel nobene vasí, nobenega gradú.

III.

Blizu ceste, ki drži od Vojnika proti Konjicam, stali so istega dne zvečer kraj gozda trije možje in očividno koga pričakovali; kajti dva sta gledala po cesti doli proti Celju in napanjala svoje oči, tretji pa je držal in krotil nemirne konje. Kopja so jim bila naslonjena na drevo in železne kape so ležale po tleh.

„Jošt, kaj to pomeni?“ izpregovori najmlajši, kateremu se je po orožji in po obnašanji poznalo, da je poveljnik.

„Gospod Viljem, ne bo jih,“ odgovori postaren možiček rudečega, miroljubnega obraza, ki je vedno popravljaj in premikal svojo usnjato, na ramenih in prsiah z železom obito kamižolo. „Povem Vam, da jih ne bo. Jaz poznam človeško natoro in po mojem mnenji se mudé v Žalci. Od tam pa jih do jutri ne prežene nobena druga reč, kakor če bi prišla novica, da je Ureh blizu. Ta bi jih pregnal kakor skopec vrabce. Če bi vino pošlo, no, to jih ne mara tudi spravi na noge, kakor se je meni primerilo lani, ko sem šel na božjo pot.“

Topot konjskih kopit je pretrgal to prerokovanje. Viljem je dejal roko na čelo in pazno gledal na prihajajoče jezdece. „Naši niso; samó pet jih je,“ dejal je, pobral čelado in vsi trije so se spustili v zložen dir po cesti. Pet kónjikov je dohajalo; dva spredaj in trije nekoliko

za njima. Konji so bili videti spehani, kajti zastonj so jih jezdec pri-ganjali.

„To je beg!“ vzkliknil je Viljem, „poglej, Jošt, oni trije jezdeci imajo sulice nastavljene in preganjajo prva dva. Trije zoper dva; mi moramo pomagati.“

„Ali da bi se v tuje reči vtikali?“ povpraševal je Jošt. Toda Viljem je že zapovedal, da jih je treba ustaviti, kdo so in kaj hočejo.

„Celjani so, Vitovčevi kónjiki,“ dejal je hlapec, in Viljem je ukazal, naj on ustavi jezdeca na desni, Jošt levega, srednjega pa bode sam vzel náse. Joštu pa je vroče prihajalo in konj mu je šel vse prehitro. „Kaj pa, če nas kdo napade od zadaj?“ mislil je. „Dober vojskovodja se mora na to tudi ozirati, in tak dober vojskovodja bodem zdaj jaz.“ Rekši je pridržal konja in postavil se hlapcu Luki za hrbet.

„Jošt, Jošt!“ kliče Viljem, „ali nimaš nič časti v sebi?“

„Oh, gospod Viljem,“ vzdihuje oni, „kaj marate, ko ste mladí! Če Vas oni prokleti Celjan raz konja vrže, poberete se, pa je dobro. A jaz si bom polomil vse, roke, noge in hrbet, Bog nas varuj! Tudi nečem jaz, da bi me kdo umoril kakor kacega razbojnika ali psa, ampak krščansko smrt hočem storiti, v postelji, prejemši sv. zakramente. Za tisto slavno smrt pa meni ni nič; in kako bodo stare babe za máno govorile, to mi je vse jedno.“ Ona dva sta izpodbodla konja v dir in živinče gospoda Jošta, mnogo častilakomnejše od svojega jez-deca, ni se dalo več brzdati in na jedenkrat je bilo z onimi v jedni vrsti.

„Bog mi bodi zdaj-le milostiv!“ zamrmral je Jošt v svoji stiski, naméril s kopjem in zamižal. „Če me rešiš, sveti patron, nikoli več ne bom vina —“

„Že bežé!“ zavpil je v tem trenutji Viljem.

„Bog bodi zahvaljen, da se nisem pre naglil,“ dejal je tiho Jošt in vpil na ves glas, hurá, hurá!

Ona dva pa, ki sta bežala pred Celjani, ustavila sta se in prvi, ki je odprl čelado in pokazal našim znancem mlad obraz, kateremu bi prisodil človek kacih šestnajst let, vprašal je, komu se ima zahvaliti za rešitev.

„Jaz sem Viljem, sin viteza Viguleja z Vranjega Brda, ki je ba-rona Ungnada vazál.“

„Oh, gotovo čakate naše vojske,“ reče mladenič žalostno. „Za-stonj, gospod Viljem, razkropljena je na vse strani; in da Janeza Un-gnada sin ni ujet, to je le Vaša zasluga.“

Ko pa je Viljem to slišal, skočil je urno s konja, odkril se in spoštljivo pozdravil mladeniča, ki mu je prijateljski stisnil roko. Vesel

in žalosten je peljal imenitnega svojega gosta, mladega Krištofa Ungnada, na očetov dom, na Vranje Brdo, kake pol ure od Vojnika.

V veliki staroverski dvorani, olepšani z orožjem in jelenjimi rogovi, gostil je rešenca in rešitelje stari gospod Vigulej. Pri jedni mizi je sedela po stari navadi vsa družina: med graščinskim gospodom in sinom Viljemom na častnem mestu Krištof Ungnad, temu najbliže, a vendar precèj daleč stráni gospodinja, stara gospodična Radegunda.

„Prav ste sam poročili, gospod Vigulej,“ dejal je mladi Ungnad, „da grofa Urha ni doma in da ima Vitovec le kacih petdeset kónj pri sebi, toda teh nam je bilo dosti in zdaj obžalujemo, da se nismo držali Vašega sveta in si ne izbrali druge poti. A ko smo imeli Vranjsko za sabo, kjer bi se nam bila najlaže pot zabranila, postali smo ošabni. Blizu sto móž smo izgubili, mnogo več pa se jih je razkropilo na vse strani.“

Mladenič je jel pripovedovati svoje dogodke, okroglo oko starega gospoda pa se je bojaželjno bliskalo in sivkaste obrvi so se prekrizale kakor trnjev plot. Kadar je v pripovedki kakov Celjan padel, zvrnil je kupico vina, in dve, ko je čul, da je Vitovec ranjen; za vsako nezgodo svojih prijateljev pa je našel prikladno kletev. Kadar pa je gospod zaklel, umolknil je mladenič v svojem pripovedovanji in ga pomenljivo pogledal, toda to gospoda Viguleja v njegovem delovanji nikakor ni motilo.

„Ne zamerite, jaz sem ud neke čestite bratovščine,“ pravi napósled mladenič in pokaže malo svinčeno podobico, ki mu je visela na vratu in predstavljala sv. Krištofa.

„Torej se je res vsa Vaša rodovina zapisala sv. Krištofu in odpovedala vinu?“

„Res,“ pritrđi mladenič. „Kdor je v naši bratovščini, ne sme na jednem sedeži več izpiti kakor jedno kupico vina in nikdar ne kleti. Če se spozabi, plača po jeden goldinar v društveno blagajnico, ravno tako, če svojim ljudem ne brani teh pregreh in če v družčinah ne zstopa moško svojih načel.“

„Vraga, gospod Krištof,“ meni Vigulej, „to bi mi bili morali prej povedati; jaz bi Vam bil kmalu vzel vse imetje. Gotovo ni dolgo tega, kar ste se vpisali, ker ste tako natančni. V mojem času se je bila napravila bratovščina Matere božje in vsak ud se je tudi zavezal ne piti, ne kleti čez mero. Nekaj dnij smo se trdo držali. Potlej smo pa začeli mero vekšati in pravila izpreminjati, dokler nismo prišli do spoznanja, da je človek slaba stvar in da ne more nič tako, kakor bi rad. Toda lepa navada je to, kdor se more zdrževati,“ dejal je Vi-

gulej in izpraznil kupico, „in kako koristna. Petnajst let je tega, kar sem šel jaz na tursko vojsko. Moj sosed je sem ter tja po mojem posestvu zverino streljal. Jaz sem bil jezen, in ko ga dobim nekoč v gozdu, nisem prav dobro pogledal, ali je srnjak ali on, pa sem ga ustrelil. In naložili so mi za pokoro vojsko s Turkom na leto in dan. Oh, v kaki nevarnosti smo bili vedno zaradi pijače in kako se je jezil Janez Hunjadi. Pijanega Turka, dejal je, pa treznega križevnika še nikdar ni videl. Toda brez zamere, gospod Krištof, tako huda ne more biti nobena bratovščina, da bi nam kupico zvrniti branila prvič na zdravje njegovega veličanstva cesarja Friderika in prelepe njegove soproge Lenore, in drugič na čast razsvetljenemu svetovalcu, mojemu gospodu, baronu Janezu Ungnadu.“

Naj bi bil mladi Krištof delj časa užival gostoljubnost gospoda Viguleja, Bog ve, če bi bil ostal zvest pravilom svoje bratovščine. Hudim izkušnjavam pa se je moral braniti tudi hlapec njegov Jurij. Točaj Jošt je bil prevzel skrb zanj in dobro vedoč, kaj terja grajska čast, prinesel mu je bil po večerji natihoma še vrč vina v spalnico.

„Prijatelj, kakor koli se imenujete,“ dejal je Jurij in povzdignil oči in zgrabil za vrč, „moj delež ni med pijanci in preklinjalci. Jaz pijem le, kolikor je prav.“

„Nekako toliko sem ga tudi prinesel,“ opomnil je Jošt.

„Vi torej mene, zmernega človeka silite, to vino izpiti?“

„Ho, prijatelj svetega Krištofa, ta vrč je za naju oba. Pijte, pa napijte meni!“ oglasil se je brzo Jošt, katerega so vznemirjale poželjive oči Jurjeve.

„Sila kola lomi,“ vzdihnil je oni. „Ti pa, sveti Krištof, zamíži in ne glej svojega hlapca, ki je v oblasti grešnikov.“

Jošt je moral hiteti, da je še kaj dobil. „I zakaj se pa vendar,“ vprašal je, „ta družba po sv. Krištofu imenuje?“

„Vrag vedi,“ odgovoril je Jurij, „menda zato, ker mi ravno tako po vodi brodimo, kakor svoje dni sveti Krištof, ko je ljudi čez Savo nosil.“

Dragi dan pa se je poslovil Krištof od gospoda Viguleja, naročivši mu, naj dobro pazi in pozvé, koliko vojaštva bode peljal grof Ureš sábo in kdaj li odrine. Viljem je spremil daleč mladeniča, in kakor so mlada srca zaupljiva in ne čutijo še toliko razločka v stánu in imetji prijateljska zveza je bila kmalu gotova in po vojski pride tudi Viljem, to se ve, na cesarski dvor.

Ko pa se je vračal Vranjebdrski proti domu, pripekalo je solnce tako hudo, da mu je prišel na misel Marko Muren, točaja Jošta brat,

ki je imel nad klancem med Vojnikom in Konjicami svojo krčmo. Nizka, a prostorna hiša je bila na dobrem glasu in še boljši léži. Grda in strma cesta je silila voznike, ki so vozili od Celja, Ljubljane, Trsta v Gradec in na Dunaj, pri krčmarji iskati priprege ali izposoditi si hlapca, da je zaviral. Posebna varna pota v tistih časih niso bila in dasi je bil Viljem žejen in lačen, kakor lehak mlad človek po dolgi poti, opreznosti vendar ni pustil v némar. Pred krčmo je stala vrsta vóz in videti je bilo, da se vozniki odpravljajo. Z biči v rokah so stali v živem razgovoru ali pa hodili okrog konj in blaga. Kraj ceste pa je stalo kacih deset móž, oboroženih s samóstreli in meči, ki so si marljivo podajali vrč vina iz rok v roke. Po znamenjih je spoznal Viljem, da so Celjani in umaknil se nekoliko v gozd. Ko so pa vozniki pognali, razvrstili so se strelci pred vozovi in za njimi. Taka spremstva so si morali najemati vozniki za brambo imetka in življenja. Viljem pa je nadaljeval svojo pot in oddal pred krčmo konja hlapcu. V sobi Marka Murna sta se mudila še dva moža. Jeden, jako mlad, čegar obraz bi se smel lep imenovati, da ni kazal tolike ošabnosti, sedél je pri véliki mizi v kotu, čelo grbančil, jezno vihal rujave brke in hudo gledal v kupo, ki vendar ni bila prazna. Na širokem pasu je visel sila dolg meč in vojaška oprava se je podajala jako lepo bojevitemu obrazu. Drugi gost, bolj miroljubne vñanjosti, hodil je po sobi gori in doli, zdaj pogledal skozi okno, zdaj na vojaka pri mizi, češ, če se je že napil. Obleka je oznanjala imovitega moža in zdrav vsakdanji obraz dobroščrno samosvest. Kratek meč se je bolj skrival kakor gledal iz pod žametovega telovnika, ki tudi pod vratom ni popolnoma zakrival svetle pletenine, v kateri bi zvedenec spoznal košuljico od žice.

„Plačano je vse,“ dejal je poslednji čokatemu možu, ki se je klical za Marka Murna. Zdaj je vstopil Viljem. Krčmar je urno snel kosmato kapo in se globoko priklonil, popotni trgovec je odzdravil pri-ljudno prišlecu; oni pri mizi pa je leno povzdignil svoje oči in prestavil hrupno svoj meč.

„Bog živi grofa Urha!“ dejal je oblastno, postavil kupico konec mize in pogledal po stráni Viljema, ki je mirno čakal, da mu postrež-ljivost Murnova donese jedí in pijače.

„Smrt Urhovim sovražnikom!“ zadril se je rohné zopet in meril Viljema od nog do glave. Viljem se ni zmenil. A mož izvleče počasi svoj dolgi meč in položivši ga po mizi, podpre glavo na jedno roko, z drugo pa pokaže na kupico: „Mladič, tu notri so ostanki neke pijače, kateri Marko Muren iz gotovih razlogov vino pravi; jaz sem se zarotil pri svojem patronu, sv. Boštjanu, da kdor prvi pride v našo družčino,

mora piti na zdravje slavnega in mogočnega gospoda, ki je srečen, da ima obilo tako zvestih služabnikov, kakor je malenkost moja. Torej, gospod, če ste kaj kristjana, ne boste dopustili, da bi jaz besedo snedel svojemu patronu, svetemu Boštjanu.“

„Velja li to meni?“ vpraša Viljem in oči se mu zatemne.

„Vidi se,“ odgovori oni mirno, „da niste vajeni tako uljudnega odgovora in da slušate le bolj na palico. Ako se nečete z nožnico mojega meča seznaniti, po konci! Bog živi grofa Urha!“

„Vrag ga vzemi!“ zakriči Viljem, izdere svoj meč, prevrne ponujeno kupico z mize in udari sploskoma vojaka po plečih.

„Hu, vražja kri!“ vpil je Boštjan in vzdignil z obema rokama težko orožje. A predno je zamahnil, priskočil je trgovec, zgrabil ga za roke in odločno ga opomnil, naj miruje. Od druge strani pa je krčmar vlekel Viljema stráni in prosil ga in prigovarjal mu, naj se usmili poštene njegove krčme, kjer se še nikdar ni kri prelivala in ki je dozdej pri duhovski in deželski gosposki bila na tako dobrem glasu.

„Dobro,“ dejal je Viljem popolnoma miren. „Slišite Vi, ki Vas tako srbí koža, pojdite z mano par korakov od hiše; tam Vam dam odgovor na Vaše zabavljanje.“

Popotni mož, ki je komaj krotil divjega človeka, izpustil ga je na te besede in menil, če že hoče na vsak način boj, naj ide z gospodom; a hitro, ker on neče več čakati.

Boštjana pa je minula nekako jeza in bojaželjnost.

„Jaz bom hodil z Vami, da!“ dejal je zaničljivo, obrisal meč ob kup vreč na klopi in sunil ga v nožnico.

„Potem Vas bo pa moj bič učil spodobnosti!“ vzkliknil je Viljem in zopet je imel krčmar mnogo posla ustaviti prepir.

„Ali greva?“ dejal je čemerno Boštjan trgovcu. Krčmar ja je spremil na cesto, kjer sta imela konje privezane in Boštjan je zagotavljal jako moško smehljajočemu tovarišu, da bi bil on že pokazal temu mlečnozobemu mladiču, da ga ni zadržaval pomislek, da bi ne mara onečastil svoje orožje z njegovo krvjo, kajti tujec zdi se mu kak rokodelec.

„Dober plemenitaš je,“ vtakne se sitni Muren vmes, „Viljem, sin vranjebdskega graščáka.“

„No, vidite, da nisva jednakega rodú!“ dejal je Boštjan in odjezdil s tujcem. „Hvala Bogu in sv. Boštjanu, jaz sem sin poštenih meščanskih ljudij in kar nič mi ni za plemeniti rod in blazne prednike, ki ne zapuščajo vnukom družega kot dolgé.“ —

Krčmar pa si je mel roke in se zahvaljeval Viljemu, da je Boštjana spokoril. „Ta zver prežene mi vse goste,“ tožil je, „kadar začne razgrajati po hiši.“

„Torej ga že poznate?“

„Kakor slab denar. Mlad frkovec je bil že pri vojaki in zdaj zapoveduje desetim možem in kaporal mu pravijo. Tega trgovca od Bistrice sem spremlja, jaz sem ga malo razjezil, ker nisem hotel starih njegovih dolgov računom trgovčevemu prišteti. Ošaben je pa zato, ker je baje starega grofa postranski sin.“ —

„Dobro srečo, boter Muren!“ pozdravil je zdaj nov gost krčmarja in podal mu roko. Krčmarica, njena hči Klara in nekaj družih žensk je priteklo za njim in mu poljubovalo roko.

„Klara, ne bodi tako abotna!“ branil se je mož spoštljivemu napadu in pogladil rudečelično deklico, ponos očeta Murna.

„Kar se spodobi, to mora biti, gospod pater Cahej,“ dejal je Muren in stresel novemu gostu roko tako ponižno, da se je videlo, v koliko čast si šteje ta zaupni pozdrav.

Okroglolični, okroglooki in na okroglo ostrizeni mož je bil oblečen po meniški; na vrvi mu je viselo po tedanji šegi poleg molka pisalo, in bukvice so gledale iz žepa.

„Predno govorim dalje, boter Muren, mérico boljšega!“ dejal je prijazno in se zleknil po klopi.

„Gospod Jožef Medved, če se ne motim?“ obrne se do njega Viljem.

„Oh, na moje srce, Viljem!“ vzklikne menih in objame spoznane prijatelja, ki mu srečo vošči, če je res že pater.

„Oh, ljudje vedno huje sodijo,“ smeje se oni.

Ko pa je krčmar prinesel vina, spravi se zopet v prejšnji domači položaj, nagne glavo in postavi na pol prazno kupico zopet na mizo.

„Boter Muren,“ pokliče zopet, „prinesite mi še jedno kupo te pijače, da ne bodem čakal, ko bo ta prazna.“ Viljem pa ga je jel izpraševati, odkod prihaja in kam je namenjen.

„Moja pot pelje naravnost iz Gornjega Gradu, od čestitljivih očetov benediktincev; toda kam, tega še ne vem,“ dejal je brezskrbno. „Ti ne verjameš, prijatelj, da je moja celica tam tako ozka, da so mi oči in noge vedno ven gledale. He, boter, koliko časa se že veselite na mojo novo mašo?“

„O kako dolgo že, gospod Cahej! In v nedeljo sva imela z očetom Medvedom ravno novo mašo tudi v mislih, pa je rekel mož, kakor moj pastir, ki bi imel tepen biti: da bi bilo le že vse v kraji!“

„Boter, Vi meni menj zaupate kakor praznemu žepu. Toda jaz dobro vem, koliko veder ste mi namenili za tisti veseli dan, in kaj pravite, če bi ga danes malo potegnila na tisti račun?“

„Da bi le ne bil medvedov, gospod Cahej,“ praskal se je Muren za ušesi.

„Boter, Vi vedno pogodite, kakor vinjen voznik. Škoda da znate tako malo latinski in ne veste, kaj se pravi: cucullus non facit monachum. Toda kaj bi dejali, če bi jaz zdajci svojo kuto slekel?“

„Vroč dan je, zunaj samostana ste, in če niste, kakor si bodi nánjo navezani, kar doli z njo.“

„In če bi jo potem obesil na kol?“

Marko Muren je malo pomislil in bistro pogledal Caheja, ki se je pa tako sladko in pomenljivo smijal, da je bila moževa sodba kmalu gotova.

„Dejal bi, da ste izgubili pamet,“ odgovoril mu je.

„Kaj bi pa moj oče dejal?“

„Palico bi vzel in Vam jo strkal.“

„Oh, boter, kako dobro Vi poznate očeta mojega! Zatorej bi Vas jaz prosil, molčite pred njim, in ne govorite nepotrebnih besedij, da ne boste odgovora dajali. Jaz sem se ločil od samostana kakor sveti očaj Abraham od sitnega Lota.“

Krčmar je kar strmel in odpiral oči. „Ni mogoče!“ dejal je počasi. „In zakaj?“

„Zakaj?“ povzame Cahej. „Kot krčmar Vi dobro veste, da se vsako vino ne vzame z vodo: tako se tudi s samostanom vsakdo ne sprijazni, kakor se na priliko Jožef Medved ni.“

„Veš kaj,“ dejal je zdaj krčmar, „jaz ti bom naravnost govoril, ker te že kot páglavca od mladih nog poznam. Tebi se meša!“

„O mešanji Vi ne bi smeli govoriti, bcter,“ zasmee se Cahej; „to vinu škoduje.“

Krčmar je bil pa zdaj že sit zabavljíc in kar na kratko mu je prepovedal, kakor si bodi govoriti o vinu, katerega morebiti še plačal ne bode.

„Bog ve, da Vas slutnja Vaša ne bo zmotila, boter,“ dejal je Cahej in začel pripovedovati, kako žalostno se je končal nadepolni njegov noviciját v samostanu. Novega opata so imeli voliti gornjegrajski patri in živahno se je delovalo zlasti od strani mlajših na to, da pride dobrovoljček na krmilo. Da ni bil Cahej še novinec, ne mara bi bili njega volili; a tudi tako ni bilo težko, pripravnega tovariša izbrati. Toda čast izpreminja ljudi, in komaj je nastopil izvoljenec svoje mesto, napel

je vajeti samostanske discipline v veliko jezo osupnenih tovarišev, ki so mu po vseh pravilih odpovedali pokorščino. Upor se je pričel in na čelu mu je stal podvzetni sin Medvedov iz Bistrice. Opat pa se je obrnil do samostanskega váruha, grofa celjskega, in nekega lepega dné prijezdi gospod Jan Vitovec s peterimi kónjiki in vstaje je bil konec. Dva moža sta ostala za posadko in pričelo se je preiskovanje, katerega nedolžna žrtev, da rabimo Cahejev izraz, je postal Medvedov sin.

„Kaj boš pa zdaj, Jože?“ vpraša ošabno krčmar; „ali boš zopet očetove krave pasel?“

„Oh, boter,“ smeje se oni, „Vi gotovo norce brijete z mano, da bi se odškodovali za to vince; toda prosim Vas, imenujte me rajši Caheja; vajen sem tega imena in podá se mi. Sicer se pa záme nikar ne bojte: v dveh dneh sem v Gradci in tam me čaka sreča.“

„Če si še tako pogumen,“ dejal je zdaj Viljem, „kakor si bil pred desetimi leti, ko sva magistra Petacija jezila in hčerkí njegovi nagajala, rekel bi ti: pojdi z mano. Dobregra meča in spretnega strélca potrebujemo.“

„Toda s čim si pa gasite gori žejo?“ —

Viljem se je začel smijati, Marko Muren pa si ni mogel kaj, da ne bi opomnil Caheja, kako mu je on vedno pridigoval, naj se varuje vina, ki je najhujši sovražnik mladim ljudem.

„Res je to, boter ljubi,“ vzdihne oni, „in zato sem jaz tega sovražnika preganjal in pokončeval, kjer koli sem ga dobil.“

Konec govorjenja pa je bil ta, da se je Cahej — storimo mu to ljubav in imenujmo ga s tem imenom — odločil ostati za nekaj časa na Vranjem Brdu. Ko pa sta se prijatelja odpravljala, omenila je gospodinja, da misli kmalu Klaro na grad dati k strijcu Joštu, da se pri gospodični Radegundi tega in onega naučí in da pride izpod nog razposajenemu vojaštvu, katero jim je pričakovati.

„Da se torej kmalu vidiva, Klara!“ dejal je Cahej in lovil jo za roko; a ni je ujel, in tudi oče Muren je menil, naj jo kar pri miru pustí.

IV.

Mi pa gremo z blagovoljnim bralcem zopet v Celje pogledat, kaj je novega. V tedanjih málinarskih ulicah je stala ponižna, spredaj ograjena hišica mečárja Vrbana. Da je imel mož v tako bojevitih časih dosti opraviti, to se razumeje, in od jutra do večera se je slišalo kovaško kládivo iz kovačnice. Ljudje hodijo ven in noter, izbirať si kacega morilnega orodja, ali pa nosijo popravljat kaj polomljenega. Marsikateri pa se ogne na dvorišči kovačnice in zavije na levo, kjer škripajoča vrata pot odpirajo v dolg in tesen mostovž, ki drží v sobo, ravno

za kovačnico ležečo. Največ prostora zadeluje v ti izbi velika omara s policami, na katerih je vse polno lončkov, zavitkov in družega posodja, kateremu še vsemu imena ne vemo. To je nekaka lekarna kovačice Mane, Vrbanove matere, ki sega z velikim vspehom v rokodelstvo doktorja Hajdingerja in ozdravljuje bolnike proti vsem pravilom zdravilskim. Vraže so bile takrat še mnogo razširjenejše kakor danes in celó v tako imenovanih znanstvenih krogih se je pripisovala velika moč pajkom, črvom, mišim in drugim, največ ostudnim živalim, ki so se morale v posebnem času loviti in na poseben način prigrigotavljati. Da je dolga, suba Mana več znala, kakor bi dan danes kdo verjel, o tem je bil trdno prepričan naš znanec, krojač Mavroh, ki je pri mizi sedel in zvesto poslušal njene besede.

„To-le bo potolažilo hrepenenje Vašega srca,“ dejala je žena in izkušala prijazno skremžiti svoj obraz, čegar velike oči so mu dajale nekako sovjo podobo. Položila je na mizo podobico od rudečega in črnega voska, ki bi imela po njenih mislih predstavljati žensko osebo. „Tu je ukleneno srce Vaše izvoljenke in privezano za tri črne in tri rudeče niti. Z besedami, katere sem Vam zapisala, gospod Mavroh, vrzite to, ko se bo popolnoma noč storila, pred vrata, ki se Vašim željam ne odpirajo in ne da bi se ozrli, vlecite to čarobno podobo za sabo in deklica, katero imate v mislih, šla bo za Vami, kamor boste hoteli. Toda, gospod Mavroh, ali ste mi pravih njenih lās prinesli? Kajti,“ dejala je z žarečimi očmi, ko je Mavroh pritrdil, „če so v vosku lasje koga družega človeka iz tiste hiše, ta bode prišel za Vami, kamor boste vlekli ta mikrokozem. Ha, ha, ha!“ počela se je smijati, „meni so tudi znane tiste latinske besede, s katerimi Hajdinger slepi ljudi.“

Mavroh je skrbno zavil čaravne darove, stisnil Mani nekaj denarja v roko in odšel. Za njim pa je prišel vojak, hlapec nadkonjárja Rožekarja, po mazil za svojo rano; in ko je to dobil, vprašal je še, če ima morebiti kakov pomoček za bojnega petelina, ki se njegovemu gospodu zdi premalo hud. „Hi, hi,“ nasmijala se je žena in izvlekla trdo zavezan lonček. „S tem-le mu namažite kremplje in vsacega petelina bo premagal.“ — Prišli so bolniki po zdravil; prišli vojaki po sredstev zoper meč in krogljjo. Vsem je postregla Mana in dajala jim vréčice s čudodelno robo napolnjene, skrivnostnimi črkami opisane. In prišla je tudi Petacijeva Polona in sedla kakor stara znanka Mani nasproti.

„Kako je z Vašo svatbo?“ vprašala je Mana; „ali je Kornelija že pri volji?“

„Jaz ne razumejem dekleta,“ odgovorila je ona. „Tak visok gospod je Vit Lazar in tako modrih besedij, pa ga nič kaj ne mara. Dokler

ga ni blizu, hvaliva ga obe; kakor pa pride, takoj se ga naveliča. Vrhu tega je začel zdaj Mavroh za njo gledati.“

„Ti grdobi se mora posvetiti!“ dejala je Mana in povedala, kaj je omenjeni svetovalec od nje hotel in dobil. „Glej torej, da se zakon kmalu sklene in če dobi Lazar Kornelijo, vzame tebe ne mara njegov Jarnej, ki je že zopet vprašal po tebi.“

„Naj bode, kakor je božja volja,“ vzdihnila je Polona in vprašala odhajaje, kako je Jarnej prav za prav rekel.

Zdaj pa prirožlja z mogočnim svojim mečem junaški naš Boštjan, vrže z velikim ropotom železno kapo na mizo, sebe na stol in podpre s komolcem glavo. „Oj, dragi, ljubi Boštjan moj,“ vzkliknila je Mana in objemala junaka, kateremu se je to sitno zdelo; „da si le vendar zopet prišel. Kaj ne, denar ti je že pošel, Boštjan? Oj, tvoja mati pozna dobro vse težave mladih ljudi. Toda le čakaj; v dveh mesecih sem si že toliko prihranila, da bode za nekaj dni. Glej, sinko!“

„Veste kaj?“ dejal je oni leno, in mirno spravil denar v veliki svoj žep; „kadar bo kak človek blizu, pustite me v miru s tistim: moj sin, moj sin! Naredite se, kakor bi me nič ne poznali. To mi bo najljubše. Kajti le preudarite: jaz stojim v družini s kakim Vitovcem ali doktorjem Lenartom ali Rožekarjem, pa pride kaka taka starka, pa pravi: moj sin. To vendar ne gre!“

In žena je pokimala, da to ne gre.

„In ta umazanec v kovačnici,“ hudoval se je Boštjan, „s tistim potlačenim nosom, nagovori me tudi jedenkrat kar meni nič tebi nič za brata, da me je bilo prav sram. Prav sram, pravim Vam.“

Mana ga je zagotovila, da ošteje Vrbanu, ki ne ve, kaj se spodobi, in veselila se, da Boštjana zopet vidi.

V tem pa je prišel ali bolje rečeno priplazil se nov gost. Pazno se je ozrl po sobi in s tankim glasom vprašal, če se dajo duri zakleniti. Mana je hitela izpolnit mu željo, tujec pa je s sladkim smehljanjem podal roko Boštjanu, ki mu je stopil naproti. Poleg krepkega, marcijalnega vojaka se je videl oni še neznatnejši in bledejši. Boštjan se je držal, da se je bilo bati, češ, saj pade vznak, oni pa, da pade na zobé, a nemirno oko Boštjanovo se je povesilo pod presunljivim pogledom preprijaznega moža.

„Ni se Vam torej posrečilo?“ vprašal je in mignil vojaku, naj zopet séde.

„Žalibog!“ odvrnil je oni; „jaz sem pač premalo ustvarjen za take naklepe in zvijače. Z oči v oči postavite mi nasprotnika, jednega ali tudi dva!“ Boštjan je udaril ob mečev roč. „Toda, zavratno koga

napasti me je kar nekako sram. Na samem ga tudi nisem mogel zasačiti. Konja ima boljega od mene in vedno je bil za petami mojim strelcem.“

„Ali bi se ga Vi upali v mestu napasti?“ dejal je oni po kratkem premišljevanji.

„Upal!“ zasmije se oni porogljivo. „Naš grof ne vpraša nič, upal, ali ne upal. Če treba, planemo na dvakrat, trikrat ali štirikrat tako močnega sovražnika; in kako trde so hrvaške, ogerske in kranjske buče, to moj meč dobro ve. Da Vi tako vprašujete, ne zamerim Vam, ker me ne poznate, a pozvedite malo, kako se o meni govori!“

In Mana, ki je kar zamaknena gledala in poslušala Boštjana, potrdila je, da je on najsrčnejši junak celjske vojske.

„In za vso to hrabrost niste postali več kot kaporal?“ vpraša oni prijazno.

Boštjan pa je zaklel in mrmral o nehvaležnosti in zavisti.

„A če mi izpolnite, o čemer sva govorila, in prinesete pisma, katera trgovec nosi sabo, dobite od barona Eizingerja, najbogatejšega veljaka na Avstrijskem, par tisoč goldinarjev ali pa kot vazal njegov trden grad. Naš gospod se ne ozira nič na rodovino, ampak le na zasluge. On sam je bil od začetka le préprost plemenitaš.“

„Kakor jaz,“ dejal je poluglasno Boštjan in nekoliko časa premišljeval; napósled je pritrdil, a zahteval, da se mu obljuba dá pismeno.

Ko je oni vse obljubil, zamislil se je vojak zopet.

„Ampak,“ izpregovoril je, „ta trgovec Filip nosi vedno oklòp in zna menda svoj meč ravno tako sukati kakor svoj vatel. To mu se ve da ne bode pomagalo nič, če mi ga spravite na samotni kraj; a da bi bilo hitreje vse v kraji, ne mislite li, da bi bilo dobro, če še koga pripeljem sabo?“

„Bog ne daj!“ branil je oni, in ko sta še nekaj časa skrivnostno med sabo govorila, odpravil se je tiho obiskovalec zabičujé molk in opréznost.

„Oh, veséli se, sin moj,“ dejala je Mana Boštjanu v misli utopljenemu, „da ti ne bode treba več služiti ti satanovi zalegi, ki se ime-nuje celjske grofe.“

„Ha, mati — ali Mana,“ popravil je Boštjan, „če Vi kakor vrag besnite na te grofe, imate pač svoje uzroke. Jaz pa nimam nobenega. Mojo roko vodi denar, in pa čast. — Toda veste kaj bom povedal?“ dejal je in zakašljaj; očitvidno v zadregi se je premikal na stolu sem ter tja, potem vstal, premeril dvakrat sobo, obstal pred starko in položil roko na njeno ramo.

„Veste,“ dejal je tiho, „čisto brez nevarnosti ne bode nocoj. Mož se bo branil in če imam nesrečo, mati!“ —

Mana pa je začela stokati in javkati in braniti sinu, naj nikamor ne hodi, naj ne prodaje svojega življenja tujim hudobnežem. A Boštjan se ni dal pregovoriti.

„Kar sem obljubil, to sem obljubil,“ rekel je in pristavil, da to je pač nerodno, ker mu je prepovedal mož koga sabo vzeti. Zdaj pa je začela žena siliti, naj vendar vzame zanesljivega tovariša k takemu nevarnemu početju. A Boštjan se je močno branil. „Dobro bi bilo,“ dejal je, „če bi kdo v bližini na skrivnem čakal in mi pomagal le, če bi bilo treba.“

„Sam Vrban mora s tabo!“ dejala je žena in hitela v kovačnico, kjer je orjaški njen sin ravno poskušal dogotovljeno bodalo.

„Za grofova rebra!“ siknil je med zobmi in pomolil materi bliščeče orožje. „Ali ste že slišali?“ dejal je in oči so se mu svetile. „Sveti oče papež je preklel tega davno prekletega grofa, ki vzdiguje zoper maziljenega cesarja svojo roko. Srce mi pravi, da ga je Bog zdaj dal v mojo pest in v malo dneh, mati, v malo dneh maščevani boste Vi in moj oče in tisoč nedolžnih nesrečnikov. Evo Vam noža in namažite mi ga s tistim rujavim mazilom!“

„Tiho, tiho, da te kdo ne sliši,“ šepetala je mati in vèdla sina v svojo sobico. Ondu mu je razodela naklep, pri katerem mora sodelovati. A sin ni bil pri volji. „Jaz sem na volka namenjen,“ dejal je, „in ne maram za zajce in nečem moriti ljudij, ki mi niso ničesa storili.“ A mati mu je prigovarjala, da je vsa namera obrnena prav za prav proti grofu, da mu ne bo treba družega nego braniti, braniti svojega brata.

„Brata? mati, brata?“ dejal je trpko kovač. „Saj nimam jaz brata. Ta, ki tako široko tam sedí, ta ni brat moj. V otročjih letih sem se pač družno igral ž njim in imenoval ga brata in tepen bil mesto njega, a zdaj, mati! — Mene in Vas se sramuje in ravno tako bahàt je kakor strahopet.“

„Hu!“ zaječal je Boštjan pri mizi in zaškripal z zobmi, da je Urbana posilil zaničljiv smeh. Mati pa le ni odjenjala, dokler ga ni pregovorila.

„Brez Boštjana mi ne hodi domóv!“ bile so njene zadnje besede.
(Dalje prihodnjič.)

Bajke in povesti o Gorjancih.

Spisal J. Trdina.

22. Pod hruško.

(Dalje.)

Qdšla sta po svetu. Še na misel jima ni prišlo, da je treba oglasiti se pri gospódi in jo prositi dovoljenja in popotnega lista s cesarskim orlom. Hodila sta brez pravice iz kraja v kraj, iz dežele v deželo. Nočevala sta tamo, kjer ja je dohitel mrak, z večine na planem. Črnošolec je izvlekel vsak večer iz torbe dolgo, belo štruco in jo položil méd-se in med Podgorca. Zjutraj sta štruco po bratovsko razdelila in pojedla. Druge hrane nista imela, živela sta ob sami štruci dosti revno ali za silo sta zdelovala. Neko jutro se starec dolgo ni vzbudil. Tinček, ki je bil lačen, pojé najprej jedno, potem tudi drugo polovico štruce. Ko se črnošolec predrami, vpraša pastirja, kdo je pojedel štruco. Tinček se zaklinja: Jaz ne, moral je priti, ko sva spala, kak tat, ki naju je okradel. Črnošolec velí: Blagor ti, da je nisi pojedel; pojdiva dalje! Prišla sta do velike vode, ki ni imela ne mostu ne brvi. Začela sta reko bresti. Črnošolec je šel dalje in prikoral srečno na drugi breg. Podgorec pa se je jel potapljati, voda mu je šla v usta, nos in ušesa. Z milim glasom prosi starca, naj mu pomore. Starec ga vpraša: Povej po pravici, kdo je pojedel štruco? Podgorec se je sramoval povedati resnico in je dejal: Ne vem. Sam Bog mi je za pričo, da je jaz nisem. Črnošolec se zasmjeje: Blagor ti, da je nisi. To rekši ga prime za roko in izvleče na suho. Popotovala sta dalje in prenočila v samotni koči. Po noči se kočja vname. Starec skoči iz ognja in pokliče Podgorca. Fant se prebudi. Plamen je švigal okoli in okoli njega, že je začel goretí. Črnošolec ga vpraša, če ni on pojedel štruce. Podgorec velí: sam Bog ve, da je nisem. Starec pravi: Blagor ti, da je nisi. Ob jednom mahne s plaščem in pogasi ogenj. Brez spečnine sta korakala dalje in prišla v temen gozd. Zaskoči ja silno kr-delo razbojnikov. Sedem njih obstopi Podgorca. Že so zavihlti bridke meče, da bi ga posekali in razmesarili na drobne kosce. Črnošolec ga vpraša: Ali si se že domislil, kdo je pojedel štruco? Pastir se zaroti: Vsevedoči Bog mi je za pričo, da je jaz nisem. Starec se zasmjeje: Blagor ti, da je nisi. Ob jednom mahne z rokama 'na desno in levo in raz-bojniki popadajo na zemljo, kakor bi bilo treščilo vanje. Brez udarca, rane in bolečine popotovala sta dalje veliko tednov, mesecev in let,

dokler sta dospela v deveto deželo. Tamo se je bila pripetila velika nesreča. Zbolela je kralju najljubša hči. Ležala je brez zavesti, ni se znalo, ali je živa ali mrtva. Kralj obljubi tistemu, ki bi jo ozdravil, poln parizar zlatov. Iz vseh krajev sveta so se zbirali sloveči zdravniki, ali kraljične niso mogli ne ozdraviti ne oživiti. Služabniki poroče kralju, da je prišel v deželo star romar, ki obeta, da bo kraljični gotovo pomogel, ako ji je bolno samo truplo, srce pa zdravo. Kralj pošlje précej po črnošolca. Starec pregleda bolnico in velí: Ne bojte se, kraljična bo ozdravela, ker ima bolezen v truplu, ne pa v srci. Vzel je iz žepa oster nož in je ž njim bolnico razparal in razudil. Pobral je iz nje drob in možgane ter jih očedil, opral in očistil vsake napake in oskrumbe. Isto tako je nalil v kosti novega mozga, v žile dobre, sveže, nepokvarjene krvi. Ko je vse delo dogotovil, sestavil in zložil je život nazaj poleg pravih čudovite umetnosti, katere so ga bili naučili v črni šoli. Kakor bi trenil, oživela je kraljična in skočila iz postelje zdrava in vesela. Kralj je dal starcu drage volje parizar zlatov, ali ga je prosil, da bi počakal pri njem še nekoliko dnij, ker se bolezen, ki hitro mine, rada povrne. Kraljična se je šla sprehajati daleč strani od očetovega grada na zelene travnike. Tamo je zagledala prelepega čednika in se vanj zaverovala. Obšle so jo neskončne bolečine. Domov ni mogla iti sama, morali so jo nositi. Položili so jo v posteljo bolno za smrt. Kralj pokliče črnošolca, da bi jo ozdravil. Starec zmaje z glavo in velí: Truplo je kraljično zdravo, bolezen ima v srci. Takih ran jaz ne znam celiti, ali z mano hodi tovariš, ki jim je kos. Brž pošlje kralj po Podgorca in mu obljubi parizar zlatov, ako mu otme preljubo hčer. Tinček velí: Pomoč je lahka. Naj pride h kraljični čednik, ki ga je videla na paši in ostane pri nji, da se bo ž njim igrala. Da pa ne bodo ljudje kaj godrnjali in se pohujševali, naj jo poroči ž njim še danes grajski duhoven. Kralj je storil, kar mu je Podgorec svetoval in kraljična je okrevala še tisti dan in je bila zdrava in srečna do smrti. Kralj je dal Tinčku parizar zlatov. Črnošolec je vse denarje, njegove in svoje razdelil na tri kupe. Podgorec se začudi: Čemu to, ko sva samo dva. Narediva po bratovsko: pol meni, pol tebi. Starec mu odgovori: Ne. Jaz ne potrebujem toliko, kakor ti, ki si še mlad. Zame je dosti jeden kùp. Drugi kùp bodi tvoj, tretji pa tistega, ki je pojedel štruco. Tinček zavrigne: Jaz sem jo, saj te pamet uči, da je ni mogel nihče drug. Črnošolec velí dobrovoljno: Blagor ti, da si jo. Za plačilo, da govoriš resnico, imaš tukaj ne le polovico, ampak dve tretjini najinega bogastva. To rekši seže mu v roko in se ž njim poslovi. Šel je, Bog zna, kamo; na tem svetu se nista več videla. Zvižgaje in prepevaje se je napotil

Tinček nazaj proti domu v senčno svoje Pogorje. Mihovska gospodična je zvedela za njegovo srečo in mu šla naproti. Že naprej se je veselila, da se bo vozila z njim v najlepših kočijah s štirimi konji in uživala, vse pozemeljske dobrote. Z najslajšim smehljanjem je stopila predenj in dejala: Krasni mladenič, jaz te ljubim. Prosim te, vzemi me za svojo ženo, da te bom noč in dan gledala in častila. Tinček se je nánjo komaj ozrl in zagrohotal zaničljivo: Dokaži, da me ljubiš. Lézi v to-le mlako, da si ne bom oblatil novih škornjev. Gospodična je zdaj spoznala, da je Podgorec več ne mara. Obupala je, da bi mogla dobiti moža po svoji volji. Tinček pa si je izbral nevesto izmed kmetiških deklet domačega kraja in je živel z njo zložno in zadovoljno. Kakor skoraj vsi Podgorci, bil je tudi on usmiljen in dober mož. Noben siromak ni šel od njega brez tolažbe in obilnega daru. Revežev se je spomnil tudi na smrtni postelji. V spomin, da ga je v najhujšem uboštvu redila štruca in mu pridobila celó silo veliko zlatega denarja, zapovedal je v oporoki vsem svojim naslednikom, da morajo dati vsakemu beraču, ki pride v hišo, veliko belo štruco. Gospóda so se strašno togotili, ko so to zvedeli. Dejali so: Kar svet stoji, še ni bilo takega pohujšanja, da bi jedli berači beli kruh. Če jim to pravico dovolimo, ne bodo marali več krompirja v oblicah in nezabeljenega ričeta. Zahtevali bodo od nas pečene purmane in cvrtje. Précej so sklicali jezične doktorje in jih prosili, da bi pregledali Podgorčevo oporoko bolj na tanko in našli so v nji pametnejši zmisel, nego so ga oznanjevale neumne črke. Jezičniki so se za mastno plačo dela lotili in dokazali z mnogimi razlogi, paragrafi in pričami, da Tinček belih štruc ni volil beračem ampak — gospódi, da se jih za zajutrek nadrobe v kavo. Tudi so potrdili s prisego in pečatom, da je storil to iz plemenite hvaležnosti, da ga gospóda niso prijeli in odgnali po biričih in žandarjih nazaj domov, ko se je klatil s črnošolcem po svetu toliko let brez njihovega privoljenja in brez popotnega lista s cesarskim orlom.

Pripovedanje stare pastírce mi je bilo prav po volji. Ostal sem pri nji skoraj do Marijinega zvonjenja, ko je šla s čuho domov. Pravila mi je še marsikaj mičnega in zabavnega, največ pa o poštenih Šmihelcih in o mili šmihelski župniji. Ko sem jo vprašal, če pase vsak dan na ti strani Krke, dejala mi je: Moj gospodar ima pravico pasti tudi onkraj vode in to na več mestih, ali jaz gonim najrajša pod šmihelski zvon, pa zakaj? Vidíte, za to, ker mi se je ta župnija tako priljubila, kakor bi se bila v nji rodila in odrasla. Tudi ljudje so mi tod nekako najbolj po všeči, morda zato, ker poznam skoraj vse po obrazu in imeni, tudi mi se zde priljudnejši od družih deželanov.

Kjer služim, imamo krčmo. Vanjo zahajajo meščani in kmetje, ali vselej se obveselim najbolj šmihelskih pivcev. Ž njimi se človek tako lahko pomeni, ker niso nič zaničljivi in visoki. Z mano ubogo, staro deklo se razgovarjajo prijazno, dasi jim nisem še nikoli nič koristila ali postregla. To se ve da v njih društvu ne morem biti, kadar bi hotela. Po dnevi drži me služba na paši, v hlevu in pri svinjaku. Še le zvečer, ko je vsa žival odpravljena, smem ostati kaj časa v hiši. Sedé za pečjo nacepim trsák, ličkam koruzo, izbiram fižol in kar je drugzega tacega dela, ki se vrši v hiši, sosebo po zimi. Pred deseto uro ne gre pri nas nihče spat; če je kaj več ljudij, čujemo vsa družina kdaj do polnoči. Tako sedimo na gorkem in se pomenkujemo po cele ure s šmihelskimi gosti, kakor bi bili bratje in sestre. Vsak pove, kar zna, sliši se zmerom kaj mičnega in novega; če ni novic, razpravljajo in obravnavajo se stare prigodbe, življenje svetnikov in svetnic in druge pobožne reči. Kar sem jaz v hiši, hodili so k nam zmerom možje, kakeršni se ne vidijo v vsaki krčmi: sami poštenjaki in izkušeni zvedenci, ki so prepotovali veliko krajev, občevali z vsakovrstnim svetom in se od njega mnogokaj naučili. Taki možje so bili Trsták, Kostelec, Jerman, Motóh, Žunek, Kovač, Majtigar, dva Zorca, oče in sin, in še marsikateri drugi. Nekaj jih je že pomrlo, Bog jim daj nebesa, ali jaz vse dobro pomnim, kaj so nam pravili in kako pametno so nas učili in razveseljevali. Ranjki Žunek je pomagal očetu že kmetiti, ko so gospodovali z nami Francozje. O njih je pripovedoval najrajši. Kmetu se je takrat baje prav dobro godilo, ker ga niso smeli graščaki nič zatirati. Komaj so odšli tuji gospodarji, nastopila so tista huda leta, ko je zahiralo in poginilo toliko Podgorcev od lakote. Te nadloge smo se spominjali dostikrat s šmihelskimi gosti kakor sploh vseh sreč in nesreč, ki so dohajale naši deželi od Boga ali ljudij. Vmes pa smo pobirali, kakor sem dejala, prav pridno domače novice, mestne in kmetiške in tako vidite, je ni v vsi ti župniji skoraj nobene hiše, da jaz ne bi vedela, kaj se je pripetilo v nji zadnjih štirideset let veselega in žalostnega. Po takem vam se ne more zdeti zdaj nič čudno, zakaj govorimo tako z voljo o Šmihelčanih. Res, prav veliko se da povedati o njih in kar je še največ vredno, skoraj same dobre reči. Nekatere so tako lepe in imenitne, da bi jih trebalo dejati v bukve, da se razvedó za vzgled tudi po daljnih krajih. Nekoliko bi vam jih rada obznanila, če me boste hoteli poslušati.

(Dalje prihodnjič.)

Vinska modrost.

Posnetke priobčuje Janez Trdina.

II. Poglavje.

Uganke.

Lz kože je prišel, nima kože, za kožo leze? (Vino.) — Pri nas imamo fabriko, v kateri delamo iz lesa cukrer, iz cukra blato, iz blata zlato, v zlatu pa se hudiček zareži, ki se rad v glavo zakadi? (Trs, grozdje, mošt, rumeno vino, pijanost.) — Mati je bila slaba, da brez palice ni mogla stati, rodila pa je junaka, ki ves svet premaga? (Trta, vino.) — Pod gorečim hribčkom studenec teče, najrajši ga pijo, kadar nima nič vode? (Rudeči nos, vinska pijača.) — Sovražniku še nisem nikoli nič žalega storil, prijatelja sem pa že marsikaterega umoril, kdo sem? (Vino.) — Ajda me vsi časte, krščenega me pa dostikrat še tercijalke zaničujejo? (Vino brez vode in z vodo zmešano.) — Sam sem lehak, da me vsak otrok zvrne; če se človeka primem, pa dobim težo, da ga ni korenjaka, ki pod njo ne bi omagal? (Vino v steklenici, pijanost.) — Sem fantič mlad, ne še léta star, pa užugam vsakega junaka? (Vino.) — Vrabič ima gnezdo na sredi drevesa, mladički pa v vrh sfrče in drevo podero? (Vino v trebuhu, pijanost, ki človeka vrže.) — Oče je bingelj-bingelj, sina pa kliče cingelj-cingelj? (Grozdje, ki binglja na trti, vino, ki se kliče cingljaje na kupico.) — Potok v brezno pada, iz brezna pa iskre v glavo leté? (Vino, pijanost.) — Jaz sem tako dober, da ga nosim, v zahvalo me po tleh meče, pa mu ostanem vendar prijatelj? (Vino in pijanec.) — V leseni hiši leži, v stekleni gori, v meseni nori? (Vino, sod, steklenica, človek.) — Kdo objema ljubčka, pa se ga z roko nič ne dotika? (Pivec, kupica, vino.) — Jaz sem čuden popotnik: navzdol tečem, pa na vrh pridem? (Vino, grlo, glava.) — Pri nas imamo junca, ki je v velikem hlevu krotak kakor jagnje, v majhnem pa hud kakor vrag? (Vino v sodu in v steklenici.) — Katera žival človeku nič ne stori, če je zunaj, ako pa noter pride, ga pa rada pobode in v gnoj vrže? (Vino, dokler se ne pije in potem, ko je popito.) — Mati je iz zemlje prišla, sin pa v zemljo zakopá? (Trta in vino, če se preveč pije.) — Mati zakopana, oče obešen, sin po svetu hodi pa ljudi moti? (Trta, grozdje, vino.) — Mati stoji, sin visi, vnuk pa teče? (Trta, grozdje, vino.) — Če me ni, me želi, če me dobi, me uduši? (Pijanec, vino.) — V okroglem turnčku čepim, vsako srce razveselim? (Vino v steklenici.) — Vsacega cesarja ustrahujem, revežem pa me se ni treba nič bati? (Vino, ki revežem za to ni nevarno, ker ga nimajo.) — Pri nas

imamo čudnega volička. Če ga izpustimo, nam zleze v zemljo, če ga zadušimo, pa nam skoči v glavo in nas pobode? (Vino.) — V temnici ležim, odrešenja si želim, ko mi odpró, me pa požró. Takó sem zmerom revež, pa nič ne vem, da sem? (Vino v sodu in na mizi.) — V leseni hiši sem bolj miren nego jagnje, v kosteni pa hujši nego volk? (Vino v posodi in v človeku.) — Več ko sem je ujel, menj je je bilo na óči, kaka žival je bila? (Vinska kapljica.) — Pobodem brez rogov, poderem brez rok, ubijam ljudi brez kazni, delam še brez števila družih grehov in se nič ne kesam, pa vendar ne bom pogubljen? (Vino.) — Če ga premagam jaz, oba stojiva, če premaga on mene, pa pade z mano vred? (Človek, vino.) — Oče je bil obešen, sina so pa za Boga spoznali? (Grozdje, vino v sv. zakramentu.) — Dokler sem cel, me vsak otrok pokonča, kadar pa me iz kože denejo in razmesarijo, postanem hrust, da ves svet premagam? (Grozdje, vino.) — Jaz sem največji hudodelec na svetu, pa me vendar tako časte, da se brez mene ne opravi nobena maša? (Vino v sv. zakramentu.) — Mati ima krempljce, sin bradavice, sinov sin pa roge in marsikoga pobode? (Trta, grozdje, vino.) — Fant junak, starec za devet junakov? (Novo in staro vino.) — Nedolžen sem bil obešen, poteptan in zaprt; ko so me izpustili, bil sem največji grešnik, pa so me vsi častili in niso mogli prebiti brez mene na nobeni svatbi in veselici? (Grozdje, vino.) — Martinček cviček, Urbanček pijanček? (ob sv. Martinu ima vino še mnogo menj moči nego o sv. Urbanu.) — Kjer je cukerek, tam je Jakelj, praznik pa se s kislico pari? (Sladko vino je tudi močno ali jako [„Jakelj“], kisle pa vselej prazno.) — Zjutraj Martinček, zvečer pa Jurček? (Kdor začne vino že zjutraj piti, je zvečer pijan in neumen.) Pri Urbančku je kosil, pri Jurčku pa večerjal? (Isti pomen.) Mati, ki ima troje óči, najboljše otroke rodi? (Trta rodi naj boljše vino, ako se ji puste, kadar jo obrežejo, samo tri očesa.) Jaz sem hladán. Kogar zebe, naj pride k meni, da ga pogrejem? (Dobro vino.)

Nekoliko črtic o krvi naši.

Spisal Ivan Šubic.

(Konec.)

svojo genijalno iznajdbo se je uvrstil Harvey med največje veleume sveta — a godilo se mu je jednako, kakor toliko slavnim izumiteljem. Nasprotovali so mu od začetka z vsakim orožjem, poštenim in nepoštenim ter ga črnili na vse kriplje. Ubogi mož je izgubil svojo zdravniško prakso — ljudje mu niso več zaupali,

ker se je predrznil kaj tako „bedastega“ trditi. . . . No, vendar si je pri boljših razumnih pridobil njegov nauk kmalu veljavo in konečno so mu vsi pritrjevali.

Tudi o kakovosti krvi so se nahajali do novejšega časa različni nazori. Človeška — in tudi živalska — kri je rudeč, neprozoren sok, ki ima poseben, slan, in ob enem osladen okus. Ako denemo kapljo te tekočine pod mikroskop, zapazimo čudom, da kri ni jednostavna raztopljina rudeče barve, temveč v prozorni, skoraj brezbarveni tekočini vidimo plavati brezštevilno množico malih rudečih drobcev — krvnih telesec. Podobna so kolcem, na sredi nekoliko vdrtim in so žive rudeče barve. Kakor je kalna voda rujava vsled prstenih drobcev, ki bivajo v nji, tako se nam vidi v istini brezbarveni sok krvni rudeč vsled vtrošenih imenovanih telesec. Njihovo število je se ve da neizmerno. Preračunili so, da jih je v krvi jednega človeka okoli 250 tisoč milijonov! — in zato lahko verjamemo, da so silno mičkena. Pet sto jih moramo naložiti vzasad*), da dobimo 1 milimeter visočine; površje jednega telesa je okoli deset tisočkrat manjše, kakor štirjaški milimeter — in vendar znaša površje vseh skupaj čez 2800 štirjaških metrov! To je velikanske važnosti za kri. Rekli smo namreč poprej, da se slaba, venozna kri preživlja v plučah, da se tam pretvarja v dobro, arterijelno kri. To prenavljanje se godi s pomočjo zraka. Kisec (Sauerstoff) njegov prenovi slabo kri s tem, da pride ž njo v dotiko in da ga kri sprejme váse. Ta sprejem pa se zvršuje s pomočjo krvnih telesec, ki imajo to svojstvo, da si priklopijo mnogo kisceca, ako pridejo z zrakom v dotiko. Čim večje je njihovo površje, tem bolje morejo izpolnovati svojo ulogo. — Sedaj lahko uvidimo, kolikega pomena je ogromno površje krvnih telesec za naš obstanek! —

Poleg rudečih nahajamo pa tudi brezbarvena krvna telesa, ali v veliko manjšem številu. Na 400 rudečih dobí se navadno le jedno brezbarveno. Prvi je videl te male stvarce znani Anton van Leeuwenhoek, najslavnejši mikroskopik 17. stoletja. Poroča nam sam, da je 15. avg. 1673. l. prvič zapazil pod povekševalnim steklom „rudeče kroglice“ v krvi. Prelepo se dado opaževati z obtokom vred v življenji na žabji nogi. — Kdor je videl ta poskus, ne bo ga lahko pozabil. Žabo moramo dobro povezati (ali pa s kako omotico umiriti), da ne brca; jedno nogo pa ji pritrdimoz razpetimi prsti pod mikroskop, tako da steklo stoji ravno nad prozorno plavno kožico naše

*) Vznásad — jeden nad drugim, izraz, katerega sem našel v rojstveni Poljski dolini in ki se mi zdi jako umesten za nerodni „jeden nad drugim“. Pis.

živalce. V kožici se nahaja mnogo žilic in v njih vidimo sedaj kri; napolnuje jih brezbarven sok, v njem pa se valí neštevilno krvnih telesec dalje. Tu se malo zajezé in zagatijo žilico, a takoj se zopet razmotajo in drévé naprej, nove pa za njimi. . . .

Prelep živ dokaz obtoka krvi!

Kemična sestava krvi je jako zamotana. V 100 delih nahajamo okoli 80 delov vode, 13 delov telesec, potem raznih solij (posebno kuhinjsko sol), tolšče, vlaknine, sladkorja i. t. d. Na tanko poznanje teh snovij je jako važno za kazenske stvari. Iz male množice krvi, ki jo najde sodni preiskovalec na obleki, na deskah, na zarjavelem noži ali drugod, more kemik neovržljivo dokazati, da je prava kri in da razni izgovori ne veljajo. Marsikacega hudobneža so na ta način naredili neškodljivega družbi človeški. Tako se kaže povsodi dobrodejen vpliv znanosti!

Rekli smo, da je kri sok, ki nadomestuje vse obrabljene dele v telesi in naravno je, da bi kmalu pošla, ako bi se vedno z nova ne delala. To se godi nekoliko po vsem telesi, posebno pa v črevih; v tako zvanem tankem črevesi nahajamo mnogo malih rés, ki srkajo oni mlečni sok ali mezgo, ki dohaja iz želodca v čreva. Vsaka résa ima v sebi prešibko žilico, ki vzprejema posrkano tekočino in jo zvodi v večja debela, katera se konečno združijo v veliko žilo mezgovnico ali v prsni mezgovod. Ta izliva svojo vsebino v neko privednico na vratu, torej v venozno kri, s katero se kmalu v plučih poživi in prenovi.

A ne samo črevesa imajo svoje srkalice, ki živilo popivajo in v kri izpeljujejo, temveč nahajajo se po vsem telesi. Kakor fine koreninice se začenjajo v tkaninah, potem se združujejo v debelejšje veje in nesó pobrani sok krvnim žilam. Na raznih krajih se zamotajo mezgovnice v večje ali manjše ózle, mezgovne žleze, v katerih se delajo bela krvna telesa. Znane take žleze so v kotu spodnje čeljusti in na vratu. Vsled bolezní otekó, posebno pri otrocih in ker torej fizijognomija dobi nekak živalski tip — zovejo to bolezen skrofulozo (skrofa = prašič).

Kje pa nastanejo rudeča krvna telesa, o tem preiskave niso še popolnoma dovršene. Nekateri menijo, da se rojevajo iz belih telesec, čeravno nimajo dokaza za to. Novejši prirodopisci so našli v slezeni (vranici) in jetrih mnogobrojna „mladostna krvna telesa“, E. Neumann pa je opazoval, da se delajo posebno v rudečem kostnem mozgu. Od tod zahajajo torej v krvni sok.

Naravna plahost pred krvjo je bila uzrok, da so nekđaj množino krvi silno pretiravali. Teško je pa tudi bilo na tanko jo preračuniti. V novejši dobi so uvidili, da ima človek primeroma malo krvi; trinajsti del njegove težkote pride na to važno tekočino. Odrasten, zdrav mož, ki tehta 75 kilogramov, ima torej 6 kilogramov krvi. Welcker je izumil jako zamisliv način za določbo množine krvi — porabil je namreč njeno barvilno moč. Par kapljic krvi porudeči že veliko vode in tudi na obleki, na perilu naredi mala množina obširno liso. Raztopil je torej nekoliko na tanko pretehtane krvi v določeni množini vode in imel je pred seboj rudečo tekočino „za poskus“. Potem pa je izpral žile necega usmrtenega človeka, razsekal konečno vse tkanine njegove in jih z vodo pomil. Voda je vzprejela váse vso kri in postala je tudi rudeča; prilil ali pa izpuhtel je tekočini napósled toliko vode, da je bila barva njena popolnoma jednaka zgorej omenjeni tekočini „za poskus“ — in torej ni bilo težko proračuniti množine raztopljene krvi. —

Lahko pa razumemo, da jeden in isti slovek nima vedno jednako krvi; razločke nahajamo povsodi. Debeli, malo delavni in tolsti ljudje je imajo navadno menj, delavni in krepki več. Oni, ki se hrani z mesom, je tudi bolje ž njo preskrbljen, kakor ubožec, ki uživa krompir in sočivje. Že po zunanji podobi moremo sklepati o množini krvi: bleedi, upadli obraz in mlohava koža, ki sta tolikokrat spremljevalca siromaštva, nastaneta vsled pomanjkanja krvi v organizmu.

Pod neko določeno mejo se ve da ne sme izginiti kri iz telesa. Drugače nastanejo razne bolezni in konečno pride smrt. To opazujemo posebno lahko pri onih, ki skrvavé. Ako jim človeška pomoč poprej ne ustavi krvi, izgubljeni so v kratkem času. Kjer sploh ni mogoče do krvavečih žil priti, tam je bila nekđaj vsa zdravniška umetnost zastoj — sedaj, ko poznamo svojstva in kakovosti krvi tako na tanko, moremo časi tudi v tem slučaju pomagati. Treba je samo odpreti primerno žilo in vánjo strcati nove, zdrave krvi družega organizma! To transfuzijo krvi je v novejši dobi vpeljal Janez Blundell in marsikje jo blagodejno vporabljajo moderni zdravniki. Nova iznajdba pa transfuzija krvi ni; že v sivih časih so se trudili, vpeljati v bolnega človeka novega soka in mu poživiti življenja duhove. Saj so učili, da zjedinja kri v sebi vse moči našega bitja, da je ona porok vseh prijetnostij življenja in zlate mladosti — zato so posebno gledali na zdravo kri; vsaka bolezen mora jenjati, ako damo bolniku novega, zdravega soka, starost se pomladi, ako ji dovedemo kri nezne mladosti. . . .

O papeži Inocenci VIII. pripovedujejo, da ga je hotel na smrtni postelji nekov žid rešiti. Naredil si je na skrivnem iz krvi treh dečkov čudesne kapljice, katere je hotel sv. očetu podati. Krv pa je bil vzel desetletnim svojim žrtvam v toliki množini, da so ubožčki umrli. Ko so zvedeli židovo početje, pobral je slepar kopita in tako ušel zasluženi kazni, ki mu je bila že odločena.

Ta in druge še starejše zgodbe nam kažejo, da so že zdavnaj poskušali kri prenavljati in pomlajevati ter nadomeščati staro kri z novo, svežo. Se ve, še le moderna znanost je dovedla metodo transfuzije na tako stopinjo, da se more res uporabljati v blagor človeštva in v zdravje njegovo.

Novejše preiskave, ki se vrše z mikroskopom, odprle so nam še druge, zanimive lastnosti krvi in nas poučile o kakovosti marsikaterih boleznij, katerih poprej nismo mogli razlagati. Posebno važna je najdba, da se krvna telesca nekako izpreminjajo pri raznih boleznih, in da poslednje jako določno in karakteristično vplivajo na krvni obtok. Mikroskopičnim potem je sedaj dostikrat mogoče neovržljivo spoznati zdravniku način bolezni, posebno pri onih, ki so mrzličnega značaja. Pri teh se rudeča krvna telesca združijo v kepe, brezbarvna pa se zagosté, zapró najtanjše žilice ter motijo splošni obtok. Ti poskusi se morejo izvršiti na spodnji človeški ustnici, ki ima na svoji koži veliko, že s prostim očesom vidnih žilic. Nánje se nastavi (se ve da je treba posebnih priprav) mikroskop in tedaj se nam odpre jednak pogled, kakršnega smo opazovali pri žabi; konstatuje se takoj lahko, kako razno se zadržuje in moti obtok krvi in zdravnik ima pred seboj neovržljivo dijagnozo.

Tako prodira znanost vedno dalje, v prid in blaginjo človeštva. Mnogobrojne bolezni, katere napadajo naš krvni sok, spoznava vedno bolj in izumeva sredstva zoper nje; le tam, kjer ji ni mogoče ustaviti tekoče krvi in jo nadomestiti z drugo, svežo, tam ni pomoči. Dotičnemu nesrečnežu obledi koža in jame ga nepopisen nemir premetavati sem ter tja, ko vre iz njega gorka kri. Po ušesih ga muči šum in tema objema njegove oči. Kmalu postaja nezumno truden, sapa mu pojema in srce bije vedno slabeje. Oči izgube svoj svit, mrklo zre v svet — še jeden truden pogled — in življenja nit je pretrgana! Kri je izbežala, oni sok je zapustil telo, ki ga je hranil in vzdrževal od zgodnjega rojstva; ž njim pa zapušča duša nositelja svojega, kakor poje prelepa národna pesem :

Oj, teci, teci gorka kri,
S krvjo pa zbeži duša ti!

Pesmi beneškega Slovenca.

1.

Slovó od doma.

Bogom gora, z Bogom
 Lepe cvetne trate,
 Ki spomine v srci
 Vzbujate mi zlate!

Z Bogom šume, z Bogom
 Njih krilati gosti,
 Priče moje tuge
 In mojè radosti!

Grenka pač otožnost
 Srce mi obdaja,
 Ko se tu poslavljam
 Od očine raja!

2.

Daleč moram, daleč
 Kakor ptič jeseni,
 Ko čez morje žene
 Sever ga leđeni.

Sam, neznan od doma
 Moram tjà v tujino,
 Mala šibka ladja
 Na morjá ravnino.

Vgodni vsaj razpnite
 Jadra mi, vetrovi,
 Spremljajte na poti
 Blagi me duhovi!

Ivan Trinko.

Po zimi.

I.

Visoko tam na veji snežni
 Upira ptič na mé okó —
 Oj, ptiček moj, oj ptiček nežni,
 Zakaj li gledaš me takó?

Srcé mi v prsih zatrepče,
 Ko v kalno ti očesce zrèm,
 Ko gledam v njem gorjé kipéče,
 Ko prošnje gledam tihe v njem.

Ti pustil si zavetje varno,
 Kjer meni bil si droben gost,
 In vèn, oh, v zimo vèn viharno
 Poletel si, dobil prostost!

V zavetji mojem brez skrbi si
 O srečnih dnevih snival ti,
 Svetá poznal bridkosti nisi,
 Trpljenja nisi vžival ti!

A zdaj trpiš! . . . Okó solzeče
 Upira se na mene zdaj,
 O ptiček moj, nazaj proséče
 Te vabim jaz, nazaj, nazaj!

Življenje spi še v smrtnih mrazih,
 Odet še ni s svetovi gaj,
 In bratov ni še zunaj dražih —
 Oj, ptiček moj, nazaj, nazaj! . . .

Na sredi gozda, v led vkovane
 Stojé zeléne smréčice;
 Na njih goré do ure rane
 Božične zlate svéčice.
 Povili angeljci z nebá so
 Med njé premnogo svetlo vez,
 Posuli čistega zlatá so,
 Kristálov dragocénih vmés. . .

II.

In kot molíla v žarnih glasih
 Pogozdna bitja bi v nebó,
 Takó doni mi nežno včasih
 Iz jasne noči na uhó.

In kakor petje bi donélo,
 Takó odmeva glas stoter,
 Da gozd, zavít v odejo belo,
 Slaví — božični svoj večer!

A. Funtek.

Slavni Slovenci.

„Slavme slavně slávu Slávův slavných“.
 J. Kolár.

I.

Dr. Jakob Zupan.

O stoletnici njegovega rojstva.

Spisal Fr. Wiesthaler.

(Dalje.)

wei Gelehrte hat Krain besessen — den einen hat der Wolf, den andern die Sau gefressen!“ Tako je vzkliknil Zupan, začuvši žalostno vest o nesrečni smrti Čopovi v savskih valovih. In res! učenjak, temeljito izobražen učenjak je bil Zupan, da malo takih v tisti dobi. Bil je vešč mnogim jezikom: hebrejskemu in arabskemu, latinščini, grščini in nemščini, izmed slovanskih jezikov pa vrhu slovenščine zlasti ruskemu, bolgarskemu in srbsko-hrvaškemu; a tudi laški in francoski je gladko govoril ter v teh dveh jezicih in v slovanščini i druge rad poučeval, tako n. pr. prijatelja svojega č. g. J. Riberniga, ki hrani še zdaj od njega slovansko berilo, po kojem ga je Zupan cirilice učil. Znamenito je i to, da je svoje predmete v šoli rad tudi v slovenskem jeziku tolmačil takrat, ko je bil naš jezik, zlasti kar se tiče znanstvenih izrazov, še tako ubog in tako malo razvit. Slovensko poučevanje v znanstvenih strokah še dan danes ni, kar si bodi. S kakimi težavami se je bilo možu še le takrat boriti! Ni se tedaj čuditi, da je vselej, kadar je našel, kak porabljev slovenski terminus vesel vzkliknil:

„Vse imamo
 Pa ne znamo;
 Le išimo,
 De dobimo!“

Posebno marljivo se je baval razven jezikoslovja tudi s povestnico, zlasti slovansko, ter bil v ti stroki za tisti čas nenavadno izobražen. Le škoda, da je v svoji rodoljubni vnetosti časih zašel na kriva pota; kajti napósled je hotel slovanstvo povsod zasledovati, celo v Babilonu in Ninivah!

Da bi umnožil svoje jezikoslovno in zgodovinsko znanje, potoval je mnogo, zlasti po Hrvaškem in po Istri. V svesti si, da je vestno in prepričevalno razpravljati kako stvarino možno le onemu, ki ne zajema samo iz učenih knjig, temveč se opira i na samovidnost, prepotoval je na svoje stroške vso Ilirijo ter si pridno zapisaval narodne izreke, pregovore, običaje, načrtaval krajobrazce, nabiral starinskih rečij in tako s svojimi očmi opazoval naroda duševno in telesno življenje. Že jeseni l. 1817. je bil prvokrat obiskal hrvaška otoka Čres (Cherso) in Krk (Veglia), da bi se ondu natančneje seznanil z glagolskim slovstvom. Isto pot je ponovil v letih 1818. in 1819. ter ob ti priliki obiskal še otok Rab (Arbe), kamor prej zaradi kontumacije ni smel. L. 1820. je prišel do Zemuna; v Zagrebu je bil najmenj šestkrat, v Primorji, Hrvaški in Slavoniji kakih dvanajstkrat. To nam priča z jedne strani o silni njega vedoželjnosti, z druge pa tudi ob uzornem rodoljubji, v kojem mu takrat ni bilo vrstnika. Sadove svojih studij je objavljal v vezani in nevezani slovenski in nemški besedi. Marljivo je namreč dopisoval nemškima listoma „Carinthia“ (v Celovci) in „Illyrisches Blatt“ (v Ljubljani) ter razglasil v prvem razprave: „Woher heisst die untere Donau seit den ältesten Zeiten auch Ister und unsere illyrische Halbinsel nie anders als Istrien?“ (l. 1831. tečaj XXI št. 11); „Etymologie der Namen der Flüsse in Kärnten“ (ibid. št. 16); „Cyrillisirung des windischen Alphabetes“ (ibid. št. 20); v drugem pa: „Gočah, ein ächtteutsches Wort!“ (l. 1831. št. 6.); „Vorzug des Krainischen vor dem Russischen und Serbischen von den Russen und Serben selbst anerkannt“ (ibid. št. 10); „Des Prinzen de Ligne Urtheil über Slaven und Slavismus“ (francoski in nemški, ibid. št. 11.); „Herders Schilderung der slavischen Völker in den Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit, aus Dobrovsky's Slavin“ (ponatis, ibid. št. 13.); „Die acht glagolitischen Klöster im Königreiche Illyrien“ (ibid. št. 15.); „Erinnerungen aus Illyrien“ (ibid. št. 16.); „Hundert Ausdrücke, die Verzehrungssteuer betreffend, auf Verlangen mehrerer dabei Angestellter ins Krainische übersetzt“ (ibid. št. 35.); „Notiz“ (o koleri, ibid. št. 37.); „Ueber das slavische Evangelium zu Rheims“ (ibid. l. 1832. št. 5. str. 19.); „Beitrag zur Kunde berühmter Krainer“ (ibid. št. 13.). Istega tečaja 11. številka je prinesla posebno prilogo, razglašajočo pet-

stolepih slovenskih pregovorov, katere je bil Zupan sam nabral. Oba nemška lista sta prinašala tudi Zupanove slovenske pesmi, večinoma godovnice in čestitke s sem ter tam pridjanim nemškim prevodom. Pisal in pesnikoval je sicer že l. 1810—1813; a prvo javno pesem njegovo beremo v časopisu „Illyr. Blatt“ l. 1828. št. 10.: „Ljubljana: Kranjci“. Stal je Zupan tudi pri zibeli „Kranjske Čbelice“ in ji bil poleg Preširna najmarljivejši, pa tudi najduhovitejši duševni podpornik. V njenih prvih treh zvezkih je največ pesmij Zupanovih, podpisanih s črko „S#“.

Pesniškega duha pač niso navdahnene njegove poezije saj mu; jih je narekovala sama učenost in samo vroče domoljubje, ki ga je tudi v pesniškem oziru češče speljalo na napačno pot. Tako n. pr. ga je v srce bolelo otročje očitjanje, ki je še dan danes tolikrat čuti iz neslovanskih ust: da slovanski jeziki niso blagoglasni zaradi preobilnih šumevnikov in sikavcev. Rodoljubni mož ne miruje prej, dokler ne zloži več pesmij brez teh glasov, n. pr.: „Veliki Petek“ („Illyr. Blatt“, l. 1830. št. 15.); „Franu kralju Ilirjanov“ (slovenski in nemški, „Carinthia“, l. 1832. št. 9.); „O svitliga cesarja Franca Perviga prihodi v Iblano l. 1832“. (nemški in slovenski, „Illyr. Blatt“, l. 1832. v prikladi k št. 21.); „Tadlè po Posidipu“ v kateri se le dvakrat nahaja sikavec s: „Posidipu“ — „desetkrat“), in „Hvalè po Metrodoru“ (oboje v „Kr. Čbelici“, II. str. 41 in 42.) i. t. d. S tem je hotel dokazati, da tudi Slovenec lahko govori in poje brez omenjenih glasov, ako le hoče. Te njegove poskušnje, rekše pesniške igrače brez vzvišenega smotra smeši Preširen v svoji popolnoma opravičeni zabavljici: „Pevzu bres s in bres z“.

„Bres zetov teze vir mi Hipokréne,
In efov v' pefmah mojih najdti ni!“
Satorej nimajo nobene zene,
Sató fo pefmi tvoje bres foli“.

(„Kr. Čbelica“, III. zv. str. 25.)

In kaj še le porečemo o Zupanovih suhoparnih „pshizah“ (v „Kr. Čbelici“ I. in II. zv.)? Kaj družega, nego to, kar je trdil Preširen o njih, pojoč „Pushizharjem“:

„Ni, bratez! vřaka sh'val leřiza,
In epigram ne vřak pufřiza“.

(„Kr. Čbelica“, III. zv. str. 23.)

Zupanu nedostaje one pesniku najbolj potrebne lastnosti, ki jo imenujemo domišljijo; zato pa so skoro vse njegove pesmi brez vznosa in nič družega nego rimana proza. Še najlepša izmed vseh je pesem, posvečena baronu Valvazorju (glej „Kr. Čbel.“ I. str. 72.). Tako so sodili o njem poleg Preširna tudi drugi znameniti vrstniki nje-

govi. Slavni češki literat Fr. L. Čelakovský ocenil je l. 1832. v časopisu „Českého Museum“ (IV. str. 443—454) prve tri zvezke „Kr. Čbelice“. M. Čop je dal to oceno na nemški jezik preloženo ponatisniti v časopisu „Illyr. Blatt“ (l. 1833. št. 6—8) ter ji dostavil nekaj svojih opazek in popravkov. Bodi mi dovoljeno na tem mestu posneti Čelakovskega sodbo o Zupanovem pesništvu po Čopovem prevodu: „Unter die fruchtbarsten Mitarbeiter an der Krainischen Biene gehört ausser dem Herausgeber selbst, ein gewisser Herr S. und Dr. Prešern Den Gedichten des Herrn Kastelic kann man zwar Leichtigkeit und Mannigfaltigkeit nicht absprechen; doch vermissen wir darin oft Einheit der Gedanken, Bündigkeit und höheren Schwung. Viel weniger lobenswerthe Eigenschaften findet man in den Versen des Herrn S., welche durchaus nichts anderes sind, als gereimte Prosa (rýmowaná prosa). Besonders aber wiederholt sich das ihm, so wie auch anderen dieser Dichter so sehr gefallende Metrum $\cup\text{---}\cup\cup\text{---}\cup$ gar zu oft, und fällt unangenehm ins Ohr. Fabeln, Epigramme, scherzhafte und beschreibende, überhaupt Gedichte jeder Gattung drehen sich um dieses gackernde (kdakawe), den geschmacklosen oestereichischen und deutsch-steyerischen Liedern entlehnte Versmass bis zum Ueberdrusse, und wir erklären schon diess für ein gutes Zeichen des Geschmackes bei Herrn Prešern, dass er sich diesses Metrums gänzlich enthalten hat. Uebrigens verdient Herr S. wenigstens dadurch Lob, dass er in vielen seiner Gedichte auf den Ruhm seines Vaterlandes bedacht ist“. Rahločutni Čop izkuša sicer svojega prijatelja Zupana kolikor mogoče opravičiti, češ: „Was der böhmische Recensent. . . Ungünstiges über die Gedichte des H. S. sagt, können wir zwar nicht geradezu widerlegen, doch bemerken wir, dass seine Beiträge grösstentheils aus historischen Gedächtnissversen (versus memoriales) bestehen, von denen man eigentliche Poesie nicht wohl verlangen kann; aus Anekdoten, die ihren Zweck erfüllen, wenn sie nur gut erzählt und fliegend versificiert sind; aus Epigrammen endlich, die den Leser befriedigen, wenn sie nur Witz enthalten“. A vendar dostavlja tudi grajo: „Die historischen Verse hätte freilich der H. Verfasser für den grössten Theil der Leser viel interessanter machen können, wenn es ihm gefallen hätte, dieselben durch Anmerkungen aus der reichen Fülle seines Wissens zu erläutern. Da diess nicht geschehen, so dürften manche Leser nicht einmal die Titel seiner Gedichte verstanden haben. Ist z. B. wohl vorauszusetzen, dass jeder Leser der Čbelica wisse, dass ein Mönch in Kiew, Namens Nestor, um das Jahr 1100 russische Jahrbücher geschrieben und dass daher die Ueberschrift: „Kranjski Nestorček“ (gl. „Kr. Čbel.“ III, str. 55) so viel be-

deutet, als kleine Krainische Chronik? etc. Erläuterungen dieser Art vermisst man vorzüglich in den zwei ersten Bändchen der Čbelica, aber auch die im dritten gegebenen sind nicht hinreichend“. S Čelakovskega sodbo o Zupanu se ujemata tudi poznejša kritika J. Trdina (glej „Ljubljanski časnik“ l. 1850. št. 77.: „Pretres slovenskih pesnikov“) in J. Macun v svojem: „Kratkem pregledu slovenske literature“ (na strani 34). Jezik Zupanov, dasi v obče pravilen, krepak in zanimljiv, je poln jezikoslovne predrznosti. Rabil je srbski aorist („kralv' Mofkvo poslà“; Baron Herberstein Shiga, „Kr. Čbel.“ I. str. 71) ter v potrebi zajemal rad iz staroslovenskega, zlasti pa hrvaškega besedišča. Zato so ga mnogi ustno in pismeno dolžili „hrovatenja“. Zagovarjal se je sicer v svoji pesmi: „Krajnec dolžen „hrovatenja“ („Kr. Čbel.“ II. str. 38 in nasl.), v koji razpravlja v duhu slovanske književne vzajemnosti pravila, kako bogatiti slovanski besedni zaklad; a zasolil mu jo je Preširen s svojim sonetom: „Ptujo-besedarjem“ („Kr. Čbel.“ III. str. 29). Smelo je koval tudi nove klasiške izraze, kakor: bizantiti = byzantinisch handeln, ausserhalb der Schule wichtig machen; europeaniti se = sich civilisiren; premagon = ki je mnogo narodov premagal i. t. d. Ker so bili njegovi stihi zavoljo silnega umetovanja in učenega znašanja marsikomu, zlasti menj izobraženim težko ali celo ne umljivi, moral jim je večkrat (posebno v časopisu „Illyr. Blatt“) privedati jezikoslovna in zgodovinska pojasnila, kar je zahteval Čop (kakor smo slišali) tudi o njegovih v „Kr. Čbelici“ objavljenih pesmih. Izraževanje njegovo je pogostokrat tako drzno, da ga še jezikoslovci po izbor niso z lahka umeli. Zavoljo tega imenuje Dr. Česnik v pismu prijatelju Preširnu Zupanove pesmi „ungesottene Plunzen“ in Čop mu očita (n. n. m.) „grammatische und lexicalische Künsteleyen“, pišoč: „Dergleichen Künsteleyen findet man freilich auch in der Čbelica, namentlich in den mit S. bezeichneten Gedichten. Der gelehrte Verfasser derselben hat wohl hin und wieder seine Sprachgewalt missbraucht“. Saj si je moral Čop sam zelo glavo ubijati, predno je pogodil misel v neki Zupanovi godovnici, zloženi Jož. Poklukarju, profesorju duhovnega pastirstva v ljubljanski bogoslovnici. Prvi njen stih slove tako:

„Lézhí bolj nege sladof, drug mili! shuplade uzhitel!“

Čop je ta granes tako-le ponemčil:

„Es heilt den Schmerz der Zärtlichkeit Süsse, theurer Freund, der Pfarren-Leitung Lehrer!“

ter pravi v pismu dr. Preširnu, v kojem to godovnico tolmači: „ich verstehe zwar selbst keinen einzigen Vers davon, aber Mitleid habend

mit Eurer Unwissenheit in slovenicis will ich Euch doch das famosere Gratulationsgedicht verdeutschen“ (glej „Letop. Matice Slovenske“ 1875. str. 159).

Pesnik „po milosti božji“ tedaj dr. Jakob Zupan ni bil. A vkljub temu je vendar le zanimiva in velezasluzna prikazen v naši literarni zgodovini. Kajti s Čopom in Preširnom združil se je bil v oni duševni triumvirat, ki je tedaj na slovstvenem našem polju jedini odločeval in do katerega so se vsi drugi duhovi v stvaréh estetičnega ukusa in leposlovnih načel obračali kakor do kakega prizivnega sodišča. V abecedni vojski povzdignil je Zupan-Horatius prvi veljavni svoj glas zoper metelčico ter s tem pripomogel, da se je nevarna ta prikazen skoro takoj v svojem postanku zadušila ali vsaj toliko ovrgla, da ni rodila onega pogubonosnega sadu: razcepljenja Slovencev v črkopisu (prim. njegov sestavek v „Carinthiji“ l. 1831. št. 20: „Cyrillisirung des windischen Alphabetes“). Prelagaje v „Kr. Čbelici“ srbske (morda tudi ruske in češke) narodne pesmi seznanjal je svoje rojake s krasoto narodnega pesništva slovanskega. Akopram se njemu samemu zunanja oblika pri njegovih umotvorih ni vselej posrečila, priznati moramo vendar z druge strani, da je on prvi pogodil bistvo slovenskega šestomera. Zasledil je namreč še pred Koseskim ona pravila, katera sta toliko let pozneje Bóris Mirán in Jos. Cimperman za jedino veljavna spoznala: zarezje (caesura) poslužuje se (izvzímši dva granesa) le moške; v svojih distihih (glej „Kr. Čbel.“ II. str. 41, 42) ima razven dveh trohajeve sicer same daktile ali pa ponarejene spondaje, kakeršni rabijo dan danes, dobrih petdeset let pozneje, najboljšim pesnikom našim. Zato pa so tudi njegovi šestomeri tako polni, krepki, blaglasni; kazi jih nekoliko le ona nesrečna misel: izogibati se vsacega sikavca in šumevca. Vrstnikom Zupanovim, ki niso dognali skrivnosti slovenskega šestomera, sicer distihi njegovi ne ugajajo. Tako n. pr. graja jih Čelakovski (n. n. m.): „Im zweiten Bändchen S. 41 und 42 versuchte sich der Dichter (= Zupan) in slovenischen Distichen. Der Anfang lautet also:

„Biti kaj tel bi volit'? ne neha od pravdanja pravdar;
Bodi krotek mirán, davil te lakomnik bo“.

Diess scheint uns nicht der wahre und aus dem Geiste der slovenischen Sprache hervorgehende Versbau zu sein. Wir rathen den krainischen Sängern, dass sie sich, wenn es ihnen einmahl gefallen sollte, nach antiken Versmassen zu greifen, nicht nach der Weise der Deutschen richten, sondern auf die griechische, lateinische, ja selbst auf die böhmische Prosodie Rücksicht nehmen möchten“. Temu nazoru sicer Čop

v svojem popravku nasprotuje, dasi i njemu ne godé Zupanovi šestomeri ravno radi dosledne moške zarezé. On piše namreč na strani 29—30 omenjenega časopisa: „Was die antiken Versmasse betrifft, so können dieselben in unserer Sprache wohl nur ungefähr auf die Art, wie in der deutschen, nachgebildet werden. Mit Unrecht tadelt daher nach unserer Meinung der böhmische Recensent die Distichen des H. S., die wir sonst allerdings schon wegen der Einförmigkeit der, Caesur — beinahe alle Hexameter haben die dritte männliche — auch nicht loben können“. Isto tako meri nekoliko na Zupana tudi i Preširnova pušica: „Hekfametristam“:

„Kdor mi v' hekfametri nameft spondeja
Al' daktila poslushi se troheja,
Ne vé, kam se cesure dejo,
Uprega Pegasa v' galejo“.

(„Kr. Čbel.“ III. str. 23.)

In vendar se je Preširen po daljšem ugibanji in premišljevanji poprijel napósled v svojih šestomerih Zupanovih načel, posebno kar se zarezé tiče. (Prim. njega elegijo: „V spominj Matija Čopa“ v „Novicah“ l. 1846. str. 29., „Illyr Blatt“ 28. febr. 1846, „Kr. Čbel.“ IV. str. 88. in v „Poezijah dr. Fr. Prešerna“ l. 1847. str. 95.)

(Dalje prihodnjič.)

„Jour-fixe“.

Spisal Alfonz Pirc.

Tudi mi v Dolini smo imeli svoje „jour-fixe“. No, ne bojte se, niso bili literarni! Gospa Gornikova, vdova c. kr. višjega uradnika, imela je dve hčeri; mlajša je imela šestnajst, starejša celó osemnajst let. Ker se mora dobra mati najprej brigati za to, da dobi svojim hčeram može ter jih tako preskrbi, naravno, da se je spomnila tudi gospa Gornikova svojih materinskih dolžnostij. Povabila je torej vsak teden k sebi nekaj znanih rodbin, da se tako mladi svet lože med seboj spozna. Jaz sem bil Gornikovim nekaj v sorodu. Da so tudi mene povabili na te večere, katere je gospa Gornikova imenovala „jour-fixe“, češ, da zna francoski, umevno je tem lože, ker moje sorodstvo z Gornikovimi ni bilo v tako bližnjem kolenu, da bi bilo „impedimentum matrimonii“ in ker sem ravno takrat po dovršenih pravoslovnih svojih studijah dobil službo pri c. kr. okrajnem sodišči. Zlasti to je bilo kaj

vravno, ker sem bil c. kr. avskultant z veselo nádejo, da bodem v kratkem imenovan sodnim adjunktom, kar je gospa Gornikova cenila posebno visoko.

Da sem, ako smo igrali razne družbinske igre, ravno jaz dobil od Roze, starejše Gornikove hčere, največ poljubov, — od mlajše, Emilije, pa moj prijatelj, c. kr. adjunkt Janko, to je že tako vedela narediti usoda in gospa Gornikova. No, pa se jih tudi nisem branil! Saj je bila plavalasa Roza le lepa in tako gorko je znala poljubiti! Vendar bi bil jaz rad dal za jeden poljub Emilijin vse poljube Rozine! Roza je bila res živahnejša nego Emilija, vsakemu je znala dovtip povedati in na prvi hip je tudi meni bolje ugajala nego tiha Emilija. Ko sem pa dobil prvi poljub od Emilije in ko se je v me ozrši zarudela in oči povesila, bil bi že najrajši prvi večer povedal Emiliji, da jo ljubim.

Mati, ki je vedno z bistrim očesom opazovala vso družbo, menda je opazila i to, da se jaz rajši bavim z Emilijo. Praktična je bila in kmalu se je usoda preobrnila in prišlo je tako, da sem češče dobival poljubke od Emilije nego od Roze.

Prišel je božični čas, kajti svoje „jour-fixe“ smo začeli obhajati že v adventu in, ne zmenivši se za resni adventni čas, plesali smo časih pri teh „jour-fixih“, kakor bi bilo sredi predpusta.

Na sveti večer je bil poseben „jour-fixe“. Ta večer sem bil povabljen samo jaz in prijatelj moj Janko. Druge obitelji so same praznovala ta večer doma, kakor je to navadno.

Midva, ki si še nisva ustanovila domačega ognjišča, bila bi praznovala ta večer kje v kaki gostilni, pijoča s prijatelji in znanci. No, praznovala sva že več svetih večerov tako, odkar sva zapustila domačo svojo vas in rodno svojo hišo.

Z veseljem sva vzprejela povabilo, da smeva pri Gornikovih prebiti ta sveti večer. Prav za prav sem bil v začetku povabljen samo jaz, ker sem bil njih sorodnik; a ker sem rekel, da svojega prijatelja Janka ne morem samega puščati ta večer, ker sva se že domenila, kje in kako ga bodeva praznovala, bil je povabljen tudi Janko.

In to sem hotel!

„Mama, dajmo svinec vlivati!“ oglesi se zdajci Roza.

Jaz sem ravno pravil, kako sem razne svete večere prebil še na Dunaji za svojih dijaških let. Povedal sem, da smo se navadno sešli slovenski dijaki ter v veseli družbi peli narodne pesmi ves večer do pozne ure. Zopet, da sva, vrnivši se z vseučilišča, z Jankom lani na sveti večer sedela v gostilni in presanjala blizu vso noč, pripovedujé drug drugemu spomine iz svojih otroških in šolskih let.

Poslušala je mojo govorico le mati in Emilija. Roza in Janko sta gledala neki album in se smijala fotografijam, starim čestitim gospodom birokratskega stanu in njihovim ženam in otrokom. Vsi ti birokratje so bili menda nekdanji znanci umršega gospoda Gornika.

„Zakaj ne, če je tudi gospodoma po volji,“ dejala je mati na Rozin predlog.

Takoj je Roza, ko sva tudi midva s tem bila zadovoljna, tekla po vso pripravo. Kmalu je na mizi plapolal modri plamen vinskega cveta.

„Vadlajmo, komu velja prvič!“ dejal sem jaz.

„Obe gospici morata prvi biti,“ pravi vedno galantni Janko.

Sporazumeli smo se. Ko se je stopil svinec, vlila ga je prva v vodo Emilija.

Zaplusknilo in zašumelo je v mrzli vodi.

Gospa Gornikova je posebno dobro razumela razlagati vliti svinec.

Naredila se je v sredi svinčena kepa in iz nje je molil kvišku rog ali stolp.

„To je cerkev! Emilija se bode omožila in ker ima cerkev različno le jeden zvonik, omoži se gotovo že v enem letu. S kom, ne morem povedati. Pa takoj uganem, s katerim teh dveh gospodov,“ dejala je šaljivo gospa Gornikova. „Zdaj imate še trije vlivati. Dva gospoda in jedna dama. Ravno prav! Vi trije bodešte številke vlekli. Če pride potem Roza na vrsto, razločila sem slabo, ali pa laže vliti svinec. Če pa pride jeden gospodov, govori svinec resnico in zvedeli bomo še celó več. Ako bode namreč tudi njemu kazalo, da se misli ženiti, vedeli bomo s katero,“ in smijala se je dobrovoljno gospa temu razlaganju.

Vlekli smo številke in prišel sem na vrsto jaz.

„Ha, ha! Dobro!“ začela se je smijati Roza in ploskati.

„Vlijmo, vlijmo! Bomo précej videli, če je res,“ začel je nagajati tudi Janko.

Tudi Emilija se je tiho smijala in vsa zarudela ter rekla: „No, vlijte, gospod Maks!“

Dejala je menda le radi tega nekaj, da bi skrila svojo zadrego.

Vlil sem. Naredil se je okrogel koláč.

„To je venec! Poroka bo,“ začeli so vpiti in se smijati vsi vprek.

Midva z Emilijo nisva dosti rekla. Govorila si še nisva nikdar o ljubezni med seboj, a vem, da je ona do mene nekaj tacega čutila in tudi meni se je zdelo, da jo imam rajši, kot kako drugo.

Wila sta potem tudi Roza in Janko. Tudi njima je kazalo vse na poroko in ženitev.

Kaj bi tudi vliti svinec družega kazal mladim ljudem, kot to!

Bilo je že pozno, pili smo še punš in potem se ločili. — Dobro sva se zabavala, dasiravno ni bilo nič posebnega. Bolje se je nama zdelo, nego bi ta večer presedala sama, ali pa tudi v veseli družbi. —

Začel se je predpust. Še so bili „jour-fixi“. Ker so bili v mesteci ves predpust samo trije javni plesi, zdelo se nam je to še premalo plesanja, dasiravno smo se mislili udeležiti vseh. Zato smo plesali tudi še domá.

Na Svečnico je bil v čitalnici ples. Ves večer sem plesal z Emilijo. Tu je bilo malo več ljudij, kakor pri naših „jour-fixih“ in lože se je kaj povedalo, ne da bi précej vedela vsa družba.

Pri plesu sem ji povedal, da jo ljubim. Tudi ona mi je dejala, da me ima rada. —

Gospa Gornikova je bila vsa prepričana, da se vzameva z Emilijo. Prigovarjala pa ni nikdar in ni silila v mé, naj tudi nji povem, kaj mislim. Računala je najbrž: do konca predpusta je še dosti časa, saj je letos dolg, in po veliki noči bo lahko poroka. Kot avskultant tudi še nisem imel nobene prave službe.

Sanjala sva sama z Emilijo srečne dni ljubezni in nikdo naju ni motil.

Nekega dné sem dobil dekret, da sem imenovan adjunktom na Plosovem. Hitel sem h Gornikovim, poprosil sem pri materi roke Emilijine, in zaročili so naju. Ženitev pa bode po velikonočni nedelji, tako smo ukrenili.

Šel sem na Plosovo. Ker je bilo od ondot v Dolino blizu, peljal sem se vsako nedeljo popoldné k svoji nevesti in še med tednom je pisala ona meni in jaz nji.

Prišel je velikonočni čas, a odločili smo se, da počakava še. Marsikaj je bilo urediti. Tudi nama se ni mudilo. Rada sva se imela in to nama je bilo dovolj.

Ukrenili smo, da bode ženitev meseca avgusta. Do takrat bode že vse urejeno in takrat bodem tudi jaz dobil za nekaj dnij dopusta, kar je gotovo prijetno. —

Spomladi so v Dolino prišli vojaci. Gospa Gornikova je imela v Dolini, kjer je živela po smrti svojega soproga, v svoji, po očetu podegovani hiši dovolj lepo opravljenih in prazno stoječih sob; zato ji je prišlo povelje, da mora vzprejeti v stanovanje jednega častnika, lajtnanta Borovskega.

Jaz sem še vedno hodil vsako nedeljo v Dolino. V tem času se je zaročil z Rozo tudi moj prijatelj Janko. Sklenili smo skupaj meseca avgusta praznovati poroko.

Bili so lepi dnevi. Vsakikrat, kadar sem prišel v Dolino k svoji nevesti, naredili smo kam v okolico kak izlet. Tudi gospoda lajtnanta Borovskega smo vabili s seboj. Smukal se je mladi Martov junak zdaj okoli Roze, zdaj okoli Emilije. Obema se je laskal, kakor že to znajo ti lajtnanti.

Meni se Borovski ni zdel Emiliji kar nič nevaren. Da bi se bal tacega, kakor je gospod Borovski, to mi še na misli ni prišlo. Sicer pa je bil lajtnant Borovski lep mož, ljubezniv mož, a da bi se kateri obeh gospodičen hotel bolj prikupiti, to se mi ni zdelo. Čudil sem se torej, ko me nekega dne opomni Janko, naj pazim na Borovskega in na Emilijo.

Smijal sem se in smeje sem potolažil prijatelja: „Boljše pred poroko, nego po poroki!“

Emilija se mi ni videla nič bolj mrzla. Celó živejša in živahnejša je postala, kar se ji je jako podalo, zlasti ker je bilo to pri nji nekaj nenavadnega.

Neko nedeljo sem pisal Emiliji in Gornikovim, da me ne bode v Dolino, ker ne utegnem. A ker sem slučajno dopoludne opravil vse svoje uradne posle, napotim se popoldne vendar v Dolino. V hiši gospe Gornikove zvem, da so šli v bližnji gozd. Po lepi, gladki senčnati poti se je prišlo v gozd. Tam je bila lovska hišica, kjer je lovčeva družina tržanom stregla s kavo in mlekom. Ako so ljudje hoteli kaj družega, dali so si prinesiti ali iz bližnje vaške gostilne, ali pa so si sami prinesli s seboj iz trga. Mnogo ljudij ni bilo nikdar tam, rajši so hodili v krčmo v bližnjo vas.

Gornikovim je pa posebno ta kraj ugajal. Navadno so vse popoldne ostajali pri lovčevih. Tudi jaz sem hitel tjà. Ker sem vedel bližnico, nisem šel po navadni poti. Hotel sem Gornikove tem prej iznenaditi.

Bil sem že blizu lovčeve hišice. Pa glej, tam na desno se menda sprehajajo! Videl sem Emilijo in lajtnanta Borovskega in mislil si, da tudi drugi ne bodo daleč.

Kar skozi goščo sem šel proti njima. Pa kaj vidim! Emilija sloni lajtnantu na prsni in ta jo poljublja!

Strast in jeza me zgrabi.

„Oho!“ zavpijem, že prav blizu njiju. Ustrašita se. Emilija se zarudi kakor kri.

„Boljše pred poroko, nego po poroki,“ dejal sem ter se jezen obrnil in šel nazaj v mesto.

Tisti dan nisem šel h Gornikovim in sploh nikdar več. Odpeljal sem se hitro nazaj na Polosovo. Drugi dan sem pa pisal gospé Gornikovi, da ne bom jemal Emilije, naj jo le vzame lajtnant. . . .

Stara je že ta reč, večkrat sem že prej slišal praviti o nezvestobi ženski. Staro je vse to, a mene je vendar bolelo srce. —

Prišel je avgust, dobil sem tudi dopust, ali v Dolino me ni bilo. Moj prijatelj Janko mi je pisal sicer, da je vse skupaj le šala in da me Emilija še ljubi. A za mé je bila ta šala bridka.

Janko je vzel svojo Rozo. Ob Emiliji dolgo nisem slišal ničesa. Z Jankom sva se le malokdaj sešla, zlasti, ker je bil iz Doline premeščen v drug kraj. Srečen je bil v svojem zakonu. On mi je vsaj vsak pot tako rekel, kadar sva se videla. Po Emiliji ga nisem nikdar izpraševal in on mi ni sam nikdar pravil o nji.

Minilo je od onih srečnih ali nesrečnih „jour-fixov“, ne vem, kako bi dejal, že precéj let. Postaral sem se in bil še vedno samec.

Postavili so me za sodnika v Dolino. Prva tožba, ki mi jo je bilo tam reševati, bila je ločitev nekega gospoda Simona in njegove soproge. Dolgo se je vlekla že pravda. Že moj prednik je vse rešil in razsodil, meni je bila le naloga, objaviti razsodbo.

Ker sem moral pa vendar vse akte preiskati, našel in zvedel sem, da je gosa Simonova porojena Emilija Gornikova.

Prišel je razsodbi dan. Videl sem Emilijo in spoznala me je. Še vedno je bila lepa, dasiravno je preteklo od onega časa že nad deset let.

Slučajno je kmalu po onem času prišel Janko mene obiskat v Dolino. Spomnila sva se onih „jour-fixov“ pri Gornikovi gospé, katera je spala že davno v grobu.

„Srečni, srečni so bili oni časi!“ vzdihnil je Janko.

„Kaj si mari zdaj nesrečen?“ vprašal sem ga jaz. „Jaz sem popolnoma zadovoljen s seboj.“

Ničesa ni odgovoril. —

V mestni gostilni „pri jelenu“ pa sem jaz predlagal nekega zimskega večera, da si ustanovimo „jour-fixe“, pa spet ne literarnih, temveč prav nedolžne pivske. Dvakrat v vsak teden smo morali vsi skupaj biti in piti.

Vsakikrat, kedar sva šla s prijateljem okrajnim zdravnikom od „jour-fixa“ s težko glavo domóv, smijal sem se mu nekako škodeželjno, če me je zavidal za moj samski stan. O njegovi ženi je bila namreč po vsem mestu razširjena „tajnost“, da ona doma hlače nosi. Na mene, zlobnega zapeljivca njenega moža, bilá je bajé posebno huda.

Ob Emiliji nisem slišal pozneje nikdar več. Jaz pa ostanem, dasiravno nisem radi nje ženskemu spolu nikakor sovražen, do smrti samec.

Uplemenitev Teharčanov in njihova plemensčina.

Spisal Andrej Fekonja.

Dobro znani so v naši povestnici svoj čas znameniti celjski grofje (1341—1456). Dosti nahajamo o njih zapisanega v raznih knjigah zgodovinskih, a tudi ustno poročilo hrani mnogo resničnih in morda i samo v ljudski domišljiji živečih pripovedek. Tako še dandanašnji čuješ o njih marsikako pričo na raznih krajih po okolici celjski, kakor o Starem gradu samem, nekdanjem domovji onih mogotcev, o zloglasnem Bežigradu, o vasi Téharjih, o gori Vípoti i. t. d. Zlasti popularna tako rekoč sta izmed omenjene grofovske obitelji poslednja dva, poknežena grofa celjska Friderik II. in njegov sin Urh II., kot posebna pustolovca, a roparja, nasilnika, otmičarja . . ., o čemer zlasti je nekoliko tu in tam priobčenega tudi tiskom, tako n. pr. lepo narodno pripovedko „Očetova kletev“ priobčuje v „Novicah“ (1857, str. 171—175) g. Anton Kos Cestnikov. Po ti pripovedki je grof Urh ubozemu teharskemu kmetu ugrabil jedino hčerko Liziko, prelepo deklico. Nesrečni oče je nato preklel Urha in ves njegov rod in ta kletev se je izpolnila; kajti že z Urhom je izumrl rod celjskih grofov ter preminula njih moč in slava.

Tudi pesniki in pisatelji naši so nekaj té tvarine že umetno obdelovali. N. pr. župnik Janez Arlič je po J. G. Seidlu naši v pesem predelal zgoraj omenjeno „Očetovo kletev“, zadevajočo kneza Urha (v Drobtinicah 1847); a dr. Fr. Detela piše uprav sedaj v „Lj. Zvonu“ zgodovinski roman „Vélikí grof“ — Urh celjski. Jožef Iskrač-Frankolski je zložil daljšo epično pesem „Veronika Deseniška“ 1863. l., razpravljajočo znane romantiški-tragične dogodke grofa Friderika in nesrečne Hrvatice, o čemer je tudi Stanko Vraz zapel krasno balado „Fredrik i Verunika“ (Děla II. A. 56.). Ferdo Kočevar-Žavčanin pa v svoji knjigi „Mlinarjev Janez, slovenski junak, ali uplemenitenje Teharčanov“ 1859, po narodni pripovedki iz srede 15. stoletja pripoveduje, kako so Téharčanje grofa Urha pri vasovanji zasegli in ga le proti temu izpustili, da jim je podelil plemstvo. In isto zopet Vraz (Děla III. 190) opeva v šaljivi romanci „Postanak Tiharja“ blizu takéle: Bil je v Celji mlad grof, kateri je posebno ljubil gosti, vino in dekleta. Neko noč gre ta veseljak s svojim konjarjem v bližnje selo poleg Voglajine, kjer je v hiši „lice belo“; pa „grof uljeze u komoru, stražu metne pri prozoru“. Ali v mesečini zapazijo vasovalca domači

fantje, izvlekó grofa iz „kamrice“ ter hajdi ž njim v vodo: „od slovenskog da s' opere roda tvoja švabska čest (del)“, kakor naš Stanko veli. Grof jim pretí in se rotí, prosi jih in jim obeta, toda vse za-stonj: „iznad selah i svih miest' ištu da ih on uzdigne, ako hoće, da ih prigne“; in tako grofu ne ostaje nič drugega, nego da vaščane povzdigne v plemeniti stan: „podielit im mora gratis diploma nobilitatis“. Vendar za to naj njemu na ljubo oni svoj kraj imenujejo „Tiharje“, t. j. da so o tožnem tem dogodku z grofom — ti ho. In od tedaj bi Tiharčani ali Teharčani kot plemiči bojda imeli právo, pošiljati v Gradec svojega posebnega poslanca. Tako naš pesnik končujoč označevalno: „Da je onak dobrostiva svakog grofa bila čest, mi bi bili po toj sríci svi Slovenci već plemiči. . . Tako kaže bar poviest“. No drugače o ti stvari govori v ostalem vendar ne povse verodostojni pisec knjige „Eden Styriens“ o. l. 1847. (ime tega panegirika Savinjski dolini mi ni znano, ker v mojem izvodu naslovnega lista ni). Ta pravi namreč na str. 314. tako: Celjski grof Herman (menda otec Friderikov) zaljubil se je bil v svojega logarja lepo hčer, katera je tudi mlademu grofu vračala milo za drago. Ker pa visokemu gostu ni moglo biti do tega, da služno lovčevó dekletó povzdigne v grofovsko soprogo, to logar svoji hčeri prepové vsakeršno občevanje s Celjanom. No ko to ni nič pomagalo, zarotí se logar z drugimi podložniki proti grofu, da ga ubije; a hčerka slučajno zvedevši to svojemu ljubimcu razodene, pa ga ob jednom prosi pomiloščenja za svoje. Grof res prošnjo „zveste“ svoje deklice usliši ter ne samó vso njeno rodbino pomilostí, temveč še vrhu tega starega logarja in njegove sinove poviša v svobodnjake, podari jim zemljišča in jih marsikakih davščin oprosti. In tako bi neki bili nastali téharski plemiči. Na drugem kraji pa zopet isti pisec str. 239. trdí, da je kraj Téharje sam nastal po možitvi hrvaške grofice Elizabete Modruške Frankopanke s celjskim grofom Friderikom II., ker se jih je nekaj iz njenega spremstva v ti okolici naselilo; pa bi na to še dan danes bojda spominjal tako imenovani „Hrvaški mlin“ severno od Celja in blizu Téharij. . .

Uplemenitev Téharčanov po celjskih grofih je historičen fakt, dasi ni čisto gotovo, ali jih je tako odlikoval uprav Friderik II. ali ne, ter pri kaki priliki in kedaj se je to zgodilo. Narodna pripovedka vsaj, kakor rečeno, tému ovi čin pripisuje; morda za to, ker je baš ta grof posebno na glasu zarad takih in enakih budalaščin, kakeršna je ravno iz njegovega življenja omenjena; in potem bi mogla biti verjetna. — Dotična listina o privilegijah plemenitaških je bila Téharčanom v ognji zgorela; a kralj Ferdinand jim je na Dunaji dné

25. maja 1537. l. stare svoboščine obnovil. Kakor nam po deželnem arhivu javlja Ig. Orožen v knjigi „Das Bisthum und die Diözese Lavant III. Das Dekanat Cilli“ 1880. str. 328, pravi v tem pismu kralj Ferdinand: Plemenitaši naznanjajo, kako so jih bili osvobodili celjski grofje — z njihovimi zemljišči, zvanimi plemenščina („Edlinger-Huben“, Krones die Freien von Saneck I. 57), katera se po njihovi izpovedbirazteza do sto dvorov ali ognjišč, naseljenimi in nenaseljenimi. Sedaj pa so se jim ta osvobodilna pisma v požaru izgubila, zaradi česar jim kralj na njihovo prošnjo osvobodilno pismo obnavlja in potrjuje. V tem naznačene svoboščine so: Právo, da si svobodno volijo sodnika, takozvanega „Schöppe“, s potrditvijo deželnega vicedoma v Celji, kateremu sodniku se naj pridajo štirje sosedje kot svetovalci in starejšine; da ima „Schöppe“ prosto sodstvo izvzemši zločinstva, in da je od njega priziv na vicedomstvo celjsko. „Schöppe“ podpisuje vsa pogodbená, kupná in prodajná pisma s pečatnikom plemškim. Plemiči uživajo v svojem lastinstvu vsakeršno varstvo, a so dolžni vsako leto vicedomstvu odrajtovati svoje deželne davke: 18 funtov 4 $\frac{1}{2}$ v. črnega denarja, 2 meri pšenice, 20 mer ovsá, 50 veder vina in 350 jajec (Eden Styriens str. 73 to računa na 24 gld. 42 kr. 2 v., ter 8, odnosno 80 celjskih škafov). Razven tega mora vsak plemič, samo sodnik in štirje starejšine ne, tri dni vicedomu delati tlako, za kar se naj vsakemu rabotarju dá hlebec kruha in čaša vina, kakor od nekdej. Od razpisanih davkov ni niti jeden plemič izvzet. V vojnih nevarnostih je dolžnost plemičem, z orožjem priti branit celjski gornji grad. — Omenjene davščine in oprave imenuje (v. Eden Styriens) tudi urbar cesarice Marije Terezije z dné 18. dec. 1751. Plemenščina téharska je za svoje prejemke v denarji in blagu bila odškodovana s kapitalom 10.042 fl. 15 kr. konv. den., kakor Orožen pripazuje.

Téharčani torej niso bili prav po vsem služnosti prosti plemenitaši, nego pod pogoji. Ker so pa ti zlahtniki bili le kmetje s posebnimi svoboščinami, to (pravi isti Eden Styriens) cesarska vlada z jedne strani ni hotela toliko plemenitih kmetov v njihovem dotičnem plemstvu potrditi, a na drugo plat je vendar téharskim plemičem hotela priznati stalne koristi od istinite posesti njihovih zgodovinskih svoboščin; tedaj so bili plemiči téharski priznani kot jedna sama plemenščina, in kot taka je tudi zapisana v štajerski deželni knjigi. —

Ta črtica iz domače zgodovine je sestavljena povodom Gorázdove balade „Zadnja večerja“ v denašnji številki „Ljubljanskega Zvona“. A jaz končujoč ponavljam iskreno željo, katero je tudi že dr. L. Gregorèc v „Vestniku“ 1874, 2 bil izrekel: „Slovenski pisatelji in pesniki

naj bi svojim umstvenim proizvodom jemali češče in več snovij iz življenja glasovitih celjskih grofov, med katerimi se nahaja mnogo zanimivih in primernih dejanj i moških i ženskih članov obiteljskih, kakor so zlasti gori imenovani Herman II., Friderik II. in Urh II., ter poleg Veronike še njena zalva Barbara, žena cesarja Sigismunda; posebe bi še bilo tu dosta prikladnega gradiva za dramatiko! Res, ali si moremo misliti lepše snovi za balado, nego je zgoraj omenjena Kosova pripovedka „Očetova kletev“, ali pa hvaležnejšega gradiva za veselo igro, nego je to, katero je obdelal pokojni Ferdo Kočever v „Mlinarjevem Janezu“ ali porabil Gorázd za krasno balado svojo? Pesniki in pisatelji slovenski, uvažujte vsega priporočila vredne besede g. dr. L. Gregorca!

Agitator.

Roman.

Spisal Janko Kersnik.

Drugo poglavje.

(Dalje.)

Koren mu je naglo ustregel; a storil je to vendar malo posiljeno in okorno, kakor ravnajo ljudje, pri katerih ta običaj ni povsem v navadi. Ko je bil predstavil najnovejšega svojega znanca mali družbi, odšel je takoj v prve sobe; le kratek, zaničljiv pogled je vrgel še na gladko osebo koncipistovo.

„Oh, Koren, doktor Koren!“ kričal je med drugimi vrati majhen, debel možic, očitvidno Gorjanski tržan; „si li zopet tu? Dobro, dobro! Pa tjà sedi k nam k oni dolgi mizi, tam bomo jeli purana, purana na akcije! Hahaha, purana na akcije — pomisli — akcija po petdeset — soldov, seveda! Izgubiti ne moreš, kosti imaš še po vrhu!“

„Kdo si je pa to izmislil?“ smeje se Koren.

„Lovšev Boštjan; kdo drugi! Le položi petdeset kebrov; pozneje bodo akcije dražje — šestdeset, sedemdeset!“

Ob dolgi mizi so se v istini zbirali razni gostje, ter se glasno smeje hvalili izvrstno misel, jesti purana na delnice. Lovšev Boštjan, ustanovitelj te nove banke, v navadnem življenji pa trgovski pomočnik, pobiral je z resnim licem akcijski kapital.

Koren je tudi segel v žep.

„Pa samó — puran?“ vpraša z onega konca sobe davkarski nadzornik.

„Salata tudi, kislí krompir in pésa in kruh!“ poučil ga je Boštjan.

„Jaz vzamem tudi delnico!“ hiti nadzornik.

„Kaj pa, da nas boste še obdačili,“ ugovarja Koren.

„Ne, ne, pa jedel bom zato več!“

Glasni grohot in sledeče mu dovtipe končal je krčmar, ki je prinesel zaželjenega purana. Delničarji so zdajci utihnili ter seli za dolgo mizo; nekoliko časa v njihovem krogu ni bilo čuti drugega, nego ropot nožev in vilic. Tudi drugi v sobi so diskretno molčali.

„Kje pa je Koren? Kje je Koren, reditelj nocojšnji?“ klicalo se je zdajci z mostovža pred dvorano.

„Notár te išče!“ omeni oni debeli možic, ki je bil prej vabil koncipijenta k obedu na delnice. „Naj čakajo, naj čakajo, ob osmih bomo pričeli,“ pristavi počasi, ter gloje perutnico.

A tu je bil že prihitel notar.

„Za božjo voljo, gospod Koren! Ali ne bomo pričeli? Ob sedmih je napovedano in sedaj je le še četrť ure do osme.“

„Tako, tako!“ meni ogovorjeni hladnokrvno in si naloži pol ploščeka kislega krompirja.

„Delnico vzemite, še jedno imam, puranov vrat in pol škofije je še tu!“ prigovarja Lovšev Boštjan.

„Oprostite,“ zavrača notar, mlad mož, majhne pa skoraj obile postave, ter vzdobuja vnovič Korena:

„Kaj pa bo s predavanjem in — s tombolo?“

„Da, tombola, to je glavna stvar,“ oglasi se s polnimi usti debeli tržan, ki je bil prvi vabil Korena k obedu. „Kaj pa bo z vinom, Boštjan, ali bomo tudi vino na delnice pili?“

Notar je z nejevoljnim obrazom odšel ter siknil med zobmi.

„Tako, pričenemo!“ klical je Koren za njimi.

Vstal je ter jel natikati bele rokavice na roko.

„Čas je, čas — zadnji čas! Kdo vé, koliko ur bo notar predaval?“

Torej pojdimo v dvorano!“

Pri delničarjih ta poziv ni imel vspeha.

„Do tombole že pridemo!“ menili so trije, drugi pa so se muzali in molčali.

Koren je hotel iz sobe, a med vrati je moral obstati. Velik in obilen gospod, črno opravljen, prijaznega jovijalnega obraza preprečil mu je izhod. Vstopil je z mostovža in védel s sabo mlado, vitko deklico. Ogrnena je bila z dolgim s kožuhovino obrobljenim plaščem, glavico pa in pol obraza je ovijala pletenina od svetlo-rumene svile.

Koren se globoko prikloni prišlecema. Videti je bilo, da je vesel tega pohoda.

„Oh, gospod Bolè! To je lepo! V tem vremeni prihajate! Nismo se Vas smeli nadejati!“ hitel je v svesti si svojega posla kot nocojšnji reditelj.

„Hrast se omaja in hrib, — a mi,“ citiral je prišlec malo neumestno, a sam smijoč se ponesrečenemu dovtipu. „Kje je doktor Hrast? Je li tu?“

„Da, da v tretji sobi! In gospa tudi!“

„Oh, to je prav!“

Odvedel je deklico tja ter pozdravljal na desno in levo znance v prvih sobah. Tišina je navstala v obeh in čula so se le poluglasna, šepetana vprašanja.

„To je hčerka Bolétova?“

„To je Milica?“

„Vzrastla je!“

„Lepa je!“ pristavil je Lovšev Boštjan, ko sta bila ona dva že mimo odšla.

„Saj je še videl nisi!“ dejal je s smehom debeli tržan in z veliko slastjo obiral zadnji ostanek delniškega podjetja, puranov vrat.

Pogovor pri raznih mizah se je zasukal na jedin predmet, na Bolétovo hčerko.

Pa v tem se je čul že zvonec iz dvorane, ki je napovedoval pričetek besede, in večina obiskovalcev iz prednjih sob je hitela tja.

„Gospod Koren, gospod Koren, kje je Koren?“ oglasil se Hrast med vrati.

A ta je bil že tu.

„Preskrbite gospodični Bolétovi prostor spredaj. In soprogi moji!“

„Zaradi gospe soproge sem prišel!“ deje Koren.

„Torej za obe, obe!“

Vrnila sta se v tretjo sobo in tu je predstavil Hrast svojega koncipijenta Bolétovi hčerki.

Ta ji je hotel ponuditi roko, da jo odvede v dvorano, a pl. Ruda ga je prehitel.

„Pokažite nam prostor!“ pravi oblastno in stopi z Milico naprej.

Korenu ni bilo do teh nekako ošabnih besed in ne do spremljevanja Bolétove. Podal je roko Hrastovi soprogi. A v tem ko je stopil mimo prvega para, ozrl se je prvič v obraz mlade deklice.

Do dvorane je šel s Hrastovo gospo za onima, a pred uhom postal je Ruda, in skozi dvorano je odvel Koren svojo spremljevalko

naprej na prvi sedež pod odrom. Za njim je privedel Ruda Bolétovo, ter ostal spredaj poleg gospá, koncipijent se je pa vrnil v ozadje.

Sam ni vedel, da mu je kri silila v lice, ko se je gnetel skozi gosto nastavljene društvenike; vse se mu je videlo nekako megleno, in ko mu je Lovšev Boštjan šepnil na uho: „Dobro, dobro se védeš, prijatelj!“ niti čul ni teh besed.

A sedaj že zopet zapoje zvonec in dvigne se zavesa pred odrom.

Prva točka je bil predsednikov pozdrav. Dr. Hrast ga je moral govoriti, in rešil je svoj nalog kratko in točno, kakor vselej, kajti ta točka ni nikdar izginila iz sporeda.

Potem so pevci zapeli Ipavčevo: „Bodi zdrava, domovina!“ To je bilo v Borji tudi tako ukoreninjeno, da je ni bilo čitalnične besede brez te pesmi. In občinstvo je pevcem vselej burno ploskalo, ako je bil tudi kak solist hripav. Javno odobravanje in javna pohvala, ta je bila vsakemu gotova, kdor se je prikazal na odru v Borji; za hrbtom pa so ga rešetalí in skozi zobe vlekli. Taki so bili borjanski kritiki!

V tretje se je dvignila zavesa, in za malo, nezagrmeno mizico, na kateri sta goreli dve sveči, prikazal se je borjanski notar Božidar Koprivec. Vnanje osebe njegove smo že nekoliko omenili, zato ni treba, opisati ga še jedenkrat, zlasti, ker hode v naši povesti še večkrat stopil na površje ter pokazal se v svoji istinitosti.

Prav tedaj, ko se je globoko poklonil občinstvu, katero ga je itak, kakor prej pevce, vzprejelo z glasnim ploskom, ter bil položil debel rokopis na mizico pred se, kosti svojega rojstva pa v pleten naslanjác, prav tedaj je vstopil v dvorano pri zadnjih vratih mladi borjanski kaplan.

„Servus!“ dejal mu je Koren, stoječ poleg uhoda.

„Dober večer!“ odzdravil je oni.

„Semkaj sédite, gospod Anton!“ zašepetala je debela usnjarica, ki je sedela v zadnji vrsti skoraj na dveh stolih ter prijazno primeknila jednega kaplanu. Ta je ubogal, a prej še pozorno ogledal si občinstvo po dvorani.

Bil je mlad duhovnik, velike, suhe postave, a polnega, okroglega lica. Ker priimek njegov tudi tržanom ni bil navaden, imenovali ga bodemo tudi mi tako, kakor so ga v Borji klicali: gospod Anton.

Notar Koprivec pa je pričel predavati. Naznanil je najprej, da bo govoril o astronomiji, in o svetovih, kateri se sučejo in kažejo na nebesi, in o njihovi naravi.

Učitelj Skubè, ki se je bil zjutraj vozil s Korenom, sunil je tega rekoč: „Vam li nisem pravil, da bo o zvezdah govoril?“

Koren je molčal. Oziral se je po sobani in po odru, a vedno so mu oči zastajale tam spredaj ob sedežih, kjer je ugledal pl. Rudo poleg Boletove Milice. Nekaj ga je jezilo in ob enem mu je bilo, kakor bi bil veselo novico zvedel nocoj. Vznemirjen je bil, in lice njegovo, sicer blede, skoro rumenkasto, ni imelo navadne barve. Kri ni hotela z njega.

Notarjevo predavanje, akopram se gledé učenosti ni dvignilo na površje navadne popularne razprave, bilo je vendar večini poslušalcev preučeno, neumljivo; in za to se je tem zvesteje poslušali, da ne bi kdo sodil, da jim ne godi. Lovšev Boštjan se je počasi izgubil iz sobane, oni debeli tržan pa, ki je bil preje najživahnejši pri delniškem društvu, zadremal je polagoma. Gospod Anton je grbančil čelo, kadar je govornik katero zinil o „živi materiji“, ter čakal, da li kaj hujšega ne pride. Toda notar je bil previden; vedel je že prej, da bo gospod Anton tudi med poslušalci, ter je po tem uredil svoj govor.

Tudi na sprednjih sédežih je bilo vse mirno. Hrastova soproga je premalo umelá slovenščine, in pri koncipistu pl. Rudi je bila prav taka. Vrhu tega je on o zvezdah znal le toliko, kolikor ni bil pozabil iz prvih gimnazijskih let; a še tedaj ni vedel veliko. Igral se je sedaj s pahljačo svoje sosedinje, Milice.

Ta pa je pazno poslušala, a zaman, da bi bila umela vse. V štirih letih, katere je prebila v odgojevališči v Švici, postal ji je bil tudi domači, rodni jezik skoraj tuj, in marsikateri izraz ji je sedaj zazvenel na uho, ki ji je bil že izginil iz spomina. Da bi bila nejevoljna zarad tega, ne smemo trditi.

Deklica je bila lepa, jako lepa, in ako je ne opišemo natančneje, opuščamo to samó za tega delj, ker popisa ne moremo popolno zvršiti. Omenimo naj le, da je bila tanke, srednje rasti in je imela temne lase in prav take oči. A vse ob nji je bilo še silo mladostno, skoraj otročje.

„Ali razumite vso to slovenščino?“ vpraša po tihem koncipist Ruda svojo sosedinjo izza razpete pahljače.

„Ne vse!“ smehlja se Milica, „pozabila sem že mnogo.“

„Oh, saj se tudi več učili ne boste!“

„Zakaj ne?“

Ruda se je samosvestno smehljajal.

„Ker treba ni!“ šepeta potem.

Deklici ni ugajal ta razgovor, zato je molčala. Jezilo jo je nekaj v vedenji Rudovem in tudi zadnja opazka, iz katere je odmeval zaničljiv naglas.

Notar je govoril sedaj o hipotezi, o konečnem zrušenju svetov in presnovi v raztezno-tekočo tvarino in o začetku novega krogotoka njihovega.

Nekoliko poslušalcev je mislilo le na bližnjo tombolo, nekaj jih je zevalo, kaplan pa je nemirno drsal z nogo po umazanih tleh.

„To je pa odveč, to je pa odveč!“ zamrmral je proti sosedi.

„Meni se tudi vidi! Sedaj naj bi se tombola pričela!“ vzdihnila je usnjarica.

„To je nejevera!“ nadaljeval je gospod Anton.

Koren mu stopi za hrbet.

„Kaj se huđuješ, prijatelj? vprašal je porogljivo.

„To je liberalizem! Daleč smo prišli s čitalnico!“ huđuje se poluglasno kaplan.

„Ne boj se, prijatelj! Le poglej jih po dvorani! Se je li katera tvojih ovčic pohujšala? Imenuj jo, pokaži jo!“

Gospod Anton nehoté obrne svoj pogled po poslušalcih. Povsodi je videl dolgočasne obraze, s katerih je odsevala le jasna želja, da bi bil kmalu konec temu učenemu govoru.

„No, pa lahko bi se! A kaj to? V čitalnici se kaj tacega ne spodobi. Sploh — čemu to predavanje?“

V Korenu se je vzbudil duh zanikanja, opozicije. Sam sicer ni bil vesel notarjevega predavanja, ali katerega koli — pa sedaj, ko se je njegov nekdanji kolega in prijatelj Anton oglasil proti, sedaj je bil za.

„Ljudje naj se učijo! Treba nam je več omike, inteligencije med narodom. Kaj hočemo brez teh?“

Šepetala sta vse to med seboj, da drugi niti besedice niso umeli; samo koncem je Koren glasneje govoril.

„St! St!“ čulo se je od strani.

Lovšev Boštjan je bil zopet vstopil, vedoč, da mora biti kmalu konec govoru in se je v svoji lastnosti kot čitalnični odbornik prijel pravice, pozvati šepetalca k redu.

A sedaj je v istini končal notar. Znano se ni, velja li gromovito ploskanje in odobravanje predavanju, ali končanju; vsem pa je sevala zadovoljnost z lica. Jediní gospod Anton je vstal z nejevoljnim obrazom ter šel na drugo stran v gostilniške sobe.

Spredaj pri prvih sedežih pa je vstal koncipist pl. Ruda, nastavil svoj binokelj in ošabno gledal po občinstvu. Sodnik se mu je pridružil ter govoril nekoliko besedic s Hrastovo gospo.

„Čigava je ona gospodična — tam doli pri oknu, z belo rožico v laseh?“ vprašal ga je Ruda.

„To je dacarjeva hčerka!“

Ruda je zategnil ustna, a vendar je še jedenkrat pogledal tja, kjer se mu je zdelo, da je tudi tam vzbudil pozornost.

Pevci so zopet nastopili in peli „Rožico“.

S tem je bilo delo na odru končano, in pričela se je tombola. V dvorani so stale v malo trenutkih mize, prodajalci tablic so hiteli od jednega do drugega, ter z raznimi dovtipi ponujali svoje blago.

„Pri Bolétu boš pa ti prodajal!“ dejal je Lovšev Boštjan Korenu ter stisnil mu celo kôpo tablic v roke. „Ti si že znan ž njima!“

Korenu je bilo to po volji. Bolè je mnogo kupil ter velel hčeri:

„Le izberi Milica!“

„Oh, jaz imam srečno roko!“ hitel je Ruda ter vlekkel Korenu karte iz rok, in jih pokladal na mizo.

(Dalje prihodnjič.)

Umetniške starine na Gorenjskem.

(Dalje.)

4. Kranjska Gora ima znamenito cerkev še po večem ohranjeno v prvotni obliki. Vsa cerkev je znotraj dolga 22 m, kor sam je 9.30 m dolg in 5.60 m širok, ladja dva metra širja, cerkev torej ravno ni majhna. V načrtu prevlada dolžina širino nenavadno. V koru se stikajo rebra na svodu v dveh skenilnikih, izpeljana iz zidnih stebrov v načrtu polukrožnih. Tri okna v koru imajo še prvotno obliko, ohranila so delilni stebriček in vrhovno rozeto iz kamna. Ta kamen je sicer deloma poškodovan, toda le po neugodnih starosti. Ladje svod ima izredno bogato sreberno mrežo. Razdeljen je v štiri polja, v sredi vsakega sta po dve sosredni šestdelni rozeti; druga rebra, prehajajoča iz zidnih stebrov brez kapitelov, končajo se v večji rozeti, v prvem in tretjem polji z gotsko lilijo, v drugem z glavicami ali maskami. Na četrtem polji svoda so rebra do čistega posekana. Mnogokratno beljenje je vzelo likom reber vso ostrost. Na vsako stran ladje blizu kora je prizidana kapela iz leta 1758. v zlogu tega časa. Domnevno ravno takrat so se izpremenila okna ladje v lik nizkega polukroga, na vrhu prejšnjih gotskih, da so postala jednaka onim v kapelah. Tudi veliki ločilni obok med korom in ladjo je toliko posekan, da ni več gotsk, ne krogast, ampak popolnoma nepravilen. Pod četrtem poljem ladje je kor za orglje podprt z dvema stebroma, tudi pozneje vzdani kor ima zunaj tri stopničevane podpornike.

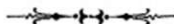
Zvonik stoji na sprednji strani cerkve, vhod ima jedino od te strani, okvir vrat je prvoten; cerkvena vrata na severni strani ladje so predelana. Zvonik je pri tleh znotraj prostoren 3.90 m na 2.65 m, načrt je torej pravokotnik in ne kvadrat. Zid je nad zokljem debel poldrug meter, zunaj sestavljen skozi in skozi iz kvadrov trdega kamna, ki je le deloma malo trpel. Line so okroglo obokane z ločilnim stebrom, ki nosi dva manjša oboka. Večji obok lin ni sestavljen iz sosredišnih skladov, kakor se navadno oboka, ampak iz horizontalnih. Pod linami loči prostor za zvonove močen pas; nad tem pasom je na dveh oglih, ki se vidita iz ceste, v ogelnih kamenih izsekana poprsna podoba. Nad linami se končuje zid v mogočnem trohilu. Streha, v zlogu prejšnjega stoletja bogato izpeljana, nikakor ni v soglasji z zlogom te stavbe. Začudi se človek videti v tem malem kraji ta resnoben stavbeni spomenik, ki se v svoji temni barvi impozantno vzdiguje izmed vaških poslopij. Da je zvonik mnogo starejši, kakor cerkev, priča vsa njegova romantska oblika, tudi je njegov višji zokelj (ima jednega takoj nad tlemi), še nižji, kakor pri cerkvi. Kor je zopet starejši, kot ladja, katera bi se sme staviti v drugo polovico 16. stoletja.

V zakristiji se hrani lepa stara kazula sličnega dela, kakor omenjeni rateški kazuli. Na hrbtišči je vezena mati Božja z Jezuškom v naročaji. Podoba je prav lepo izmišljena v duhu gotike. Kazula, dobro ohranjena ne bo mnogo mlajša, kakor cerkev; bila je v starinski razstavi 1883. l. v Ljubljani.

5. Mojstrana, podružnica fare na Dovjem. Cerkvica je znamenita zaradi kora v liku apside. Najlože si je predstaviti ta prostor, ako se misli človek pod četrtino poluoble z odprtino proti ladji cerkve. Širina apside znaša 8 m, dolžina ali os 4.35 m. Odprtina proti ladji okroglo obokana, zdaj 3.90 m široka, bila je po poročilu g. župnika prej manjša. Pod obokom stoji zdaj oltar, torej v pričetku in ne v dnu apside. Nerazumljivo je, zakaj so ladjo k apsidi prizidali tako, da je os ladje proti oni apsid nekoliko v stran zavita; isto tako je tudi zvonik za apsidu k ti v načrtu pošečno prizidan. Domnevno imamo v ti apsidi jako staro stavbo, kapelo iz pričetka kriščanstva v naših krajih.

Omenjen bodi zvon ki je širok spodaj 65 cm in do krone visok 60 cm, ki ima nad robom napis s starogotsko majuskulo. „O rex gloriae veni cum pace Alpha et Omega principium et finis“. Zvon je torej star okoli 500 let.

6. Pri cerkvi Koroške Bele se hrani krožnik od mesinga. Na dnu sta upodobljena Adam in Eva, med njima kača na drevesi v reliefu. Okoli podobe sta dva napisna traka, črke so starogotske. Podoba, kakor črke so po tolikratnem snaženji zglajene, da ni moči brati vsega napisa. Krožnik je bil tudi v ljubljanski razstavi l. 1883. Ivan Franke.

Književna poročila.

II.

Slovenska slovnica za srednje šole.

Spisal J. Šuman, c. k. profesor na akad. gimn. Dunajskem. V Celovci. Tiskala in in založila tiskarna Družbe sv. Mohora 1884. — VIII + 208 str. v 8°. —

Cena po 1 gld.

Nova slovenska slovnica ne vzbuja zanimanja samo med šolniki, ampak sploh med vsemi prijatelji našega jezika. Prvo vprašanje je vsakemu, kako pot je pisatelj krenil, v čem se razlikuje delo njegovo od prejšnjih slovnice in ima li kakih prednosti pred temi.

Za srednje šole nismo dobili Slovenci že davno nobene slovnice; zadnja za ta namen prenarajena in popravljen je bila Janežičeva v tretji izdaji, katera je izšla pred ednoindvajsetimi leti. Rabila se je do zdaj po naših šolah povsod, kjer se uči slovenščina v slovenskem jeziku, in se je v njih že popolnoma udomačila. Ali napredujoča jezikoslovna veda slovenska, katere pridobitve in vspehi se v nji niso primerno porabljali, tu pa tam nesrečna razvrstitev gradiva, in kolikor toliko izpremenjeni učni načrt drugih po naših srednjih šolah uvedenih jezikov, ki je gotovo vplival tudi na predavanje slovenščine: vse te okolnosti so vzbujale že davno v naših učiteljih željo, naj bi se sestavilo novo učilo za slovenščino.

To potrebo je občutil tudi prvi naš literarni zavod, „Matica Slovenska“. Da bi mnogostranskim željam vstregla, izdala je 1882. l. Šumanovo „Slovensko slovnico po Miklošičevi primerjalni“. Ne morem trditi, da so bile s to slovnico Slovincem vroče želje izpolnjene; ako smem namreč soditi po molčanji naših listov (— kritike ni prišlo na svetlo nobene —), pozdeva se mi, da je ta slovnica naše ljudi presenetila. Pričakovali so slovnice, ki bi jih imela poučevati, kako naj pišejo v tem in onem slučaju, — dobili pa so knjigo, katera jim odpira pogled na novejšo stališče jezikoslovne vede slovenske. Da se pa to stališče more z vspehom preučevati in spoznavati, zato je treba nekoliko jezikoslovne izurjenosti, jezikoslovnega mišljenja, česar od naše inteligence ne moremo in menda tudi ne smemo zahtevati. Tako je bila in je ta slovnica omejena na ozki krog naših srednješolskih profesorjev, kateremu smemo tu pa tam prišteti kakega za to vedo vnetega duhovnika, učitelja, dijaka. In tudi med srednješolskimi profesorji obračajo se tisti, ki hočejo globokeje prodreti v skrivnosti našega jezika, rajši do pravega, čistega studenca, iz katerega je tudi Šuman zajemal, do — Miklošiča.

Ta slovnica torej ni „za domačo rabo“, iz istega uzroka pa tudi za šolsko ne. Pisatelj sam, ko jo je spisaval, gotovo ni mislil na šole:

temu najboljši dokaz je na čelu tega spisa naznanjena, pred kratkim izdana „slovenska slovnica za srednje šole“, o kateri smo se namenili dve, tri povedati.

Od Janežičeve slovnice razlikuje se v tem, da je postavljena na čisto znanstveno stališče, in to je v resnici velika prednost! Kakor svojo večjo slovnico, sezidal jo je pisatelj na podlagi primerjajočega jezikoznanstva: tukaj imamo fonologijo, deklinacijo, etimologijo in sintakso urejeno blizu tako, kakor jo podajajo monumentalna dela Miklošičeva v primerjajoči slovnici in druge v to področje spadajoče znanstvene knjige. Sicer je danes vprašanje, da li se smejo rezultati primerjajočega jezikoznanstva v šolskih knjigah porabljati, še nerešeno, — vendar se je večina pedagogov odločila za to, da se šola napredku v znanosti na to stran ne da zapirati, kakor se ne zapira napredku prirodoznanskih ved. Vendar s tem še niso rekli ti učitelji, naj se prestopi znani Horacijev izrek: „Est modus in rebus, sunt certi denique fines“.

Gospod pisatelj naše slovnice gre v tem oziru vsakakor predaleč; kajti navaja časih stvari, o katerih protagonisti med filologi še niso nikakor edini in tudi ne upajo, da bodo tako kmalu prišli do resnice. Ako se ti v svojih spisih tolažijo s tistim starim izrekom, da je znamenje pravega slovniciarja tudi nečesa ne znati, potreba je to tem bolj šolskemu slovniciarju, kateri si najlaže v tem oziru pomaga s tem, da — molči! Pisatelj nam n. pr. pripoveduje pri osebnih končnicah (§. 41.), kaj prav za prav pomenjajo; tako nam podaja Schleicherjevo hipotezo, da je končnica za 1. množ. osebo stsl. *mъ*, nsl. *mo* nastala iz podstave *ma-s* ter pomeni „jaz (in) ti“; iz tega pomena se je razvil potem pomen take množine, v kateri sodeluje 1. oseba; dalje pravi, da je *ntъ* v 3. osebi znak večine i. t. d. Ali ta stvar, katera se tukaj uči, še ni dognana. Boj o pomenu ošebil traja že dolgo, ali do trdnega rezultata se še ni prišlo, in Bog vé, ali se bode učenjakom z vso njih bistroumnostjo odprl kedaj razgled v to skrivnostno temo. „Jedenfalls ist es wenigstens bei den Dual- und Pluralformen, besonders den medialen, nicht gelungen, die in den einzelnen Sprachen vorliegenden Endungen mit den auf Grund jener Hypothese (— da so namreč ošabila pritakneñi zaimki —) angenommenen Grundformen lautlich irgendwie zu vermitteln, ohne alle sonst als sicher anerkannten Lautgesetze zu vernachlässigen“. Tako piše G. Meyer, Griech. Grammatik 440. — V §. 41. 1 meni pisatelj, da je nastal stsl. *a* v 1. osebi jednine iz *ō-m*. Tega ne moremo verjeti; kajti potem bi ta *a* v stsl. moral biti dolg, čemur pa nasprotuje češka oblika *beru*, poljska *biore*, Prim. o tem Miklošič, Ueber die langen Vocale in den slav. Sprachen (Denkschriften der k. Akad. d. Wiss. ph.-h. Kl. XXIX. Bd.). Tukaj se ne smemo

dati zapeljati sorodnim jezikom, kjer je v tem oziru morda še večja tema nego pri nas. — Imperativ *recê mъ* (§. 42.) razlaga pisatelj iz *reko-imъ*, Miklošič pa iz *reke-imъ*; oboje je — in suspenso, ali poslednja razlaga ima pred prvo to prednost, da ji glasovni zakoni menj nasprotujejo, nego Šumanovi. — V §. 7. 3 pod črto trdi pisatelj, da je *sъ* postal iz *san*, iz tega *sъn*; ali prava oblika je k_1a_2m in iz te se ne da dobiti to, kar pisatelj hoče. Tudi tukaj bi bilo boljše, da bi se pisatelj ne bil podal na opolzlo polje primerjajoče slovnice, ker so te stvari še temne in šola gotovo z njimi nič ne pridobi. Isto bi se dalo reči o *van*, *vъn* i. t. d. Takih in enakih hipotez bi torej v šolski knjigi prav radi pogrešali.

Pisatelj si je ustvaril posebno pismo, da bi mogel bolje zaznamovati, katerim staroslovenskim glasovom odgovarjajo novoslovenski. Polagoma prehaja od svoje pisave v navadno, kar je gotovo prav. Nekaj moramo pa tudi tukaj omeniti. Vemo sicer, da ima g. pisatelj gledé postanka nsl. č, stsl. št iz *kt* in *tj* svoje posebne nazore (— kateri pa se nam zde popolnoma napačni in neverjetni: št je baje nastal iz čt oziroma iz žt! —) ali v stsl. stoji obakrat št, pri nas č: ako torej ednega zaznamuje pisatelj s *ć*, mora drugega tudi: torej *peći*, *peć* stsl. pešti, peštъ.

Gospod pisatelj je spisal svojo slovnico po načrtu, katerega si je za gimnazije napravil sam, oziraje se seosebno na obnovljene in prenavljene določbe za učenje nemškega jezika. To je prav za prav pri nas prvi poskus, kako razdeliti tvarino slovenske slovnice za gimnazije; kajti to, kar podaja „Organisationsentwurf“, je vendar nekam preubogo in premršavo za danes. Razen malenkosti vjemamo se s pisateljevim nasvetom popolnoma in obžalujemo, da ni enakega načrta podal tudi za realke. Sploš. se je čuditi, da naši srednješolski učitelji slovenščine tega prašanja ne začno enkrat prerešetavati; kajti dokler nimamo pravega načrta, je zastoj spisavati učne knjige za slovenščino; saj je vsaka taka knjiga v nevarnosti, da čez leto, čez nekaj mesecev postane makulatura in poroma k branjevcu. Za organizacijo nemščine skrbe večinoma nemški profesorji in nadzorniki; torej je tudi naših slovenskih profesorjev in nadzornikov dolžnost, da se pobrigajo za slovenščino. Nemci jim gotovo ne bodo naredili povoljnega načrta. *)

*) Res skrajni čas bi bil, da bi višje šolsko oblastvo natanko določilo učni načrt slovenskemu jeziku po vseh naših srednjih šolah. Kako lahko bi se, recimo v Ljubljani, kjer biva osem profesorjev, pri prof. Miklošiči in prof. Kreku izprašanih iz slovenščine, sklical učiteljski zbor, ki bi z g. c. kr. deželnim šolskim nadzornikom sestavil ter naučnemu ministerstvu v odobrilo poslal navodilo, kako je učiti slovenščino po naših srednjih šolah in kako je razdeliti učno tvarino po po-

Razdelitev gradiva nam večinoma ugaja. Pri predlogih bi bilo želeli, da bi bil pisatelj tam tudi nepravne predloge le naštel ter jih obravnaval še le pri svojih sklonih, kajti sicer se ta nauk razkosa bolj, nego je treba. V četrti šoli zahteva Šuman, da „ima učenec vsakako znati, kaj je korenski, kaj izimenski, kaj izglagolski glagol, predno more soditi o dovršenosti, če se ta opira na izvod glagolov“. To je preveč zahtevano od mladega človeka; take stvari še filologom belijo glave. Sploh se mi zdi dognano, da se v osnovstvu (Stammbildungslehre) po srednjih šolah nikdar ne doseže pravi vspeh, nekaj za to, ker je glasoslovje premalo utrjeno, nekaj pa za to, ker je tak nauk za srednjo šolo sploh pretežak, — težji od sintakse. Zavaljo tega tudi vidimo, da je n. pr. v latinskih, grških, nemških slovnica o njem le malo brati. Seveda je pri materinem jeziku posebno dandanes, ko se kuje toliko novih in napačnih besed, nekoliko tega nauka treba. Pravo pot, po kateri je slovanskim šolskim slovnicaarjem hoditi v tem oziru, mislim da je pokazal prof. Władysław Nehring, kateri je v zadnji izdaji poljske slovnice od Poplińskiego (Grammatik der poln. Sprache. 7. Aufl. Thorn 1881.) spisal nauk ob osnovah.

Vzgleđi, katere nam pisatelj podaja, vzeti so po največ iz Miklošičeve slovnice, kjer so natisnjeni brez izpremembe v istih oblikah, kakor jih je pisal pisatelj, od katerega so vzeti; samo iz starega pravopisa preloženi so v gajico. Proti Miklošiču ravnal je naš pisatelj nedosledno, ker je vzglede zdaj popravljaj, zdaj ne. Kakega načela se je pri teh popravah držal, ni lahko razvideti, kajti ne moremo ravno trditi, da je hotel s tem učencem zakriti kako nenavadno ali nepravilno obliko, katere naj bi ne posnemali; mariveč se nam zde ti popravki več ali menj samovoljni. Radi bi mi bili, da bi jim bil pisatelj pustil prvotne oblike. Tu in tam se najdejo nekateri, kateri naj bi se bili z ozirom na mladino in posebno na naše janzeniste in tartuffe izpustili *). Gospod pisatelj bo s svojim taktom sam prišel do tega, kje je pri nas Slovencih v tem oziru meja.

V Šumanovi slovnici pogrešamo oddelka o stavi in redu besed v stavku. Res, da to ne spada prav za prav v slovnico, ali ne menj res je, da je ta nauk neobhodno potreben v šolski slovnici, ki ima biti učencem samičnih razredih. A zdaj imajo naše šole za vsak učni predmet natančno poučilo, samo slovenščina se na vsakem zavodu poučuje drugače in večkrat jo še na jednom ter istem zavodu vsak učitelj gledé učne tvarine in učnega smotra uči po svoje.

Ured.

*) Zavarujemo se proti očitjanju, kakor bi hoteli pisatelju podtikati grdi namen, da hoče pohujševati mladino, kakor je z veliko podlostjo in hudobnostjo storil „Slovenec“ XII. teč. 286. list. Mi mislimo, da se temu listu po godu da spisati slovnica le tedaj, če se ohrani v nji samo moški in srednji spol, pregrešni ženski spol pa popolnoma odpravi.

Pis.

tudi nekak navod k stilistiki. Dobro vemo, da je na to stran polje še neobdelano; pa če prebiramo dandanes razne spise naših, posebnih nekranjskih pisateljev, pritrđiti nam je, da je v tej stvari treba združenja bolj, nego morda v oblikah. Da bo tukaj dati kranjskim naređjem marsikako koncesijo, na to moramo biti vsi pripravljeni. Glavni materijal, ki se za taka preiskovanja da porabiti, so narodne pravljice, zapisane vestno po izgovoru brez vsakih pridevkov in prenarejanj zapisovalčevih. Ali ravno takih pravljič, posebno s Kranjskega, imamo ubogo malo. Vendar bi se tudi takó dalo kaj povedati o našem besednem redu; saj so o tem nekaj pisale posebno prejšnje naše slovnice in v novejšem času tudi Cigale po „Novicah“ in p. Škrabec na platnicah v „Cvetji z vrtov sv. Frančiška“.

Vrhu tega nam bode gotovo vsak učitelj pritrđil, da v šolski slovnici tudi ne sme manjkati poglavja o pravopisu, kateri se ima podati vsaj v nekaterih potezah. Kajti navzlic precejšnjemu vplivu fonetičnega principa je naša ortografija večinoma še vedno ostala v železnem oklepu etimologije. Gotovo je tudi potrebno, da najde učenec v svoji slovnici kak migljaj, kako naj piše in sklanja tuje in izposojene besede. Takih poglavij ne pogrešamo celo v slovnicaš onih jezikov, katerih ortografija je bolj fonetična, nego naša. Posebno smemo zahtevati o tem kako poglavje od pisatelja naše slovnice, kateri se nam vidi močno udan etimološkemu principu v pravopisu; zatorej pa bi bili pričakovali od njega, da nam poda med drugim n. pr. kak nauk, kedaj pišimo *u* kedaj *v*, nauk, kateri se seveda da določiti le po natančnem primerjanji drugih slovanskih jezikov. Ako bi pisali fonetiški, odpala bi pač potreba takega nauka sama ob sebi.

Gledé terminologije držal se je pisatelj naše slovnice večinoma Janežiča; vendar ima tudi precej novih in ne ravno srečnih izrazov, ki ne bodo vsakemu razumljivi, n. pr. pojemski samostalniki, prislovijske, bivanski stavki, podaljšatev . . . Daroval nam je celo vladne stavke (regierende Sätze), kar bi dandanes na Kranjskem nekaterim ne utegnili biti po volji; mi bi rekli: vladavni stavki. Fonologijo imenuje glasništvo; prej smo ji pravili glasovje ali glasoslovje in bilo je bolje tako; kajti „glasnik“ je „Ausrufer, Herold“, torej glasništvo „das Amt des Herolds“ ali pa tudi „Ausrufergilde“. Drugi del slovnice imenuje pregibovanje, kar nam tudi ni všeč; kajti v tem delu se podaja nauk o pregibovanji in ne pregibovanje samo: torej vrnimo se rajši k staremu oblikovju ali oblikoslovju. Tretji del slovnice imenuje slovotvorje, v večji slovnici ga je imenoval besedotvorje. Napačno je oboje, ker ta del slovnice ne uči, kako se delajo besede (— „slovo“ ni več znano Slovincem, torej moramo ta izraz zavreči—), ampak kako se delajo osnove ali debla iz

korenov in drugih debel. Napk, kako se delajo besede, je Šumanovo „pregibanje“. Pri „debloslovju“ ali „osnovstvu“ (Stambildungslehre) nam posamični skloni, posamične osebe niso nič mari, ampak le osnova in kako je ta postala. Nemške slovnice rabijo sicer „Wortbildungslehre“ za „Stambildungslehre“, ali nekateri pisatelji so to napako že sprevideli in so prvi izraz opustili. — Mi sploh dvojimo o veči koristi domače terminologije za narodno vzgojo, ako naj ta domača stvaritev izpodriva grške in latinske termine, in mislimo, da stoji napredku le na poti. Saj imamo dandanašnji veliko preveč dela, da bi se lahko mišljeno obdajali s takim kineškim zidom. Nemške izraze smemo sloveniti, francoski in laški pa se dajo obnoviti v latinski obliki. Sploh znanost dandanes tako napreduje, da ga ni živega jezika na svetu, ki bi ji mogel podajati dovolj izrazov za vse nove stvari in iznajdbe. Naprednejši narodi zavoljo tega tudi redkokedaj izumevajo termine iz svojih jezikov (n. pr. Angleži in Francozi): navadno nazivajo novo stvar, novo iznajdbo, novo teorijo z novo izumljenim imenom iz grškega ali latinskega jezika, katera sta navzlic vsem sovražnim ugovorom tudi še dandanes ravno zavoljo te internacionalne terminologije za kulturni napredek človeštva najvažnejša vseh jezikov. Sicer je priprosto ljudstvo samo teh nazorov, in ako ga hočemo pridobiti za se, ne nasprotujmo mu tam, kjer bolje od nas vidi korist svojo. — V pisavi tuje terminologije pa smo seveda nasprotnega mnenja od tistih, ki pišejo analysa, gymnasia, kakor g. Šuman (poleg: konjugacija, instrukcija, imperfekt). Mislimo, da je te besede pisati po domačem izgovoru, ako smo jim že nadedli domač (ali vsaj udomačen) sufiks: torej pišimo analiza, gimnázija, naj so tudi Grki pisali in govorili ἀνάλυσις, γυμνάσιον (to je: análýsis, gümñásion z som, ne ziem).

(Dalje prihodnjič.)

Slovenski glasnik.

Nove knjige slovenske. Gospod Lavoslav Kordeš, ravnatelj Leonove tiskarne v Mariboru začel je izdavatelj „Ljudsko knjižnico“, katere prideta vsak mesec na svetlo dva po štiri tiskane pole obsezajoča snopiča.

„Ljudska knjižnica“, pravi izdavitelj, namenjena je preprostem narodu, posebno odrasli mladini, kateri je živo potrebno, da se uči gladke pravilne slovenščine in zbog tega hoče „Ljudska knjižnica“ gledati zlasti na to, da bode jezik v nji preprost, gladek, v vsakem obziru pravilen. A uredovana bode tako, da bode kolikor možno, ugajala tudi našemu razumništvu. „Ljudska knjižnica“ bo imela primerno jako nizko ceno: za četrto leta 48 nov., za pol leta 90 nov., za vse leto 1 gld. 70 nov. s poštnino vred. Pojedini snopiči se bodo dobivali s poštnino vred po 8 n., a brez poštnine po 6 n. V Ljubljani jo prodaje J. Giontini.

Doslej sta izšla dva snopiča. Prvi nam podaja povest iz domačega življenja „Mladi Ladis“, katero je po K. Landsteinerjevi „der Grossbauer“ prosto slovenil g. J. S. Gombarov. Povest je prav dobro pisana in bere se jako prijetno. Pisatelj nam slika bogatega kmetkega sinu, ki se v mestu prevzame, da po očetovi smrti začne gosposki živeti, politikovati, umno kmetovati, a katerega na posled uničijo radodarnost, čestitljivost, denarne spekulacije in gosposke ženske. — Drugi zvezek nam prinaša „Zlato vas“, katero je po H. Zschokkejevi „Das Goldmachedorf“ poslovenil in v posebni prilogi v „Novicah“ priobčil F. Malavašič že l. 1847.

„Ljubljanski Zvon“ ni prijatelj „destilirane slovenščine“, kakor g. pater Stanislav Škrabec prav dobro imenuje presilni purizem, ter nikomur ne vsiljuje novih oblik, o katerih še ni dognano, so li pravilne ali ne, niti nikogar ne graja, ako dosledno piše z dobrimi razlogi podprte in oblike, dasi različne od onih v „Ljublj. Zvonu“. Grajati pa mora stvari, ki so očitne napake. Zategadelj nam g. izdavaatelj oprôsti dve, tri blagohotne opazke, zlasti ker obeta „Ljudska knjižnica, da ji bode jezik „gladek, v vsakem oziru pravilen.“ G. J. S. Gombarov piše v obče jako preprosto ter prijetno pripoveduje v kratkih stavkih. Napačno pa je, da glagol stavi prerad na konec stavka, zlasti v podrednih ali odvisnih stavkih, n. pr. (str. 26): „tako so skušeni, nad strankami stoječi, navdušeni za napredek, zahteve in potrebe sedanjega časa dobro poznajoč fajmošter govori“ . . . kjer je med pomožni glagol sjo in med njegov deležnik ugozdenih petnajst besed; — (str. 27): „ko je Tineta zagledala, je kar začudena zaklicala“, nam. ko je ugledala Tineta, zaklicala je kar začudena, ali: ko ugleda Tineta, zakliče vsa začudena; — (str. 31): „on pošteno deklo zapusti, svojo mater žalosti in nas, ki smo z njim odrastli, za ničuje in zametuje“, nam. on zapušča pošteno deklo, žalosti mater svojo in zaničuje in zametuje nas, ki smo odrastli z njim; — (str. 60): „med tem pa je vedno čez mizo pogledoval, kjer je Lizika, mlinarjeva hčerka, sedela, ki ga je zamaknjena poslušala“, nam. med tem pa je vedno pogledoval čez mizo, kjer je sedela Lizika, mlinarjeva hčerka, ki ga je zamaknjena . . . Med očitne napake štejemo tudi: gnjetili nam. gnetli; zatoraj nam. zatorej; v celem obnašanju, po celi občini, cela množica, iz celega srca, celo življenje i. t. d. nam. v vsem vedenji, po vsi občini, vsa množica, iz vsega srca, vse življenje; snidel, snidla nam. sešel, sešla. Tudi nekaterih nepotrebnih tujk bi se bilo lahko ogniti: cufala, štiman, švindl in dr. Drugače pa je knjižica lepa, podjetje blago in občekoristno in zategadelj vredno našega najtoplejšega priporočila.

Jurijev Koledar za navadno leto 1885. Uredil „Jurij s pušo“. Natisnila tiskarna C. Amatija v Trstu 1885, 8, 109 str. Knjiga obseza navadne koledarske stvari in 86 strani šaljivih pesmij in kolikor toliko dovtipnih in satiričnih spisov — vse s podobami.

Karol Rudež †. Dne 21. januarja ob 7. uri zvečer je na svoji graščini „Gracarjev Turen“ blizu Sv. Jarneja na Dolenjskem v 52. letu svojega življenja nenadoma umrl gospod Karol Rudež, vitez Franc Jožefovega reda, deželni poslanec, graščak v Gracarjevem Turnu in v Ribnici, mož plemnitega srca, staroslovanskega poštenja, izredne gostoljubnosti, požrtvovalne darežljivosti in zlatočistega domoljubja. Pokojni Rudež na vsem božjem svetu ni imel nobenega sovražnika, a ljubilo in čislalo ga je toliko ljudij, kolikor ga je poznalo. Da-si pokojni ni bil niti pisatelj, niti umetnik, niti politični govornik, vendar se bode njegovo ime s čestjo imenovalo v zgodovini slovenskega napredka, kajti velikodušno je podpiral vsako domo-

ljubno podjetje, bodi si literarno, bodi si gospodarsko. Tudi „Ljubljanski Zvon“ ga mora šteti med svoje dobrotnike, kajti največ njegovemu prijateljskemu posredovanju se je zahvaljevati, da se je v našem listu oglasil g. prof. J. Trdina, ki je — ne počival, ampak molčal že toliko let! Rudežev grad je bil pravi slovenski dom, kjer si od Bleiweisovih „Novic“ do ruske „Njive“ našel raznovrstnih časopisov slovanskih in vse znamenitejše knjige slovanskih literatur; kajti pokojni ni bil samo dober gospodar, ljubezniv soprog, skrben oče, ampak ves čas svojega življenja iskren domorodec, navdušen Slovan.

Rudeževa rodovina ima svoje korenike na kraški zemlji. Anton Rudež, ded pokojnemu, bil je 8. aprila 1757. porojen v Kobilji Glavi na goriškem Krasu in prišel je mlad mož l. 1789. za graščinskega uradnika v Ribnico h grofu Kobenclju, od katerega je kupil l. 1809. ribniško graščino ter si pozneje pridobil še več drugih gradov po Kranjskem, med njimi tudi Gracarjev Turen. Že pri Antonu Rudeži je bil Valentin Vodnik, l. 1793. kaplan v Ribnici, vsakdanj gost in tudi pozneje, preselivši se v Bohinj, ostal je z njim v pisni zvezi. Antonu Rudežu je bil l. 1793. dne 30. avgusta porojen sin Jožef, katerega pošlje oče po dovršenih latinskih šolah l. 1809. na Dunaj. Tu mu je bil mentor Jarnej Kopitar, ki je v mladem rojaku vzbudil veselje in ljubezen do slovanstva. Skupaj sta stanovala pri Ljubljancu, dvorskem medicu dr. Koglu, skupaj se učila. In kako resno in vestno je Kopitar vzgajal mladega Rudeža, vidi se iz trinajst Kopitarjevih doslej ne še natisnenih pisem, katera je pisatelj teh vrstic l. 1875. našel v Ribnici. Leta 1810. sta potovala Kopitar in njegov učenec ob Antona Rudeža troških z Dunaja čez Prago in Draždane v Vajmar h Goetheju in čez Norimberk, Monakovo, Inomost nazaj v Ribnico. Tudi poznejša leta, ko je Jožef Rudež po svojega očeta smrti (l. 1829.) prevzel ribniško graščino, dopisovala sta si s Kopitarjem, kateremu je pošiljal redke besede iz ribniške doline za njegove jezikoslovne spise, iz katerih so pozneje prešle v Miklošičeve knjige, kjer so zaznamenovane s kratico rib. = Ribnica. Jožef Rudež je objavil tudi dva izvrstna daljša spisa; prvi se imenuje „Kurze Beschreibung der Landwirtschaft im Herrschaftsbezirke Reifnitz“ in natisnen je v naznanilih c. kr. poljedelske družbe kranjske l. 1822.; drugi nam korenito opisuje Kočevje in njegove prebivalce in natisnen je (l. 1829.) v nekem severonemškem znanstvenem listu. Dunajski prof. J. K. Schröer pravi v svoji knjižici: „Ein Ausflug nach Gottschee“, da so Rudeža prepisovali vsi nemški potopisci in učenjaki, ki so zadnjih petdeset let pisali kaj o Kočevjarjih, ne da bi bili omenili, od kod so zajemali. Bral sem v knjižnici ribniške graščine tudi pismo, v katerem Kopitar prosi Rudeža, naj mu po svojih isterskih prijateljih preskrbi očenaš in vero, kakor ja molijo rumunski Čiči. Že Jožef Rudež je bil velik prijatelj slovanske knjige in v nekdanji veliki, in še zdaj zanimivi graščinski knjižnici ribniški še danes poleg Dobrovskega „Slavina“ in Kopitarjevega „Glagolita Clozianus“ vidiš „Kranjsko Čebelico“, Gajevo „Ilirsko Danico“ in Vrazovo „Kolo“. In temu Kopitarjevemu gojencu Jožefu Rudežu, ki je bil svojim književno delujočim prijateljem, n. pr. dr. Jakobu Zupanu, radodaren mecen, porodil se je dne 2. julija 1833. l. sin, naš Karol Rudež. Veselošumotno življenje je takrat vladalo v veliki, gostoljubni graščini Rudeževi! Znani hrvaški vlastelin Paravič iz Čubra je tja hodil v gosti ter večkrat pripeljal s seboj godce svoje. A oglašali so se ondud kaj tudi resni možje. Poljak Korytko, ki se pod policijskim nadzorstvom živeč, ni smel oddaljiti iz ljubljanskega obmestja, dobil je na Rudeževo priporočilo in poroštvo dovoljenje, iti v Ribnico, kjer je od Rudeževih dekel, hlapcev in lovcev slišal in zapisal najlepše pesmi v zbirki svoji. Že prej

je Jožef Rudež narodne pesmi zapisaval za prijatelja A. Smoleta in Preširna in najbrž so tudi najlepše balade, katere nam je Vodnik ostavil v svojem rokopisu, narodno blago iz ribniške doline. Čislán gost je bil v Ribnici tudi Stanko Vraz, ki je dvakrat obiskal prijatelja svojega ter se čudil lepi slovenščini, katero je Rudežev sin Dragan (Karol) govoril z mlajšim bratom svojim. Najljubše berilo Jožefu Rudežu so bile zadnja leta Vukove srbske narodne pesmi in pokojni Karol Rudež mi je sam večkrat pravil, kako ga je oče še dečka časih klical k postelji ter mu pripovedoval ali iz knjige bral junaške pesmi srbske. In v teh tradicijah je vzrastel deček Karol Rudež in ti spomini na Korytka, na Stanka Vraza, na junaške pesmi o kraljeviči Marku polnili so mu dušo tudi pozneje gimnazijalcu in po teh tradicijah živel je tudi tedaj, ko je postal sam svoj gospodar v Gracarjevem Turnu.

Po gimnazijalnih studijah je namreč pokojni zvršil poljedelsko akademijo v Ogerskem Starem Gradu. potem pa l. 1865. prevzel gospodarstvo na svojem gradu Gracarjev Turen. Tu je živel svoji rodbini in svoji domovini — non d'u. sed totus! A njegovemu ukaželjnemu duhu ni zadostovala samo tiskana knjiga, tudi s potoivanjem si je hotel razširiti svoj dušni obzor. Potoval je mnogo po južnih slovanskih deželah, bil je v Belem Gradu in Bukureštu, videl je Kolonj in Berlin, obiskal Italijo, šel je v Lyon, Pariz in celo v daljni London. Bil je srečen človek in srečni so bili vsi, ki so živeli z njim; a zdaj je neusmiljena smrt uničila lepo zakonsko srečo, nedoletnim otrokom vzela ljubljenega očeta, prijateljem dragega tovariša, narodu slovenskemu pa ugrabila najzvestejšega, najplemenitejšega sinu, kateremu bodi časten spomin!

Pogled na cerkveno književnost slovensko leta 1884. (Dalje.) 3. Zgodovina fará ljubljanske škofije. Izdaje A. Koblar. Prvi zvezek: Zgodovina sorske in preške fare. (Ponatis iz „Laib. Diöcesanblatt-a.) V Ljubljani. Založnik Anton Koblar 1884. 8°, str. VIII + 131. Cena 35 kr. — O tem podjetji so se pohvalno izrazili skoro vsi časniki slovenski, dobro omenjajoč, kako važne so jednake kronike za našo še tako temno zgodovino. Stvarne in ugodne kritike so prinesli „Zvon“ (str. 307), „Kres“ (str. 218.), in „Ljubljanski list“, zeló laskavo priporočilo pa „Slovenec“ dne 13. marcija 1884. l., o katerem je le želeli, da bi ga rodoljubna duhovščina poslušala ter v njegovem zmislu delovala v večje poslavljenje lepe vladikovine svoje. Z opisovanjem posamnih far bi najprej prišli do zanesljivega imenika krajev, vasij, trgov, holmcev, gorá itd.; s tem bi se ob jednem vsaj deloma dosegel namen, ki si ga je že pred leti naša „Matica“ zastavila, in še ni znano, v koliko ji je dozdaj vspeha dosegel. Še bolj bi razvideli, kako so brez potrebe germanizovali, pačili in kvarili naša lepa imena, ki se še zdaj tu in tam v uradnih izkazih napačno rabijo. Pomislimo le na razne mape, zemljevide, zemljiške knjige, kako spakudrana, celó neistinita imena hranijo, morda celó zdaj po novi uredbi! Slovnično pravilna imena najlože uvedó duhovniki v raznih matiöinih knjigah, ker so jim razmere znane in neposredno čujejo narodov izgovor ter opazujejo izpremembo samoglasnikov.

V vseh teh obzirih dokaj zanimive tvarine se nahaja v g. Koblarjevi knjižici, ki je sestavljena res z oöividno marljivostjo. Jezik je v oböe prav gladek; samó prepogostna raba zaimkov nam ne dopada, seöebno v oddelku, ki opisuje duhovne pastirje, se skoro v vsakem stavku nahaja: on se je rodil, on je služil, kapelanoval je on, je šel on v pokoj itd. Nekaj tiskovnih pomot si čitatelj lahko sam popravi že iz konteksta. Papir, liönost tiska, zunanja oblika — hvale vredno.

4. Zgodbe svetega pisma starega in novega zakona. Za katoliške ljudske šole. S 50 podobšinami in 1 zemljevidom. Po nemško pisal dr. J. Schuster,

poslovenil Anton Lesar, duhoven ljubljanske škofije. (Tiskane brez premene, kakor l. 1881). C. kr. zaloga šolskih knjig. Veljajo v platnem hrbtu zvezane 50 kr. a. v. Na Dunaji v c. kr. zalogi šolskih bukev 1884. 203 st. v 8°.

O ti knjigi, (če tudi o prejšnjem natisu) je prav zaslužno, resnično, pa grajalno kritiko izrekel znani g. Skalovič v „Danici“ v 4. listu l. l. Res je, kakor pravi, brez premene natisnena in celó pridržala je iste tiskovne pogreške. Podobe so se od prejšnjih 120 ličnejših in katoliškemu duhu primernejših skrčile na 50 „podobšin“, ki so pa mimo prvih tudi slabejše. Nekatere celó nasprotujejo biblijskim besedam in hočejo dogodbe nekako modernizovati. Kaj n. pr. pomenja oni „ogenj“ (je li angel-kerubim?), ki podi Adama in Evo iz raja? Pa ne, da bi se bil zopet oni komet prikazal, ki je bil pred par leti prevzel mesto kerubovega meča? Mislimo, da otrokom ni treba dati prilike, da bi kaj zvedeli o takih kontroverzah, tem menj ker katoličani vemo, pri čem smo in moramo biti. Ali pa pod križem Marija ni „klečala“, nego „žalostna je Mati stala“. Jezus nima onega nebeskega sija okrog glave, kakor se navadno slika.

Tudi jezik ni čist in ne odgovarja sedanjemu razvoju. — Pri ti priliki naj omenimo, da je jednaka knjiga („Zgodbe“) za nižje razrede srednjih šol tudi zeló slaba in zastarela, in da je zadnji čas, naj se kateri veroučitelj spravi na delo — pa ne samó na prestavo kacega Schusterja, nego naj sestavi kaj samostojnega po učnem érteži; saj je zdaj vendar pomočkov dovolj. Drugi predmeti imajo večinoma že izvirne slovenske učne knjige, in prvi, najvažnejši predmet pa gloje na ogrodih zastarele prestave. Čudno je, da se višje oblasti, ki imajo menda vpliv na izdavanje šolskih knjig, ne pobrinejo za dostojnejše in popolnejše natise. In katera cerkvena oblast odobruje specijelno v šolski zalogi dunajski na svetlo dane knjige? na knjigah to ni razvidno. (Pozneje sem zvedel, da se v nižjih razredih srednjih šol rabijo iste „zgodbe“, kot v ljudski šoli, le nekoliko razlage se še prideva. Nekje torej je pomanjkljivost! Opaz. pis.)

5. Šmarnice ali majnikovi govori. Spisal Simon Gaberc, Framski župnik. Z dovoljenjem vis. čast. knezoškofijstva lavantinskega. V Ljubljani 1884. Založba „Katol. bukvarne“. — Tisk „Katol. tiskarne“. 8°. str. VIII + 312. Cena 90 kr. in višje po različnosti veza. — Posebno priljubljena cerkvena slovesnost po Slovenskem so šmarnice; znano je, da k njim zahajajo i oni verniki, ki sicer niso prepogosto videti v cerkvi. Zato je duhovnim pastirjem gledati na to, da šmarnice kolikor mogoče mikavne storé. In v tem obziru ima naše cerkveno slovstvo že dokaj bogat zaklad in se sme imenovati celó izvirno. Ako se prejšnjim letnikom po pravici očitajo tu in tam presiljave, pretiranosti in kuriozni vzgledi,* z zadovoljnostjo opazujemo, da je ta tečaj šmarnic prost te hibe. Tvarina je dobro izbrana in razvrščena ter se večinoma opira na kako čednost dotičnega svetnika, čegar god se tisti dan obhaja. A svetniki so razvrščeni po labodski pratiki, kar se po drugih vladikovinah vselej ne ujema. Vodilna ideja, ki jo je pisatelj imel pred očmi, izvedena je v obče dobro, čeravno se logična nit tu i tam pogreša. Ti govori so res zdelani po homiletičnih pravilih in se bodo tudi sicer lahko pridoma rabili. Zlog je čvrst, jezik razodeva takoj štajerskega pisca. Ne ugaja nam, da teksti niso navedeni po potrjeni slovenski prestavi, nego so prosto slovenjeni. N. pr. rek str. 31 :

* Naj pri ti priliki spoštljivo vzamemo v pomnjo spisek „Nekoliko o čudežih“ v „Cvetji“ zv. 7, st. 211 d. ter omenimo, da se je dotični stavek pridejal vsled kritike, slišane od več duhovnikov. Pis.

„Ogenj sem prišel metat na zemljo, in kaj hočem, razun da se užge?“ Luk. 12. 49. Wolfovo Sv. pismo V. 225 pa ima: „Ogenj sem prišel na zemljo prineset, in kaj hočem, kakor da se vname?“ Ne tajimo, da je tu in tam prestavljalec bolje pogodil pomen iz „vulgata“, kot pa Wolfovo Sv. pismo, a bolje bo menda, ako se v tiskanih zdelkih držimo jednega prevoda.

(Konec prihodnjič.)

Književno naznanilo. V kratkem izide „Lira in Cvetje“, zbirka lirinih pesnij, balad in dramatično delce v verzih „Ljudmela in Privina“, ali pokristijanjenje koroških Slovencev. Delce je spisal gosp. Fr. Zakrajšek, učitelj v Gorici; založita in izdasta je Ivan Dolinar in Avgust Bromic v Trstu. Cena knjižici je 55 kr. z vračunjeno poštnino. Naročnina naj se blagovoli poslati g. pisatelju v Gorico, Via Cocaria 22, ali pa na uredništvo „Jurija“, Farneto 323. Trst.

Gramatické základy jazyka slovinského. Sepsal Fr. Vymazal, v Brně 1885, 8°, 126 str. Cena 70 kr. To je slovenska slovnica, namenjena češkemu narodu! Knjiga je posvečena prečestitemu gospodu dru. Gregorju Kreku, profesorju na graškem vseučilišči, ki je pregledal in popravil uvod. V uvodu g. pisatelj podaje Čehom kratke črtice iz književnosti slovenske; potem v 20. §§. tolmači ter z obilo vzgledi pojasnuje vso slovniško tvarino novoslovensko. Vzglede so zajeti iz „Kresa“, „Ljubljanskega Zvona“, Novega zakona, Miklošičevega berila in iz Sketove slovnice. Slovnici je pridejano berilo, v katerem čitamo spet sestavke iz „Kresa“ („Mirko Vogrin“), „Ljubljanskega Zvona“ (Trdinovo „Vinsko modrost“) Jenkov „Naprej“, Kopitarjev, Preširnov, Slomškov in Krekov životopis, več krajših člankov in zlasti mnogo pesmij Preširnovih, med njimi tudi „Krst pri Savici“. Knjiga ima lep namen, seznaniti Čeha z našim jezikom, s katerem mislijo „že je nejtžšim nářečim slovanským“. Bog daj, da bi ga dosegla!

Književnost hrvaška. — Kakor pri nas, tako se tudi pri Hrvatih perijodični listi ali časopisi množé bolj, nego treba. Akoprām se ne da tajiti, da perijodična literatura jako budi narodno zavest, vendar je tudi res, da ona pri malih narodih zavira pravi književni razvoj, ako se preveč pomnoži, kajti delavne moči se preveč drobé; ni ga, ki bi spisoval dobrih knjig; občinstvo čita skoraj same časopise, iz katerih se le površno izobrazuje, in ta površnost se potem prav rada poprime tudi značaja čitateljevega. A da jezik v časopisih, zlasti v dnevnikih, ne more vsegdar biti tako oglajen, kakor v knjigah, o tem se pazljivi čitatelj lahko vsak dan sam prepriča. Hrvati imajo že tri šolske časopise, a mesca avgusta jim je profesor G. Fleišer v Belovaru jel izdavatí četrtega. Ta „Tumač“ za učitelje srednjih in ljudskih šol izhaja 1. in 15. vsacega meseca in stoji na pol leta 2 gld. Hrvaški listi so kar odločno rekli, da tega lista ni bilo treba, če tudi gospod urednik trdi, da takšnega lista Hrvati doslé še niso imeli, kajti dosleden svojemu imenu bode „Tumač“ učiteljem samó tolmačil. — V Zadru jel je z geslom „Bogu i Hrvatskoj“ izhajati zabavno-poučni list „Hrvatska“ po dvakrat na mesec. Stoji na leto 4 gld., a ureduje ga J. Prodan. — „Narod“ v Spletu je začel donašati prilogo „Split“ namenjeno preprostemu hrvaškemu ljudstvu v Spletu. — „Šumarski list“ v Zagrebu od novega leta namesto po šestkrat na leto izhaja vsak mesec.

Izmed plodov, ki jih je obrodila „lepa knjiga“, nam je na prvem mestu omeniti „Nove pjesme“ od dra. Stef. Ilijaševića. Ilijaševićeve pesme so se zmeraj odkovale po dovršeni svoji obliki, a ne da bi s tem hoteli kratiti vrednost vsebini. Niti „nove pjesme“ ne zaostajajo mnogo za starejšimi svojimi sestrami, akoprām

jih je pisalo pero sedemdesetletnega starčka. Na 217 stranéh vrsté se ode, himne in didaktično-opisovalne pesme. — Mlad Dalmatinec Kazimir Ostoić je izdal v Zagrebu prve svoje pesme „Poletarke“, v katerih je pokazal lepe darove ter dosti izvernih mislij. Cena 1 gld. — Varjačić je izdal „Proljetno cvieće“, pesme za mladino. Cena 50 nov. — M. Cvietoljuba je izdala v Senji „Cvieće i ljubav“ šopek izbranih liričnih pesmij s tolmačenjem pesniškega pomena raznih cvetlic. — Robert Hauk je izdal v Vukovaru svojo pripovedko „Zaručnica“. — V Zagrebu je prišlo na svetlo tretje izdanje „Robinzona“ in tretje izdanje obljubljenih pesmij „Ružice“. — Znani bosenski pisatelj Fra Grga Martić je zložil pesem o svojem „Putovanju iz Kreševa u Dubrovnik leta 1882“, v katerem je mnogo rodoljubnoga navdušenja in historičnih spominov. V Zagrebu cena 40 nov. — Franjo Gjurđina v Varaždinu je pohrval pobožno dramo „Sveta Jelena na Kalvariji“ od Metastazija. — V. Šalinović v Zadru je prestavil „Enok Ardena“ od Tennysona. — Dva bosenska duhovnika sta pohrvala mično pripovedko „Rodriguez O. Alfonso“. — Kaj zanimiva in poučna je knjižica „Split i rimski spomenici Dalmacije“, ki jo je spisal arhitekt Hauser, a pohrval Bulić v Spletu, kajti kakor je znano čuva Dalmacija več rimskih starin, nego katera koli druga dežela našega cesarstva, a vse hvale vredno je, da se te prevredne starine zdaj znanstveno preiskujejo, a nekatere tudi popravljajo, kakor n. pr. stolna cerkev v Splitu. — Da bi vzbudil ponos v mladih svojih rojakih, napisal je Bošnjak oče Anton Knežević „kratko povest bosenskih kraljev“ ki je ne davno prišla na svetlo v Dubrovniku. Cena 40 novih. Ti lepi knjižici očitajo le to, da je pisatelj opisal samó slavne kralje. — Ravno tako je Janko Tomić hrvaški mladini namenil „Pripovedke iz obće poviesti“, katerim je „Hrv. Matica“ dosodila nagrado iz Draskovićeve ustanove. Ker ima ta knjiga samó pripovedke iz starega veka, bilo bi želeti, da bi pisatelj prav kmalu izdal tudi II. in in III. knjigo.

Akademija znanosti v Zagrebu je izdala zopet dva zvezka svojega glasila „Rada“. V LXIX. knjigi sta dva prirodoslovna članka: „Flora okolice bakarske“ od Drag. Hirca; in „prvo izvješće potresnoga odbora za god. 1883“ od dra. Hišpatića. V pojasnilo poslednjega članka naj povemo, da se je v Zagrebu osnoval poseben osrednji odbor za opazovanje potresov po vseh hrvaških krajih, po katerih je imenovano potrebno število opazovalcev. LXXI. knjiga „Rada“ ima filološko-historično vsebino. Najprej priobčuje akademik dr. Matković „putovanje A. Vrančića u Carigrad 1553“ kot nadaljevanje potopisov po balkanskem polotoku v šestnajstem stoletji. Potem čitamo „nov prilog za istorijce a kcentuacije hrvatske ili srbske od dra. Maretića; „Gradju za poznavanje eroikomične dubrovačke pjesme“ od L. Zoreta; in na zadnje „prinos k naglasu u (novoj) slovenštini“ od M. Valjavca.

Za čuvanje človeškega zdravja je v Zagrebu prišla na svetlo knjiga „Vrač“ od dra. Šojtorija (cena 1 for. 20 nov.), v Dubrovniku pa francoska knjižica „Higijena i odgajanje dieće u prvo doba života“ u hrvaškem prevodu (cena 20. nov.). — Pravoslavnih spisov je četvero ugledalo svet, namreč novo izdanje „kučnoga pravoslovca“ od rajnekega A. Uhernika; „Stečajni red“ od dra. Hinkovića, „o pravnom postupanju sa tudjinci“ prvaški prevod od dra. Vlad. Pappafave, in „Mjenbeni zakon“ od dra. F. Vrbanića. — Društvo sv. Jeronima je podalo svojim udom za leto 1884. četvero knjig: Koledar „Danica“ s poučnim in zabavnim berilom, „Domaća perad ili živad“ od A. Hajdinjaka,

„Vočarstvo“ za puk od Frana Kuralta in „Supruga prava krščanka“ od J. Paulića. Udov šteje to društvo 6242, a temeljne glavnice ima 84.389 for. „Danice“ se tiska 25.000 iztisov, ki se v dveh ali treh mesecih vsi razpečajo. — Nove šolske knjige so te-le prišle na svetlo: „Historija rimske književnosti“ od dra. Maixnera, „Počela geometrije“ II. dio od Nenina, „Tielovježba u pučkoj školi“ od Hochmana, „Nauk o umnom gospodarenju“ II. dio, za školsku porabu od Vichodila, „Obredoslovica“ od Rickera, „hrvatska čitanka za II. i III. razred srednjih učilišta, „hrvatska čitanka“ za V. razr. više dekliske šole od Vitanovića, „Slike iz obče poviesti“ za dekl. šole od Hoića, „latinske vježbe“ za II. raz. od Divkovića, „Poviest franceske književnosti“ od Oreškovića, „Njemačka vježbenica“ III. dio od Lipeza, „Ciceronov govor za Archiju“ od Šmita. — Tem dodajemo še knjige: „Kako se goji duhan“ od Biankinija in „Rukovodnik o gospodarstvu“ od Novaka, ki ste obe tiskani v Zadru. — K starim koledarjem pridružila sta se letos dva nova „učiteljski koledar“ za školsku godinu 1884/5 od Tićaka in „gospodarski koledar“ za god. 1885 od Russija. — A kdor bi hotel na tanko zvedeti za vse knjigej, kiso zadnja leta prišla na svetlo, temu priporočamo „popis hrvatskih knjiga i muzikalija“, ki ga je izdala akademijska knjigarna v Zagrebu.

Novi govori. — Po hudih bolečinah je dovršil konec lanskega leta svoje življenje jako nadarjen pisatelj ruski, Boleslav Mihailovič Markevič. Razven premnogih drobnejših člankov, razprav in novel, katere so raztresene po najrazličnejših „tolstih“ zbornikih in ilustrovanih novinah, spisal je znamenito povest „Četvrti veka nazad“, v kateri je slikano rusko življenje pred štiridesetimi leti. Za nadaljevanje tega pripovednega dela smemo zmatrati romana „Perelom“ in „Bezdna“; tu vidimo zares originalnega pisatelja in izbornega opazovalca narodnega življenja ruskega zadnjih tridesetih let. — Poljakom je pokosila smrt sredi januarja meseca jednega njh najstarejših pisateljev, ki je bil svoje dni veren drug in prijatelj Mickiewicza, in do zadnjega jedini še živi privrženec klasično-romantične šole — ta mož je bil Antoni Edward Odyniec. Pisal je s prva posebno balade, romance in legende. Še bolj pa se je bavil s prelogami na poljski jezik; preložil je glavna dela novodobne literature angleške in nemške, posebno Byrona, Thom. Moora, Walter Scotta, Schillerja in Bürgerja. Oblika in verz njegovih izvornih in preloženih stvari sta dovršena in klasično lepa. Za časa prepira med klasike in romantike je ustanovil v Varšavi list „Melitele“, ki je mnogo vplival na obe bojujoči se stranki. Pozneje je deloval tudi na dramatičnem polji. Samostalnega, originalnega pesnika kaže se nam v drami „Felicya“, kjer nam riše stanje prvih kristijanov in njih mučeništvo — ne samó telesno, ampak tudi dušno mučeništvo. Po svoji obliki pa ta igra ni sposobna za predstavo na odru. Ravno taka „drama in knjigi“ (Bücherdrama) je tudi druga njegova igra „Barbara Radziwillowna“, katero pisatelj sam imenuje „poemat dramatyczny“. Vendar sta te dve igri polni nenavadnih lepot in se prištevata najboljšim enakim plodom poljske književnosti. —j.

Popravek. Na strani 18. v 10. vrsti zdolaj čitaj „samó jedno in pol ure hodá“ namesto „samó pol ure hodá“. O ti priliki naj popravimo še to, da je kardinal Mihajlovič Fernkornovo podobo sv. Jurija podaril jugoslovanski akademiji in da se je ista na stroške zagrebškega mesta prenesla iz Maksimira na Zrinjski trg blizu akad. palače, in to potem, ko je bilo „IX. pismo iz Zagreba“ že v Ljubljani.

Šah.

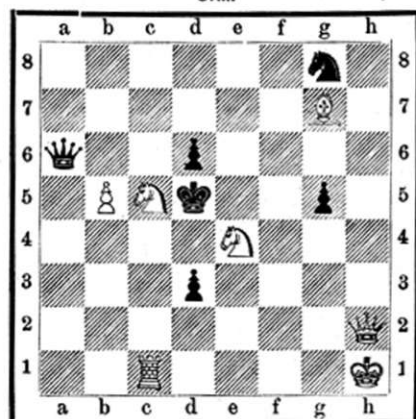
Ureduje Janko Kalan v Velikih Laščah.

II. naloga.

Sestavil Ivan Kos v St. Peterburgu.

(Ponatis iz „Slov. Glasnika“ s 1868. l., str. 160.)

Črni.

Beli.

Beli vleče in naredi v 2 potezah mat.

To nalogo ponatiskujemo iz „Slov. Glasnika“ za tega delj, ker je „Slov. Glasnik“ jenjal izhajati, predno je objavil rešitev naloge.

1. partija.

(Igrana pred par leti v Filadelfiji.)

Gambit kapitena Evansa.

Beli:	Črni:
Kapitén Micháelis.	N. N.
1. e2 — e4	e7 — e5
2. Sg1 — f3	Sb8 — c6
3. Lf1 — c4	Lf8 — c5
4. b2 — b4 ¹⁾	Lc5 × b4
5. c2 — c3	Lb4 — c5
6. 0 — 0	d7 — d6
7. d2 — d4	e5 × d4
8. c3 × d4	Lc5 — b6
9. d4 — d5	S c6 — a5

10. Lc1 — b2	Sg8 — e7
11. Lc4 — d3	0 — 0
12. Sb1 — c3	Se7 — g6
13. Sc3 — e2	c7 — c5
14. Dd1 — d2	Lc8 — g4 ²⁾
15. Se2 — g3	Lb6 — c7
16. Sg3 — f5	Lg4 × f3

Stanje igre po 16. potezi črnega:

Beli naznani mat v treh potezah.

Opomnje urednikov:

¹⁾ Potezo 4. b2 — b4 je prvi uvél v praktično igro angleški pomorski kapitén Evans iz Milforda, po katerem ima imé ta igra.

²⁾ Do tû sta igrala oba igralca po knjigi; na tem mestu pa se navadno vleče f7 — f6 in potem Sg6 — e5.

Pravilno rešitev I. naloge so nam poslali (do 20 /1.) p. n. gospodje: Jožef Križman c. kr. gimn. prof v Pazinu; Ivan Poljanec, c. kr. gimn. prof. v Novem mestu; dr. Drag. Gelingsheim, c. kr. okr. sod. pristav v Kozjem; J. S. v Dol. Logateci; Anton Uršič, dijak v Gorici; Ant. Zupan, kaplan v kočevski Reki; Ant. Medved, osmošolec v Mariboru; Ivan Severjev v Celovci in Fran Krek, kaplan v Žiréh.

„Ljubljanski Zvon“

izhaja po 4 pole obsežen v veliki osmerki po jeden pot na mesec v zvezkih ter stoji: vse leto po 4 gld. 60 kr., pol leta po 2 gld. 30 kr., četrt leta po 1 gld. 15 kr.

Za vse neavstrijske dežele po 5 gld. 60 kr. na leto.

Lastniki in založniki: Fr. Levec i. dr. — Izdajatelj in odgovorni urednik: Fr. Levec.

Uredništvo in upravnništvo v Ljubljani, Nove ulice 5.

Tiska „Narodna Tiskarna“ v Ljubljani.

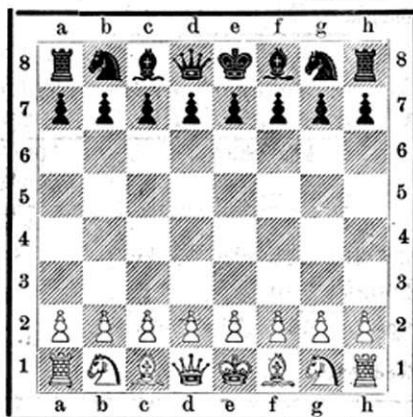
Navodilo

o pravilnem igranju šaha za začetnike.

(Dalje.)

Baš tako, kakor beli kameni, razvrščeni so na nasprotnem konci šahove deske črni kameni. Polja, na katerih stojé oficirji, zaznamenujejo se zaporedoma z: *a8, b8, c8, d8, e8, f8, g8* in *h8*; polja, na katerih stojé črni kmetje pa: *a7, b7, c7, d7, e7, f7, g7* in *h7*. Črna dama stoji na polji *d8*, črni kralj na polji *e8*; bela dama na polji *d1*, beli kralj na polji *e1*; dami in kralja nasprotné barve si tedaj stojita baš nasproti, a zraven je pomneti, da stoji bela dama na belem, črna dama na črnem polji, od koder izvira latinska prislovica: *regina regit colorem*.

Podoba 1.

Začetniku bode koristilo, če si svojo šahovo desko jednako zaznamenuje s pismeni in s številkami, kakor kaže predstoječa podoba, dokler si ne vtisne v spomin znamenj za posamična polja, kar se pa kmalu zgodi.

(Dalje.)

Književne novosti. V zalogi knjigarjev Veit & Comp. v Lipskem je izšla pod konec minulega leta knjiga: „Das ABC des Schachspiels von J. Minckwitz. Redacteur der Deutschen Schachzeitung“ v drugem izdanji. Knjiga je, kar že imé kaže, namenjena šahovcem — začetnikom, ter gledé na to popularno in precej obširno ter jako točno razpravlja o početkih (osnovnih pravilih) kraljeve igre. Zatem obravnava v drugem razdelku konec igre ali završetek, v tretjem razdelku začetek igre ali „odpretje“ partije, prinaša v četrtem razdelku 31 skrbljivo izbranih, vzornih partij od najboljših mojstrov, katerim je pridodanih obilo kritičnih opómenj in napósed v petem razdelku poleg kratkega navodila o zlaganji šahovih umetnih nalog 94 krasnih takih kompozicij z obširnimi rešitvami in poučnimi océnami. V „dodatku“ je navrženih nekaj kratkočasnih drobnostij in v „završetku“ podaja pisatelj nekaj zlatih naukov o vedenji pri igri in proti drugim igralcem, katere naj bi si vsak šaholjub dobro zapomnil, kajti pri nobeni drugi igri se ne nahaja toliko neprijetnih razvad, kakor pri šahu, katere naj si pa vsakdo obrusi! — Knjiga je jako dobro sestavljena in ker ni kazno, da bi mi Slovenci dobili kmalu kako učno knjigo o šahu v svojem jezici, priporočamo jo z dobro vestjó vsem slovenskim šahovcem — začetnikom; pa tudi takim že izurjenim igralcem, katerim je teorija šaha še popolnoma neznana, bode to delce dobro došlo ter bodo i ti marsikaj novega in dobrega v nji našli. Dobiva se pri založnikih Veit & Comp., Leipzig, za 96 kr. a. v.

Popravek tiskovnih hib v navodilu v 1. št. V levem predelku: v 4. vrsti od spodaj je čitati: pómneti mesto: pómneti; v desnem predelku: v 19. vrsti od zgoraj: polj namesti: polja; v 22. vrsti od zgoraj: stojj namesti: stojjé.

III. račun

o dohodkih in stroških za Jurčičev spomenik za dobo od
1. januarija 1883. do 31. decembra 1884. leta.

A. Dohodki.

1	V blagajnici je bilo ob zadnjem računu (gl. „Ljub. Zvon“ št. 3. l. 1883.) prebitka:		
	a) na loženih pri obrtniškem društvu v Ljubljani	65	gld. — kr.
	b) gotovine	3	„ 02 „
	c) in srečka ljubljanskega posojila	20	„ — „
	Vsega vkup		88 02
2	Za prodane knjige		609 58
3	Obresti od naloženega denarja		2 40
	Vse vkup		700 —
	Ako se odštejejo stroški		565 97
	kaže se prebitka		134 03
	od katerega je v blagajnici gotovine	114	gld. 03 kr.
	in srečka ljubljanskega pos. št. 50026	20	„ — „
	Vsega vkup	134	gld. 03 kr.

B. Stroški.

1	Korektura II. in III. zvezka Jurčičevih spisov	138	25
2	Na račun tiska II. zvezka Jurčičevih spisov	250	30
3	Vežanje	128	08
4	Poštnina	16	34
5	Naprava omare in zaboja za knjige	16	—
6	Cvetice na grobu in lepšanje groba	17	—
	Vsega vkup	565	97

V Ljubljani 31. decembra 1884.

Dr. Val. Zarnik,
predsednik.

Dr. Jos. Starč,
blagajnik.

Denašnjemu listu je priložena partitura Gerazdove pesmi „Mi
vstajamo“, katero je skladatelj, gospod dr. B. Ipavec v Gradcu,
blagoizvolil prepustiti „Ljubljanskemu Zvonu“.